T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

KARS MÜZESİ'NDE BULUNAN TARİHİ BANKNOT PARALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MURAT KALENDER

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ OSMAN AYTEKİN

VAN – 2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

<table>
<tr><td colspan="2">Murat KALENDER tarafından hazırlanan “Kars Müzesi’nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, VAN YYÜ
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum</td><td>...……</td></tr>
<tr><td>Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, VAN YYÜ
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Üye: Dr. Öğr. Üyesi Tahsin KORKUT
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, VAN YYÜ
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ELYİĞİT
Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, Bandırma Onyedi Eylül Ünv.
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Yedek Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TOP
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, VAN YYÜ
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Yedek Üye: Doç. Dr. Halil SÖZLÜ
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Tez Savunma Tarihi:</td><td>17/06/2021</td></tr>
<tr><td colspan="2">Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.
…….…….
Prof.Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</td></tr>
</table>

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (17.06.2021)

(İmza)

Murat Kalender

Yüksek Lisans Tezi

Murat KALENDER

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Haziran, 2021

KARS MÜZESİ'NDE BULUNAN TARİHİ BANKNOT PARALAR

ÖZET

Kars Müzesi, bünyesinde bulundurduğu geniş envanteri ile Kars'ın kadim geçmişi hakkında engin bilgiler vermektedir. Kültürlerin kavşak noktasında olması ve jeostratejik konumu ile tarihte birçok topluma ev sahipliği yapan Kars, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde farklı devletlerin göz diktiği topraklar olmuştur. Dolayısıyla Kars çeşitli savaşlara tanıklık etmiş tarihi kentlerden biridir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Kars toprakları Rus işgaline maruz kalmıştır. Söz konusu dönemlerde yaşanan savaşlar sonrasında, Kars Müzesi bu tarihe ışık tutan geniş bir sergiye sahip olmuştur. Bu durumun sonucunda Kars Müzesi, envanterine kayıtlı çeşitli dönemlere ait arkeolojik ve etnografik eserler barındırmaktadır. Müzeden alınan izinler neticesinde 2020 yılında yukarıda bahse konu dönemlere ait 40 adet kâğıt para tespit edilmiştir. Bu bağlamda "Kars Müzesi'nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar" tez konusu olarak belirlenmiştir. Tez konusu kapsamında belirlenen banknot paraların envanter bilgileri üzerinde çalışılmış, banknotlar farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada, banknot paraların genellikle savaş ve ekonomik kriz dönemlerinde tedavüle çıkarıldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca banknotların, ait olduğu devletin arması ve devlet lideri veya önemli kişilerin portrelerini üzerinde taşıyan, ülke bağımsızlığını ve gücünü sembolize eden, resmî belge niteliğinde oldukları görülmüştür. Banknot para konusu yükseköğretim kurumlarının lisansüstü programlarında öğrenim gören sanat tarihi öğrencileri tarafından daha önce tez olarak çalışılmamış bir konudur. Tez konumuz belirtilen dönemle ve banknotlarla ilgili Kars Müzesi'nde yapılan ilk çalışma olması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler	:	Kars, Kars Müzesi, Banknot, Manat, Ruble, Mark, Lira.
Sayfa Sayısı	:	XV+209
Tez Danışmanı	:	Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

(M.Sc. Thesis)

Murat KALENDER

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
June, 2021

HISTORICAL BANKNOTES IN KARS MUSEUM

ABSTRACT

Kars Museum provides extensive information about the ancient past of Kars with its extensive inventory. Being at the crossroads of cultures and hosting many societies in history with its geostrategic location, Kars has been the land that various states coveted in the 19th century and the first quarter of the 20th century. Therefore, Kars is one of the historical cities that witnessed various wars. Especially in the period from the Ottoman-Russian War of 1877-1878 to the First World War, the lands of Kars were subjected to Russian occupation. After the wars during this period, Kars Museum has had an extensive exhibition shedding light on this date. Today, the inventory of the Kars Museum contains archaeological and ethnographic artifacts from different periods. As a result of the permits received from the museum, in 2020, 40 paper money was identified relating to the aforementioned periods. In this context, "Historical banknotes in the Kars Museum" was defined as the topic of the thesis. First of all, the inventory information of banknotes identified in the framework of the dissertation was studied, afterwards, the banknotes were evaluated from different perspectives. As a result of the study, it was concluded that banknotes were mainly introduced into circulation during periods of war and economic crisis. In addition, it has been seen that banknotes are official documents that symbolize the independence and power of the country, carrying the coat of arms of the state they belong to and the portraits of the state leader or important people. Banknote is a subject that has not previously been studied as a dissertation by art history students studying in postgraduate programs of higher education institution. The topic of our dissertation is important in that this is the first study carried out in the Kars Museum, dedicated to the mentioned period and banknotes.

Key Words	:Kars, Kars Museum, Banknote, Manat, Rouble, Mark, Lira.
Quantity of Page	: XV+209
Supervisor	:Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **vi**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **vii**
GÖRSELLER DİZİNİ ..... **viii**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **ix**
ÖN SÖZ ..... **xiii**
GİRİŞ **1**
1. KARS'IN ADI VE ANLAMI **5**
1.1.Kars'ın Coğrafi Yapısı ve Tarihçesi 6
1.1.1.Kars'ın Coğrafi Konumu ve Coğrafi Özellikleri 6
1.2.Kars'ın Tarihçesi 7
1.2.1. Başlangıçtan Osmanlı Devleti Dönemine Kadar Kars'ın Tarihsel Süreci .. 7
1.2.2. Kars'ta Osmanlı Dönemi 14
1.2.3. Kars'ta Rus İşgal Dönemi 17
1.2.4. Cumhuriyet Döneminde Kars 25
2. KARS MÜZESİ **26**
3. BANKNOT PARALAR HAKKINDA GENEL BİLGİ **28**
4. KARS MÜZESİ'NDE BULUNAN TARİHİ BANKNOT PARALAR **31**
5. KATALOG ÖRNEKLERİ **33**
6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA **182**
7. SONUÇ **202**
KAYNAKÇA **206**
ÖZGEÇMİŞ .....
TEZ ORJİNALLİK RAPORU .....

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Alm.	Almanca
Araş. Gör.	Araştırma Görevlisi
Doç. Dr.	Doçent Doktor
Dr. Öğr. Üyesi	Doktor Öğretim Üyesi
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
Lat.	Latince
M.	Miladi Takvim
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
MYO	Meslek Yüksekokulu
Öğr. Gör.	Öğretim Görevlisi
Prof. Dr.	Profesör Doktor
R.	Rumi Takvim
ROPİT	Russkoye obşçestva parohodov i torgovli (Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
St. Petersburg	Saint Petersburg
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
vd.	ve diğerleri
Yun.	Yunanca

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1. Kars Müzesi'nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar 195
Tablo 2. Azerbaycan Cumhuriyeti 50 Manatı'na ilişkin bilgiler 196
Tablo 3. Dönemsel olarak tasnifi bakımından Osmanlı Devleti (Mehmed V. Reşad) 1 Lirası Arasındaki Farklılıklar 196
Tablo 4. Dönemsel olarak tasnifi bakımından Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti 1000 Rublesi Karşılaştırması 196
Tablo 5. Çarlık Rusya dönemine ait banknotlar 197
Tablo 6. Geçici Hükümet dönemine ait banknotlar 197
Tablo 7. Sovyet Hükümeti dönemine ait banknotlar 198
Tablo 8. Transkafkasya Komiserliği dönemine ait banknotlar 198
Tablo 9. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1898 tarihli 1 Ruble değerindeki banknotlar 198
Tablo 10. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1905 tarihli 3 Ruble değerindeki banknotlar 199
Tablo 11. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1909 tarihli 5 Ruble değerindeki banknotlar 199
Tablo 12. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1909 tarihli 10 Ruble değerindeki banknotlar 200
Tablo 13. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1909 tarihli 25 Ruble'ye ilişkin bilgiler 200
Tablo 14. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1910 tarihli 100 Ruble değerindeki banknotlar 200
Tablo 15. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1912 tarihli 500 Ruble'ye ilişkin bilgiler 200
Tablo 16. Türkiye Cumhuriyeti 5. Emisyon 2½ Türk Lirası değerindeki banknotların tertipler arası farklılıkları 201

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel **Sayfa**

Görsel 1: Kars 1272 Madalyası Ön ve Arka Yüzü 20
Görsel 2: Kars 1272 Madalyası Ön ve Arka Yüzü 20
Görsel 3: Kars, şehrin ve kalenin genel görüntüsü 23

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 1. 1a: 966.5.1/347 envanter numaralı Azerbaycan Cumhuriyeti 50 Manat Ön Yüz 33
Fotoğraf 2. 1b: 966.5.1/347 envanter numaralı Azerbaycan Cumhuriyeti 50 Manat Arka Yüz 35
Fotoğraf 3. 2a: 977.10.1/1195 envanter numaralı Osmanlı Mehmed V. Reşat (1332) 1 Türk Lirası Ön Yüz 37
Fotoğraf 4. 2b: 977.10.1/1195 envanter numaralı Osmanlı Mehmed V. Reşat (1332) 1 Türk Lirası Arka Yüz 39
Fotoğraf 5. 3a: 977.10.2/1196 envanter numaralı Osmanlı Mehmed V. Reşat (1332) 1 Türk Lirası Ön Yüz 40
Fotoğraf 6. 3b: 977.10.2/1196 envanter numaralı Osmanlı Mehmed V. Reşat (1332) 1 Türk Lirası Arka Yüz 42
Fotoğraf 7. 4a: 977.10.3/1197 envanter numaralı Türkiye Cumhuriyeti 2½ Türk Lirası Ön Yüz 43
Fotoğraf 8. 4b: 977.10.3/1197 envanter numaralı Türkiye Cumhuriyeti 2½ Türk Lirası Arka Yüz 45
Fotoğraf 9. 5a: 977.10.4/1198 envanter numaralı Türkiye Cumhuriyeti 2½ Türk Lirası Ön Yüz 46
Fotoğraf 10. 5b: 977.10.4/1198 envanter numaralı Türkiye Cumhuriyeti 2½ Türk Lirası Arka Yüz 48
Fotoğraf 11. 6a: 978.7.1/1260 envanter numaralı Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti 1000 Ruble (1920) Ön Yüz 49
Fotoğraf 12. 6b: 978.7.1/1260 envanter numaralı Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti 1000 Ruble (1920) Arka Yüz 51
Fotoğraf 13. 7a: 978.7.2/1261 envanter numaralı Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti 1000 Ruble (1920) Ön Yüz 52
Fotoğraf 14. 7b: 978.7.2/1261 envanter numaralı Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti 1000 Ruble (1920) Arka Yüz 54
Fotoğraf 15. 8a: 978.7.3/1262 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 250 Ruble (1918) Ön Yüz 55
Fotoğraf 16. 8b: 978.7.3/1262 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 250 Ruble (1918) Arka Yüz 57
Fotoğraf 17. 9a: 978.7.4/1263 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 100 Ruble (1918) Ön Yüz 58
Fotoğraf 18. 9b: 978.7.4/1263 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 100 Ruble (1918) Arka Yüz 60
Fotoğraf 19. 10a: 978.7.5/1264 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 100 Ruble (1918) Ön Yüz 61

Fotoğraf 20. 10b: 978.7.5/1264 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 100 Ruble (1918) Arka Yüz 63
Fotoğraf 21. 11a: 978.7.6/1265 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Ön Yüz 64
Fotoğraf 22. 11b: 978.7.6/1265 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Arka Yüz 66
Fotoğraf 23. 12a: 978.7.7/1266 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Ön Yüz 68
Fotoğraf 24 12b: 978.7.7/1266 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Arka Yüz 70
Fotoğraf 25. 13a: 978.7.8/1267 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Ön Yüz 72
Fotoğraf 26. 13b: 978.7.8/1267 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Arka Yüz 74
Fotoğraf 27. 14a: 978.7.9/1268 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Ön Yüz 76
Fotoğraf 28. 14b: 978.7.9/1268 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Arka Yüz 78
Fotoğraf 29. 15a: 978.7.10/1269 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 5 Ruble (1918) Ön Yüz 80
Fotoğraf 30. 15b: 978.7.10/1269 envanter numaralı Transkafkasya Komiserliği 5 Ruble (1918) Arka Yüz 82
Fotoğraf 31. 16a: 978.7.11/1270 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 3 Ruble (1905) Ön Yüz 83
Fotoğraf 32. 16b: 978.7.11/1270 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 3 Ruble (1905) Arka Yüz 85
Fotoğraf 33. 17a: 978.7.12/1271 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 3 Ruble (1905) Ön Yüz 87
Fotoğraf 34. 17b: 978.7.12/1271 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 3 Ruble (1905) Arka Yüz 89
Fotoğraf 35. 18a: 978.7.13/1272 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 1 Ruble (1898) Ön Yüz 91
Fotoğraf 36. 18b: 978.7.13/1272 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 1 Ruble (1898) Arka Yüz 93
Fotoğraf 37. 19a: 978.7.14/1273 envanter numaralı Çarlık Rusya 1 Ruble (1898) Ön Yüz 95
Fotoğraf 38. 19b: 978.7.14/1273 envanter numaralı Çarlık Rusya 1 Ruble (1898) Arka Yüz 97
Fotoğraf 39. 20a: 978.11.1/1637 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 500 Ruble (1912) Ön Yüz 99
Fotoğraf 40. 20b: 978.11.1/1637 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 500 Ruble (1912) Arka Yüz 102

Fotoğraf 41. 21a: 978.11.2/1638 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 100 Ruble (1910) Ön Yüz..... 103
Fotoğraf 42. 21b: 978.11.2/1638 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 100 Ruble (1910) Arka Yüz..... 106
Fotoğraf 43. 22a: 978.11.3/1639 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 10 Ruble (1909) Ön Yüz..... 107
Fotoğraf 44. 22b: 978.11.3/1639 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 10 Ruble (1909) Arka Yüz..... 109
Fotoğraf 45. 23a: 978.11.4/1640 envanter numaralı Çarlık Rusya 5 Ruble (1909) Ön Yüz..... 111
Fotoğraf 46. 23b: 978.11.4/1640 envanter numaralı Çarlık Rusya 5 Ruble (1909) Arka Yüz..... 113
Fotoğraf 47. 24a: 978.11.5/1641 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Ön Yüz..... 115
Fotoğraf 48. 24b: 978.11.5/1641 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Arka Yüz..... 117
Fotoğraf 49. 25a: 978.12.1/1642 envanter numaralı Alman İmparatorluğu 100 Mark (1909) Ön Yüz..... 119
Fotoğraf 50. 25b: 978.12.1/1642 envanter numaralı Alman İmparatorluğu 100 Mark (1909) Arka Yüz..... 122
Fotoğraf 51. 26a: 978.11.2/1643 envanter numaralı Çarlık Rusya 100 Ruble (1910) Ön Yüz..... 123
Fotoğraf 52. 26b: 978.11.2/1643 envanter numaralı Çarlık Rusya 100 Ruble (1910) Arka Yüz..... 126
Fotoğraf 53. 27a: 978.12.3/1644 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 25 Ruble (1909) Ön Yüz..... 127
Fotoğraf 54. 27b: 978.12.3/1644 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 25 Ruble (1909) Arka Yüz..... 129
Fotoğraf 55. 28a: 978.12.4/1645 envanter numaralı Alman İmparatorluğu 20 Mark (1914) Ön Yüz..... 131
Fotoğraf 56. 28b: 978.12.4/1645 envanter numaralı Alman İmparatorluğu 20 Mark (1914) Arka Yüz..... 133
Fotoğraf 57. 29a: 978.12.5/1646 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Ön Yüz..... 134
Fotoğraf 58. 29b: 978.12.5/1646 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Arka Yüz..... 136
Fotoğraf 59. 30a: 978.12.6/1647 envanter numaralı Çarlık Rusya 5 Ruble (1909) Ön Yüz..... 138
Fotoğraf 60. 30b: 978.12.6/1647 envanter numaralı Çarlık Rusya 5 Ruble (1909) Arka Yüz..... 140
Fotoğraf 61. 31a: 978.12.7/1648 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Ön Yüz..... 142

Fotoğraf 62. 31b: 978.12.7/1648 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Arka Yüz 144
Fotoğraf 63. 32a: 980.12.1/1636 envanter numaralı Çarlık Rusya Geçici Rus Hükümeti 1 Ruble (1898) Ön Yüz 146
Fotoğraf 64. 32b: 980.12.1/1636 envanter numaralı Geçici Rus Hükümeti 1 Ruble (1898) Arka Yüz 148
Fotoğraf 65. 33a: 981.1.1/1649 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Ön Yüz 150
Fotoğraf 66. 33b: 981.1.1/1649 envanter numaralı Çarlık Rusya 10 Ruble (1909) Arka Yüz 152
Fotoğraf 67. 34a: 981.1.2/1650 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Ön Yüz 154
Fotoğraf 68. 34b: 981.1.2/1650 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Arka Yüz 156
Fotoğraf 69. 35a: 981.1.3/1651 envanter numaralı Çarlık Rusya 5 Ruble (1909) Ön Yüz 158
Fotoğraf 70. 35b: 981.1.3/1651 envanter numaralı Çarlık Rusya 5 Ruble (1909) Arka Yüz 160
Fotoğraf 71. 36a: 981.1.4/1652 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Ön Yüz 162
Fotoğraf 72. 36b: 981.1.4/1652 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Arka Yüz 164
Fotoğraf 73. 37a: 981.1.5/1653 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Ön Yüz 166
Fotoğraf 74. 37b: 981.1.5/1653 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Arka Yüz 168
Fotoğraf 75. 38a: 981.1.6/1654 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Ön Yüz 170
Fotoğraf 76. 38b: 981.1.6/1654 envanter numaralı Sovyet Hükümeti 5 Ruble (1909) Arka Yüz 172
Fotoğraf 77. 39a: 981.1.7/1655 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Ön Yüz 174
Fotoğraf 78. 39b: 981.1.7/1655 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Arka Yüz 176
Fotoğraf 79. 40a: 981.1.8/1656 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Ön Yüz 178
Fotoğraf 80. 40b: 981.1.8/1656 envanter numaralı Çarlık Rusya 3 Ruble (1905) Arka Yüz 180

ÖN SÖZ

Devletlerin siyasi ve sosyal gücünün en anlaşılır göstergesi olarak kabul edilen banknot paralar aynı zamanda söz konusu devletlerin kültür elçiliği görevini de yapmaktadır. Tarihte 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan itibaren Anadolu coğrafyasının doğusunda bulunan Kars ilini işgal eden Çarlık Rusya, yaklaşık 40 yıllık süreç içerisinde siyasi, sosyal ve kültürel gücünü temsil eden banknot paraları Transkafkasya coğrafyasında olduğu gibi işgal ettiği Kars topraklarında da kullanmıştır. Bu bağlamda Kars Müzesi'nde bulunan Rus Dönemi işgalinden kalan ve günümüzde nadir rastlanan tarihi değerdeki banknot paraların daha önce çalışılmamış olması bizleri heyecanlandırmış ve bu konuyu çalışmaya teşvik etmiştir.

Yüksek Lisans eğitimimin başlangıcında danışmanlığımı yürüten, bilgi ve tecrübelerini paylaşarak katkıda bulunan değerli hocam emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Sayın Recai KARAHAN'a teşekkür ederim. Kars Müzesi'nde bulunan tarihi banknot paralar konusunda çalışmam hususunda öneri sunan, yardım ve desteğiyle her aşamasında çalışmama yön veren, çalışmalarım esnasında değerli görüş ve fikirlerini benimle paylaşan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sayın Osman AYTEKİN'e tez yazım sürecimde şahsıma gösterdiği sabırdan dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Müzede çalışmam konusunda gerekli imkanları sunan Kars Müzesi Müdürü Sayın M. Yücel KUMANDAŞ'a, Kars Müzesi Müdür Vekili Sayın Yavuz ÇETİN'e, envanter bilgisi derlememe yardımcı olan Kars Müzesi çalışanları Arkeolog Sayın Bilal YETİM ve Arkeolog Sayın Mustafa GÜNEŞ'e müteşekkirim. Müze çalışmam ve fotoğraf çekimi esnasında değerli vaktini ayırarak bana yardımcı olan Sinop Üniversitesi Boyabat MYO Toptan ve Perakende Satış Bölümü Emlak ve Emlak Yönetimi Bölümü'nde görev yapan Öğr. Gör. Sayın Yunus Emre AYTEKİN'e, SSCB Tarihi ve Rusya Tarihi konusunda bilgisine başvurduğum Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Sayın İlyas KEMALOĞLU'na, kaynak eser temini ile Azerbaycan Tarihi konusunda destek veren, Azerbaycan Türkçesi okuma, transliterasyon ve metin çevirisini yapan Gazi Osman Paşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Sayın Kemal İBRAHİMZADE'ye, Almanca okuma, transliterasyon ve metin çevirisini yapan Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve

Edebiyatları Bölümü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Sayın Mehmet Burak BÜYÜKTOPÇU'ya, Farsça okuma, transliterasyon ve metin çevirisini yapan Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda görev yapan Araş. Gör. Sayın Malik Uğur DADAK'a, Osmanlıca okuma, transliterasyon ve metin çevirisini yapan Van İpekyolu Hüsrev Paşa Cami İmam-Hatibi ve Hattat Sayın Ahmet Hüsrev KOYUNCU'ya, alan bilgisine sık sık başvurduğum Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Sayın Ufuk ELYİĞİT'e, Batman Üniversitesi Sason MYO El Sanatları Bölümü öğretim elemanı Öğr. Gör. Sayın Hatice BALTA AVUT'a ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda görev yapan Araş. Gör. Sayın Erdal POLAT'a, tez prosedürü, yazım ve düzenleme sürecinde şahsımla mesleki deneyimlerini paylaşan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Genel Sanat Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Sayın Tahsin KORKUT ile Anabilim Dalımız doktora programında tez hazırlayan değerli arkadaşlarım Sayın Mustafa KAYA ve Sayın Gülcan ÖZBEK'e teşekkür ederim.

Başta Sanat Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sayın Gülsen BAŞ TERZİOĞLU olmak üzere yüksek lisans öğrenimim ve tez yazım sürecinde şahsımı destekleyen, cesaretlendiren, bilgi, görüş ve önerilerini paylaşmaktan geri durmayan bütün Anabilim Dalı hocalarıma, süreç ve işleyiş konularında her daim yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşım Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sekreteri Sayın Murat ÇABAZ'a içtenlikle teşekkür ederim.

Yüksek Lisans ders dönemim dahil tez çalışmam sürecinde başta sonsuz sabır gösterdiği ve sürekli beni motive ettiği için, sonrasında ise kaynak eser temini ile Rusça okuma, transliterasyon ve metin çevirisini yaptığı için kıymetli eşim Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Sayın Nükhet ELTUT KALENDER'e teşekkürü borç bilirim. Desteği için akademik ortam dışında bulunan babam İlhan KALENDER'e ve on bir yaşındaki canım yeğenim Görkem

Mustafa NİŞANCI başta olmak üzere ailemin her bir bireyine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Murat KALENDER
VAN, 2021

GİRİŞ

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içinde bulunan Kars, kadim bir geçmişe sahiptir. Kars ve civarındaki bilinen en eski yerleşimin MÖ 130-127 yıllarına dayandığı bilinmektedir (Kırzıoğlu, 1953:15). Yapılan taramalarda literatürde daha eski tarihleri işaret eden herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Kars isminin etimolojisi konusu toponomi ve dilbilim uzmanları tarafından incelenmesi gereken bir konudur, fakat söz konusu alan uzmanları tarafından ortaya konulan bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Konuya ilişkin pek çok araştırma bulunmaktadır ki bu araştırmalar çoğunlukla tarih uzmanları tarafından yapılmıştır. "Kars" sözcüğünün kökeni konusundaki görüşler arasında akla en yatkın olan iki varyant bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Kırzıoğlu'nun ifade ettiği gibi bölgede yaşadığı bilinen ilk toplumun oymak adı olan *Karsak*'tan geldiğidir (1953:145), bir diğeri ise Ural vd.'nin Gürcüce "kapı kenti" anlamına gelen *"Karis Kalaki"* sözcüğünden türediğidir (2011:2). Her iki yaklaşımda da fark edileceği üzere gerek *Karsak* gerekse *Karis Kalaki* sözcüklerindeki ünlü harfler çıkarıldığında geriye kalan ünsüz (k, r, s / k, r, s, k, l, k) harflerin kentin bugünkü ismi olan Kars sözcüğünün ünsüzleri (k, r, s) ile örtüştüğünü görürüz. Dolayısıyla semantik olarak ve sözcük yapımı bakımından sözcüğün köken bilgisi konusundaki önermeler arasında Kırzıoğlu ve Ural vd'nin yaklaşımı en gerçekçi iki teori olarak kabul edilebilir. Diğer önermelerde ise gerçeğe yakın "halk etimolojisi" izleri görüldüğünü söylemek yerinde olacaktır. Nihayetinde ilgili sözcüklerin zamanla evrilerek bugünkü hali olan "Kars" ismini aldığına şüphe yoktur.

Kars'ın geçmişine bakıldığında Hititler, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Sasaniler gibi birçok medeniyete ev sahipliği yaptığını görürüz, ancak Selçuklulardan günümüze dek Saltuklu, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevi ve Osmanlıların hakimiyetinde kalmış, Cumhuriyet'in ilanından sonra da Türkiye sınırları dahilinde yer almış bir kent olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir.

Jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle Kars, tarih boyunca sürekli saldırı ve işgallerle mücadele etmiştir ki bu durumun en yakın örneği 19. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ve I. Dünya Savaşı ile son bulan 40 yıllık Rus işgalidir. Ruslar Kars'ı

Anadolu'ya açılan stratejik bir kapı olarak gördükleri için bölge üzerindeki amaçlarından yüzyıl boyunca hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir (Serbest ve Demirci, 2012: 2720). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı mali işler için kullanılan Rumi takvimde 1293 yılını işaret ettiği için tarihimizde 93 Harbi olarak anılmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Ruslar arasında üç savaş meydana gelmiş, hepsini de bir bahane ile Ruslar başlatmıştır. Savaşların gerekçesinin arka planında ise Rusların Akdeniz ve Basra Körfezi'ne ulaşma gayesi yatmaktaydı. Ortaylı (1978: 352) Kars kentinin ve diğer çevre merkezlerin hepsinin garnizon merkezi olması nedeniyle bu kentlerin 1878'den sonraki gelişimine yön veren asıl gerekçeyi askeri amaçlarla açıklamaktadır.

Tuna (Balkan) ve Kafkas olmak üzere iki cephede cereyan eden 93 Harbi hem karadan hem denizden yürütülmüştür. Karakulak (2020: XX-XXII, 219) söz konusu dönemin endüstri devriminin getirdiği yenilik olan buharlı makine çağının tatbik edildiği yer olarak denizleri işaret etmektedir. Karakulak (2020: XIII, XX-XXII, 1, 9-12, 19, 52-59) bu savaşta Ruslar tarafından buharlı gemilerin etkin biçimde kullanıldığını bildirmektedir. Bahsi geçen buharlı gemiler İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya'nın emtia, yolcu ve posta taşımacılığında Osmanlı limanlarında uluslararası faaliyetler yürütmüştür.

Bürkan ve Demir (2007: 2721) yarım asra yakın süren Rus işgali döneminde Kars ve civarında Osmanlı etkilerinin silinerek Rus sistemlerinin hayata geçirildiğini, kırk yıllık işgal döneminde bölgede önemli göç hareketleri yaşandığını ve zamanla Müslüman nüfusun Hıristiyan nüfusa oranla azınlıkta kaldığını, yapılan askeri yığınakla birlikte Kars'ın, Rusların Transkafkasya'da Osmanlı sınırındaki önemli bir merkezi haline geldiğini ifade eder.

3 Mart 1918'de Osmanlı Devleti ve Rusya'nın da imzaladığı Brest-Litowsk Antlaşması ile üç sancak (Kars-Ardahan-Batum) bölgelerinin, anavatana kavuşması kabul edilmiştir.

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan bir müddet sonra, doğu cephesi kumandanlığına tayin edilen 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa tarafından 30 Ekim 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması ile bölge Ermeni tehdidinden kurtulmuş olur. Moskova (16 Mart 1921) ve Kars (13 Ekim 1921)

antlaşmalarıyla yapılan son sınır tashihleri sayesinde Kars yeni Türk devletinin sınırları dahilinde kalır ve il merkezi olur (İslam Ansiklopedisi, 2001: 516/Md.Kars).

Pek çok kültürel ve tarihi değere ışık tutmak amacıyla Öztürk'ün (2012: 11-12) belirttiği üzere, 1959 yılında "Eski Eserleri Koruma ve Müze Memurluğu" adı altında dönemin Halkevi Başkanı Dr. Budak Demiral ve Halk Eğitim Müdürü Hasan Kartari tarafından Kars'ta bir müze kurulmuştur. Günümüzde "Kars Müzesi" adını taşıyan müze Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Müze envanterinde kayıtlı çok sayıda arkeolojik eserle ile birlikte çeşitli etnografik eserler sergilenmektedir. Söz konusu teşhiri yapılan eserler toplama ve satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Ancak nitelik bakımından eserlerin teşhirinin yapıldığı bir müze görünümüne kavuşması 20 Aralık 1964 yılını bulmuştur (Öztürk, 2012: 11-12).

Tez çalışmamızın çalışma sahası Kars Müzesi olup, müze özelinde inceleme yapılan konu tarihi banknot paralar olmuştur.

Akyıldız (1996: 17)'a göre para, bir toplumda maddi kazancın göstergesi olarak kabul edilmekle birlikte alış-veriş ve birikim amacıyla herkes tarafından ortak bir değer olarak kabul edilen bir değişim aracıdır. Tarihte paranın geçmişi Lidya Krallığı'na dayandırılmaktadır. Geçmişten günümüze para için başta bronz, bakır, gümüş, altın ya da alaşım metaller olmak üzere çeşitli madenler ile kumaş ve kağıtlardan yararlanılmıştır. 17. yüzyıla kadar gümüş ve altın gibi madenden yapılan paraların tedavül değeri bahse konu dönemdeki madenlerin değeriyle eşdeğer düzeyde tutulmuştur. Ancak 17. yüzyıldan itibaren madeni paralar yerini "itibari paralar" olarak adlandırılan "banknotlara" bırakmıştır (TCMB, 2012: 1).

Banknot kelimesinin etimolojisi incelendiğinde İngilizce "banka notu" anlamını taşıyan "bank" ve "note" sözcüklerinin birleşmesi sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. Tekbaş Tanyu (2001: 3-4), banknotların üzerinde yer alan çeşitli tasvir, süsleme ve yazıların tedavüle süren devlet ve bankaların kimlik bilgilerinin göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda banknotlar hem kültürel hem sanatsal hem de tarihi bilgiler yansıtmaktadır, bu sebeple kâğıt paraların mali değeri dışında öğretici belge niteliği de bulunduğu söylenebilir. Tarihte bilinen ilk banknot kullanımının MÖ 1600'lü yıllara tarihlendirildiği ve Mısır'da kullanıldığı yönünde bazı çalışmalar

bulunsa da kâğıt paranın ilk kullanımına ilişkin ortak ve yaygın görüş MÖ 140 yılında Çin topraklarında Wu-ti Hanedanlığı olduğu yönündedir. (Akyıldız, 1996: 18). 1716 yılından itibaren Avrupa'da ve zamanla diğer ülkelerde banknot kullanımı yaygınlaşmıştır. Banknotlar genellikle savaş zamanında ya da ekonomik kriz dönemlerinde basılarak tedavüle sürülmüştür. Rusya'da ise ilk kez "assignat" adıyla anılan banknot paraların basım ve tedavüle sürülme işlemi Çariçe II. Yekaterina döneminde gerçekleşmiş ve piyasada dolaşımı zorunlu kılınmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise "kaime-i nakdiye-i muteber" adlı ilk banknot paraların 1840 yılında Sultan Abdülmecid Dönemi'nde bastırılarak piyasaya sürüldüğü bilinmektedir. Vural (1997: 4)'dan edindiğimiz bilgiye göre, Türkiye'de cumhuriyetin kurulduğu yıllarda hükümetin kendisine ait basılmış yeni madeni ve kâğıt parası olmadığından, uzun süre Osmanlı Devleti'ne ait Evrak-ı Nakdiye olarak adlandırılan kâğıt paralar devralınmış ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından ilk para basımı gerçekleşene dek Osmanlı banknotları tedavülde kalmıştır.

Tez çalışmamızın temelini oluşturan Kars Müzesi'nde bulunan tarihi banknot paralar konusunun anlaşılabilmesi için tezimizin birinci bölümünde Kars'ın coğrafi yapısı ve tarihçesine, ikinci bölümünde Kars Müzesi hakkında, üçüncü bölümünde ise "banknot para" terimi ve tarihçesi ile ilgili genel bilgilere yer verilmesi planlanmıştır. Çalışmamızın dördüncü bölümü Kars Müzesi'nde bulunan tarihi banknot paralar hakkında genel bilgi içermekte iken, beşinci bölümünde incelemeye esas olan söz konusu tarihi banknot paraların katalog örnekleri sunulmuştur. Takip eden altıncı bölümde ise katalog kısmında verilen bilgilerin değerlendirme ve karşılaştırılması yapıldıktan sonra yedinci bölümde araştırma sonucu verilmiş, kaynakça ile çalışmanın sonlandırılması hedeflenmiştir.

1. KARS'IN ADI VE ANLAMI

Anadolu'da doğu kapısı olan Kars, Selçuklu, Saltuklu, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevi ve Osmanlıların hakimiyetinde yaşamış bir Türk-İslam şehridir (Ural vd., 2011: 1). Kars isminin kökeni hakkında en detaylı bilgi M. Fahrettin Kırzıoğlu tarafından verilmektedir ve Kars ile ilgili yapılan birçok çalışmada Kırzıoğlu kaynak gösterilmiştir. Kırzıoğlu'ndan edindiğimiz bilgiye göre (1953:15) MÖ 130-127 yıllarında Kafkaslar kuzeyinden Dağıstan Bölgesinden gelerek buralara yerleşen Bulgar Türklerinin Valand-ur / Vanand = Balang sözcüklerinden türeyen Velentur boyunun Karsak oymağından kalma bir isimdir. Ayrıca Kırzıoğlu'nun "Kars Tarihi" adlı kitabının ilerleyen sayfalarında Kars'ın Küçük – Vanand olarak anıldığı bilgisine yer verilmektedir (1953: 145). Vanand bölgesinin merkezi Kars Kalesi idi ve Bulgar halkı yüzünden bu bölgenin oldukça kabadayı, tehlikeli ve haydutlukla yaşayan bir halkın yurdu olarak tanınmasına neden olmuştu (1953: 146). Zeki V. Togan'dan yapmış olduğu alıntıda Kırzıoğlu Selçukluların geldiği döneme kadar Kars Sancağı'nın Vanand ismiyle anıldığını bildirmektedir (1953: 147). Ural vd. (2011: 1) bu ismin bölgenin Selçuklular tarafından fethinden bahseden XI-XII yüzyıl İslam eserlerinde geçtiğini ifade etmektedir. Kısacası, Vanand Bulgarları'nın Karsak adlı oymağı bugünkü Kars isminin etimolojisini açıklamaktadır. Karsak ismi Hun devrine ait Çin kaynaklarında tespit edilen nadir sözcüklerden biridir (Kırzıoğlu, 1953: 16). Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lûgat-it-Türk adlı eserinde ise Karsak sözcüğü "derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi" anlamına gelmekteyken, Kars ismi "deve ve koyun yününden yapılan elbise" anlamına gelmekteydi (1985: I/348-473). Kars tarihi ile ilgili yazılan çeşitli kaynaklardan Buharalı Şeyh Süleyman'da *Kars*'ın şal, kuşak, dokuma, bel bağı, futa (ipek peştamal), miyanbend, karsak, tilki *Karsak*'ın ise sincaptan büyük, karnı çil, tilki, mâni türünde bir nevi hayvan ismi olduğunu ve Kars adının ilk kez Bizans Konstantinos Porphyrogennetos'un eserinde rastlandığını, Orta çağ yerel kroniklerinde *"Karuts"* ya da *"Karuc"* olarak geçtiğini öğreniyoruz (Gündüz, 2001: 515). Bazı tarihçilerin görüşlerine göre de Kars ismi Gürcü dilinde "kapı kenti" anlamına gelen "Karis Kalaki" den gelmektedir. Kars şehrinin durumu incelendiğinde bu görüşün doğruluk payının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Ural vd. 2011: 2). İslam coğrafya ve tarih

uzmanlarının kaleme aldığı birçok eserde Kars için "Türkmen ülkesinde, muhkem bir kaleye sahip şehir" denilmiştir (Kızılkaya, 2011: 1).

1.1.Kars'ın Coğrafi Yapısı ve Tarihçesi

1.1.1.Kars'ın Coğrafi Konumu ve Coğrafi Özellikleri

Kars ili Türkiye Coğrafi Bölge ve Bölümleri Haritasına göre Doğu Anadolu Bölgesi'nin sınırları dâhilinde bulunmaktadır. Tarihi ve coğrafi bakımdan bölgenin önemli ve büyük kentlerinden biridir. Batıda Erzurum, kuzeyde Ardahan, güneyde Iğdır ve Ağrı ile doğuda ise Ermenistan ile komşu olan Kars, Demir (2014: 10)'e göre Kafkasya'dan Anadolu'ya, Karadeniz kıyılarından, Doğu Anadolu ve İran'a ulaşan yolların üzerinde, önemli bir konumda yer almakta ve 40˚.34'. 05"- 40˚.36'. 45" kuzey, 43˚.00'. 51"- 43˚.09'.02" doğu koordinatları arasında bulunmaktadır. Özaydın'dan (2019: 3) edindiğimiz bilgiye göre Kars, 42˚10' ve 44˚99' doğu meridyenleri ile 39˚22' ve 41˚37' kuzey paralellerinde yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığı güncel verilerine göre Kars'ın yüzölçümü 10.193 km²'dir.[1] Kars ile sınırı olmayan tek ilçe, güneybatıdaki Sarıkamış'tır, ayrıca Kars, Erzurum ve ülkemizin batısına D965, Iğdır ve İran'a D070, Ardahan üzerinden Gürcistan'a ise D965 karayolları ile bağlanmaktadır (Demir, 2014: 10).

Kars'ın denizden yüksekliği yaklaşık 2000 m.'dir. Kuzeyde Akbaba ve Kısır Dağları ile Çıldır Gölü; güneyde Iğdır Ovası, Ağrı Dağı, Aras Nehri, Aladağ ve sıra şeklinde uzanan Aras Güneyi Dağları; kuzeybatıda Allahuekber Dağları ile merkez sınırları içerisinde yer alan Dumandağ, Yağlıca ve Kotur Dağları, güneyinde Ciritmeydanı ve Üçler Tepe; güneydoğusunda Akbaba İki Dağı, kuzeydoğusunda Küçük ve Büyük Yahni Tepeleri; kuzeyinde ise Diktepe (1960 m) Kars'ın önemli yeryüzü şekillerini oluşturmaktadır (Özaydın, 2019: 4; Demir, 2014: 11).

Kars Platosu, Kars Çayı'na bağlanan akarsular tarafından derin bir şekilde yarılmıştır (Demir, 2019:6). Ova denebilecek düzlüklere yalnızca Kağızman yöresindeki Aras Irmağı vadisinde rastlanır (Bingöl, 2011: 22). Arpaçay kuzey- güney doğrultusunda akarak Türkiye – Ermenistan sınırını belirlemektedir. Özaydın (2019:3)

[1] http://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2020).

Kars Çayı, Aras Nehri, Karasu, Kağan Çayı, Acı Çay ve Digor Çayı'nın Kars'ın önemli akarsularını oluşturduğunu ifade etmektedir.

İklim bakımından Kars, sert karasal iklim yapısına sahiptir. Yüksek sıradağlarla çevrili olan bölge, denizlerin ılımanlaştırıcı etkisinden yararlanamamaktadır. Sibirya Yüksek Basınç Merkezi'nin etkisinde olan Kars ülkemizin en soğuk yöresidir (Demir, 2019: 6). Kentte kış mevsimleri soğuk ve sert, yazları ise genellikle yağışlı ve serin geçmektedir. Bilindiği üzere Kars yöresindeki topraklar Türkiye'nin en verimli toprakları olarak kabul edilmektedir. Bu topraklar genel olarak Çernozyum adıyla bilinmektedir. Ancak uzun ve çetin geçen kış şartları verimli toprakların tarım için kullanımını kısıtlamaktadır. Geniş otlaklar sayesinde yapılan hayvancılık şehrin ana geçim kaynağını oluşturmaktadır.

Demir (2019: 6) Kars'ın etrafının dağlarla çevrili olması, denize olan uzaklığı ve yüksekliği gibi faktörlerden dolayı çeşitli coğrafi özellik ve bitki örtüsüne sahip olduğunun altını çizmektedir.

1.2.Kars'ın Tarihçesi

1.2.1. Başlangıçtan Osmanlı Devleti Dönemine Kadar Kars'ın Tarihsel Süreci

Geçmişi, Paleolitik çağlara kadar dayandırılan Kars konumu itibariyle Rusya, İran ve Kafkasya ve Karadeniz Havzası arasında stratejik olarak oldukça önemli bir noktada bulunması nedeniyle ilk çağlardan itibaren Hititler, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Sasaniler gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla bölgeye hâkim olan her devletten ve kavimden söz konusu coğrafyada maddi ve manevi izlere rastlamak mümkündür. Bu eserler Kars ve çevresini tarih, arkeoloji, sanat tarihi ve edebiyat bilimleri başta olmak üzere siyasi, sosyal ve kültürel anlamda zengin kılmakta ve derin araştırmalar yapmak için zemin oluşturmaktadır. Hakan (2009: 8)'ın da sözünü ettiği üzere Anadolu'nun tarih boyunca birçok ulus tarafından stratejik konumu ve coğrafik özelliklerinden kaynaklanan işgal ve yerleşime tabi olduğunu biliyoruz. Bu işgal ve yerleşimlerin genel manada doğu yönlü olarak gerçekleştiği, dahası dünya medeniyetinin de doğudan batıya doğru geliştiği artık herkesçe malumdur. Mezopotamya'da başlayan medeniyet çizgisi bugün dünyanın her yerine ulaşmış ve çok yönlü olarak gelişmeye devam etmektedir (Hakan, 2009: 8).

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Malazgirt Zaferi'nden yedi yıl önce Ani Kalesi'ni (16 Ağustos 1064) fethetmesi Türkler için Anadolu kapısının doğudan açılması yönünde kilidin kırılması anlamına gelmekteydi. Daha sonraları Kars konumu nedeniyle Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi ve Osmanlı gibi Türk hanedanları için vazgeçilmez olmuştur. Osmanlı idaresine geçtikten sonra şehir, bir yandan büyürken diğer yandan da kuzeydoğu ve doğu yönündeki fetihler için önemli bir ikmal merkezi haline dönüşmüştür (Ural vd., 2011: XV).

Kars ve çevresinde, kale ve kentin ne zaman kurulduğuna ilişkin net bir belge ya da bilgi bulunmamaktadır, ancak Kars ve çevresinde idari hayatın, Kars Kalesi ve diğer yakın kalelerin inşası ile başladığı tahmin edilmektedir. Kızılkaya (2011: 2) bahse konu kalelerin kimler tarafından yapıldığının tam olarak belli olmadığının, ancak Urartu döneminden kaldığı yönünde tahminler bulunduğunun altını çizmektedir. Bölgede bulunan mimari eserler incelendiği zaman kesme taştan yapılması ve akarsu yakınında yüksek tepeye kurulması bakımından Urartu dönemi mimari eserleri ile ilişkilendirilmiştir. Bilindiği üzere Kral Menua döneminde (MÖ 9. yüzyıl) kaleler Urartu döneminde askeri ve ticari yollar üzerine kurularak bölgenin güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktaydı, bulunduğu konumu itibariyle Kars Kalesi'nin de benzer amaçla inşa edildiği bilinmektedir. Kızılkaya (2011: 3) Toprakkale, Kızkalesi, Yoğunhasan, Micingert, Keçivan, Dündartepe gibi çok sayıda kale ve yerleşim yerinin Urartu döneminden kaldığı yönündeki tespitleri bu duruma delil olarak göstermektedir. Çünkü buradaki mimari yapı ile Kars Kalesi'nin yapısı üslup bakımından benzeşmektedir.

Kars'ın tarihi geçmişi ile ilgili 17. yüzyıl sonunda C. Carreri, gezgin H.C. Barkley ise 19. yüzyıl sonunda araştırmalarda bulunmuşlardır. Bölgede bilinen ilk bilimsel kazı ve araştırmalar Rus Bilimler Akademisi adına dilbilimci Nikolay Marr tarafından Ani'de yapılmıştır. Ancak Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanı iken 1942 yılında Kars'a askerliğini yapmak üzere giden İ. Kılıç Kökten Türk araştırmacılar arasında arkeolojik araştırma temellerini atan ilk kişi olmuştur. İ. Kılıç Kökten 1942-1952 ve 1970 yıllarında Kars ve çevresiyle ilgili önemli çalışmalara imza atmıştır. Daha sonra 1965 yılında K. Balkan ve O. Sümer'in Ani Harabeleri ve çevresindeki çalışmaları, 1990 yılında B.

Karamağaralı tarafından başlanan ve yakın tarihe kadar yürütülen Ani ve çevresindeki kazı çalışması, 1992'de S.Güneri'nin Erzurum ve Kars çalışmaları, 1996 yılından itibaren de S. Harmankaya ve O. Tanındı tarafından yürütülen TAY Projesi, 1997'de ise O. Öymen ve B. Yükmen tarafından yapılan Kars, Iğdır ve Ardahan illeri yüzey araştırmaları, 1997'de A. Ceylan'ın Erzincan, Erzurum, Kars projesi kapsamında Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Eski Çağ Tarihi tespit çalışmaları ve 1999 yılında başkanlığını H. Gündoğdu'nun yaptığı Sarıkamış çevresi araştırmaları İ. Kılıç Kökten'in çalışmalarını takip eden bilimsel araştırmalar olmuştur (Hakan, 2009: 40). Kars Ani Ören Yeri kazı çalışmaları 2012 yılından itibaren Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Fahriye Bayram başkanlığında yürütülmüştür. Günümüzde ise, Kafkas Üniversitesinden Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Arslan başkanlığında yürütülmektedir.

1942 yılında Kökten'in incelemeleri esnasında Susuz ilçesi civarında ve Tombultepe yamaçlarında bazalttan yapılmış iki yüzeyli el baltaları ve taş aletler, Borluk, Mağaracık ve Azatköy buluntu yerleri olarak bilinen Borluk Deresi'nde ise yontma taş aletler bulunmuştur. Bulunan aletlerin tamamı Orta Paleolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir. Kurbanağa Mağarası'nda açılan sondajda yer yer Erken Tunç çanak çömlek parçaları bulunmuş ve Üst ve Orta Paleolitik devirlerin taş aletleri ile her iki devrin ocak yerleri meydana çıkarılmıştır. Kökten'in 1966 yılında tespit ederek üç yıl sonra araştırmaya başladığı Yazılıkaya resimleri Kars ve çevresinin tarih öncesine ışık tutmaktadır. Burada yapılan araştırmalarda Üst Paleolitik Çağ'a tarihlendirilen obsidyen kalemler ile taştan küçük döveçler gibi yontma taş aletlerin yanı sıra açılan sondajda İlk Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Kökten'in Sazkara Köyü'ndeki çalışmalarında bakırdan yapılmış mızrak veya kama ucuna rastlaması Anadolu'nun diğer kazı yerlerinde ele geçirilen madeni eşyalara benzerlik göstermesi bakımından Kars ve çevresinde Kalkolitik Çağ'ın yaşandığını düşündürmektedir. Ural vd.'nin çevrede yapmış olduğu yüzey araştırmalarında Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen keramik parçaları bulunmuştur. 1952 yılında Kökten tarafından Dündartepe'de yapılan sondajda üstte Klasik, MÖ. 2. bin yıl (Kökten'e göre Hitit) ve Bakırçağı (İlk Tunç Çağı I. evre) tabakaları saptanmıştır. Kökten Yazılıkaya ve Kurbanağa Mağarası'nın doğusunda Kale adlı düzlükte açılan yarmanın üst kısımlarında İlk Tunç Devri'ne ait perdah taşı, el değirmeni taşları, bir çekiç, delinmiş

üzeri çizgi süslü hayvan parmak kemikleri, küçük bir taş havan ve elle yapılmış çanak çömlek parçalarını ortaya çıkarmıştır. Ural vd.'nin çevrede yapmış olduğu yüzey araştırmaları sırasında İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilen keramik parçaları bulunmuştur (Ural vd., 2011: 6-23).

Hakan (2009:162-179) MÖ. II. bin yıl içerisinde Anadolu'da egemenlik kuran Hitit İmparatorluğu'na ait tarihi kaynaklar incelendiğinde Doğu Anadolu Bölgesi'nin bu imparatorluğun egemenliğine girmediği sonucuna varıldığının ve Hititlerin Anadolu'da çok etkili bir güç olmasına rağmen, Doğu Anadolu Bölgesi ile ilişkisi bağlamında Kars'ın yalnızca bir geçiş noktası konumunda bulunması dışında bir bağının bulunmadığının altını çizmektedir.

Merkezi Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte başta Kars olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi yaklaşık olarak 1500 yıl sürecek bir mücadele alanına sahne olmuştur. Bölge tarihinin çok kültürlü bir yapıya dönüşmesinde birbirini takip eden tarihi olaylar ve buna bağlı olarak farklı medeniyetlerin, toplumların ve dinlerin önemli etkisi olmuştur. Söz konusu tarihi olayların başında Hitit İmparatorluğunun yıkılması, Asur Devleti'nin kuzeye çıkma isteği, Erken Demir Çağı Beyliklerinin Uriatri ve Nairi Konfederasyonları adı altında toplanıp daha sonra Urartu Devleti'ni kurmaları, Van bölgesine yapılan göçler, Transkafkasya'dan İran'a yapılan göçler ve Arami göçleri gelmektedir. Kars ve çevresinde Ural vd.'nin yapmış olduğu yüzey araştırmaları sırasında Demir Çağı'na ait Urartuların egemen olduğu birçok yerleşim yeri tespit edilmiş ve Demir Çağı'na tarihlendirilen kemik parçaları ile mimari izler bulunmuştur (Ural vd., 2011:70-71). Hakan (2011: 260) ise Günaltay'ın Persler döneminde Kars ile ilgili verdiği bilgileri şu sözlerle aktarmaktadır:

"Kars ve Çıldır yöresi Skiten ismi ile anılan 18. Büyük Satraplığı oluşturmaktaydı. Bugünkü Çıldır satraplığın merkezi konumundaydı. 18. Büyük Satraplık bugünkü Ermenistan toprakları içinde yer alan Gökçe Gölü'nün kuzeyinden Karadeniz'e kadar uzanan Kur (Kura), Arpaçay, Aras Irmakları vadilerini içine alan büyük bir bölgeyi kapsıyordu. Skiten satraplık halkı; İskitler, Medler, İberler (Gürcüler), Taoklar, Alaroidler'den oluşuyordu. Ancak Kura Irmağı boyları ile Kars ve Çıldır'da daha çok İskitler bulunuyordu. Bu Skiten satraplığını İranlı Persler, Sakasen olarak adlandırıyordu ve bu satraplık halkı her yıl İran hazinesine 200 talan

gümüş vergi ödüyorlardı. Böylece Kars ve Çıldır, yaklaşık 220 yıl gibi uzun bir süre Pers egemenliği altında Skiten (Sakasen) Satraplığı ve bu satraplığın merkezi olarak tarihteki yerini almıştır". Ural vd. Kars ilinde Pers dönemine ait herhangi bir arkeolojik veriye rastlanmadığını ifade etmektedir (2011: 71).

Hakan (2009: 189)'dan edindiğimiz bilgiler çerçevesinde Urartu yazıtlarında Urartu Devleti'ne bağlı "Diauehi" olarak bahsi geçen bölgenin Kafkaslara yönelik politikasında Eleşkirt, Karakurt, Sarıkamış ve Kars'ın büyük öneme sahip olduğu açıkça görülmektedir. Kars'ta Sarıkamış bölgesinde bulunan Süngütaşı Urartu yazıtlarından Urartu Devleti'nin Kral Menua Dönemi'nde (MÖ. 810-876) bölgeyle ilgilenmeye başladığı ve seferler yaptığı öğrenilmektedir. Kars'ta yapılan arkeolojik kazılarda Azat Köyü'nde ve Arpaçay Söğütlü Köyü'nde ele geçen seramikler Urartu Devleti ile kurulan ilişkileri desteklemektedir (Hakan, 2009: 193).

Ural vd.'nden edindiğimiz bilgiye göre bölgedeki keramik verileri Karaz kültürüne ve Urartu dönemine aittir. Bu durum Kars ve çevresinde bulunan kale ve yerleşim yerleri incelendiği zaman elde edilen keramik buluntuları, kale duvarları ve mimari yapıları, tarım arazilerinin sulanması amacıyla yapılan su göletleri, kaya mezarlar ve ölü gömme gelenekleri bakımından Urartu dönemi yapıları ve gelenekleri ile benzeşmesiyle kanıtlanmaktadır (Ural vd., 2011: 72-74).

Orta çağ dönemine gelindiğinde ise Kars ve çevresinde Selçuklu-Bizans-Gürcü mücadelesi sahneye çıkmıştır. MÖ 665 yılında Kars İskitlerin eline geçmiştir. Göle'den Tiflis'e kadar Gogaren, Bingöl Dağı'ndan Ağrı Dağı'na kadar uzanan Aras boylarına Pasinler, Çoruh bölgesine Taok ve Revan ile Nahçıvan çevresine Sakasen adları verilmiştir. Selçukluların bu bölgeye geliş tarihine kadar bölge Sakasen olarak bilinmiştir. Sakasenlerin bölgedeki hâkimiyeti 400 yıldan fazla sürmüş olup Kars bölgesi Pasinler ilinden sayılmıştır. 429 yılında Sasanilerin Küçük Arsaklı sülalesine son vermesi sonucunda Kars'ın dâhil olduğu Ararat eyaleti yaklaşık 200 yıl kadar İran'a tabi olmuştur. İlk İslam fetihleriyle başlayan cizye usulü yüzünden Kars ve çevresinde yaşayan halkın Selçukluların bölgeye gelişine dek Hıristiyan olarak yaşadığı bilinmektedir (Ural vd., 2011: 93-94).

Kars ve çevresiyle ilgili ilk bulgular 5. yüzyıla denk gelmektedir. O dönemde Kars ve çevresi Ermeniyye bölgesi dahilinde Sasanilerin hakimiyetindedir. Sasanilerde iç karmaşanın yaşanması sırasında Vanandlılar olarak anılan Kars ve çevresinde yaşayan halk ayaklanarak Sasanileri topraklarından çıkarmıştır. 686-690 yılları arasında bölgeye Müslüman Arapların gelmesi neticesinde Ermeniyye hükümdarları bir müddet Müslüman Arap hakimiyetini tanımış yarı bağımsız olarak kendi hakimiyetlerini de devam ettirmişlerdir. Ancak Müslüman egemenliğinin artmasından rahatsızlık duyan Kars Kralı Muşeğ, 771 yılında 200 kişilik Müslüman savaşçının Erzurum üzerinden Kars'a geldiğini öğrenince bir gece baskınıyla hepsini katlettirmiştir. 888 yılında Abbasilerle Ermeniyye arasında geçen savaşta Kars Kalesi ve şehir Müslüman askerleri tarafından yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Bu olay neticesinde yaklaşık yüz yıl kadar Kars Kalesi merkez üs olma niteliğini kaybetmiş olsa da 10. yüzyılın sonlarına doğru yapılan bakım ve onarım işlemlerinin ardından bölgenin önemli merkezlerinden biri olmuştur. 11. yüzyılın ilk çeyreğinde Doğu Anadolu Bölgesine 3000 kişilik bir Selçuklu ordusu Kars'ta keşif yapmış ancak yerleşmemiştir. 1045 yılında bölgeye yeniden gelen Selçuklular ve Bizans hâkimiyetinde bulunan yöre halkı arasında güçlü etkileşim olmuştur (Kızılkaya, 2011: 3-5). Anadolu fetihlerine başladıkları bu dönemde askeri ve siyasi yapılanma bakımından Ermeni ve Gürcü topluluklar asli yerel unsurlar olarak Selçukluların karşılarına çıkmıştır. Kars şehri yönetim merkezi olarak Bizans'a tabi Ermeni idarecilerin elinde bulunmaktaydı. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi tarihimizde Türklere Anadolu'nun kapılarının şanlı Malazgirt Zaferiyle 1071 yılında açıldığı bilinse de Anadolu kapılarının Türklere açılması için zemin oluşturan asıl olay Sultan Alparslan'ın 1064 tarihli Ani Kalesi fethidir. Bu zafer ile ilgili bize ulaşmış yazılı bilgilerin Ermenice kaynaklar olduğunu da belirtmemiz gerekir (Ural vd.,2011: 95-150). O tarihlerde Kars Kralı olan Gagik, Sultan Alparslan'ın kendi topraklarına kadar ilerlemesinden korktuğu için Tuğrul Bey'in ölümüne üzülmüş gibi yaparak Sultana yaranmaya çalışmıştır. Alparslan Kars'tan ayrıldıktan sonra, Kars ve çevresinde hâkimiyeti altında bulunan toprakları bir anlaşmayla 1064 yılında Bizans'a devreden Gagik, karşılığında Bizans'tan Orta Toroslarda bulunan Kapadokya'yı almış ve tebaası olan Vanandlılar ile birlikte Kapadokya'ya göç etmişlerdir (Cengiz, 2013: 152). Kars'a Bizans muhafızları gelip yerleşmişler fakat bölgedeki köy ve kasabalarda

yaşayan halkın eskisi kadar Hıristiyan ağırlıklı olmadığı bilinmektedir, bu durumun sebebinin ise göç olduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Kars Pakraduni Krallığı yıkıldıktan sonra bölgede kalan iki Ermeni siyasi yapıdan biri kızını Sultan Alparslan'a vererek, diğeri ise Selçukluya tabi olarak Selçuklu fethinden kurtulmuştur (Ural vd.,2011: 153). Anadolu'da Selçuklulara bağlı ilk Türk Beyliği 1064 yılında Ani'de kurulmuştur.

1071 Malazgirt ovasında Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i esir eden Sultan Alparslan büyüklük göstererek o zamanın âdeti olan atının ayağını öptürmemiştir. Bu olaylar üzerine Kaldı ülkesi tekrar eski sahiplerine kavuşmuş olur. Malazgirt savaş kazancından sonra Anadolu'nun dörtte üçünü Bizanslılardan alan, 400.000 kişilik ordularıyla Üsküdar'a, Marmara'ya dayanan Halep ve Şam'da ordusuna geçit resmi yaptıran Alparslan oğlu Melikşah (38 yaşında) genç yaşta ölünce Selçuklu İmparatorluğu parçalanır. İran (doğu) Selçuklu Devleti, Suriye-Irak Selçuklu Devleti, Konya Selçuklu Devleti adlarıyla üçe bölünür ve zayıflar. Alparslan sağlığında Kızılırmak'a kadar olan ülkeleri mahiyetindeki komutanları arasında taksim etmiştir. Onlara büyük salahiyet vermiş ve bu büyük imparatorluğu âdem-i merkeziyet usulüyle idare etmiştir. Bunlardan en kuvvetlisi Saltuklardır. Saltuk Beyliği'nin merkezi Erzurum'du ve Kars da bu beylik içinde bulunuyordu. Bu devirde Kars çok imar görür; Kars Kalesi, Ani Kalesi ve Yahni Dağları yenide tahkim edilmiş ve doğuya karşı bir set vücuda getirilmiştir (Atak, 1946: 5).

1072 yılında Sultan Alparslan'ın ölümünün ardından Selçukluların kendi iç işleriyle uğraşırken batıya ordularının gönderememeleri Bizans'ı yeniden harekete geçirmiştir (Kırzıoğlu, 1953: 355). 1072 yılından 13. yüzyılın başına dek Kars'ın hâkimiyeti konusunda Gürcüler ve Selçuklular arasında şiddetli çekişmeler yaşanmıştır. Ural vd. (2011: 189) Büyük Türk Sultanı Alparslan tarafından 1064 yılın fethedilen Ani şehrinin 60 yıl İslam memleketi olarak kaldıktan sonra tekrar Hıristiyanların eline geçtiğinin altını çizmektedir.

Demir (2014:109)' in belirttiği üzere 1239 yılında birkaç koldan bölgeye gelen Moğollar, kısa zamanda Tiflis, Gürcistan, Ani, Kars ve Sürmari'yi ellerine geçirmiştir. Kars da dahil olmak üzere bütün kentler, yağmalanarak yakılmış, halkın büyük bölümü

tutsak edilmiştir. Kent 1336 yılına kadar İlhanlıların, ardından da mahalli hanedanların idaresinde kalmıştır. 1239-1355 yılları arasında 116 yıl boyunca Kars, Moğolların yönetiminde kalmıştır. Bunun 1239-1256 arası Cengizli Valilere, 1256'dan sonrası da İlhanlılara bağlanmıştır. İlhanlı döneminde Kars ilinin merkezi sayılan Ani, Has İncu[2] sayıldığından bazı vergilerden muaf tutulmuştur (Ural Vd, 2011: 264). Cengiz (2013: 134-135), 1375-1377 yılları arasında Ani'de Hüseyin Han'ın kendi adına bastırmış olduğu bakır paraları söz konusu tarihler dahilinde Kars ve çevresinin Celayirli hakimiyetinde olduğuna dair belge niteliği taşıdığına işaret etmektedir. 1356'da Altınordu Hükümdarı Canı Bey'in (1339-1357) eline geçen Kars ve yöresinde 1380'de ise Karakoyunlular hakimiyet sağlamıştır. 1387'de Timur'un ele geçirdiği Kars, vergi ödemek koşuluyla Firuz Pîrûz-Baht'a teslim edilmiştir ve Timur Türkistan'a geri dönmüştür (Ural vd, 2011: 267). 1406 yılında Timurilerin hakimiyetinin sona ermesinin ardından Karakoyunlu Türkmenleri'nin hakimiyeti başlamıştır. 1466 yılında Karakoyunlu Türkmen Devletinin yıkılmasıyla Kars ve çevresi Akkoyunlu Türkmen Devleti'nin yönetimine girmiştir (Kızılkaya, 2011: 7). 1473 yılında Otlukbeli'nde Osmanlı Devleti'ne yenilen Akkoyunlu Devleti yıkılmış ve yerine 1501 yılında Safevi Devleti kurulmuştur. 1514 yılında Çaldıran Ovası'nda savaşa giren Safevi Devleti'nin yenilgiye uğraması neticesinde Kars ve çevresi ilk kez Osmanlı hakimiyetine girmiştir. İlerleyen yıllarda ise Kars, Osmanlı-Safevi mücadelesinde ön cephe hatlarından biri olmuştur (Kızılkaya, 2011: 8). Kısacası Anadolu'nun Doğu Kapısı olan Kars başlangıçtan itibaren Selçuklu, Saltuklu, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevi ve Osmanlı Devletlerinin hakimiyetinde yaşamış bir Türk-İslam şehri olma özelliği taşımaktadır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kars Rus işgaline maruz kalmıştır.

1.2.2. Kars'ta Osmanlı Dönemi

Kars, gerek Anadolu'dan İran, Azerbaycan ve Gürcistan üzerine yapılacak seferlerde gerekse adı geçen yerlerden Anadolu'ya yapılacak saldırılarda önemli bir stratejik konuma sahip olduğundan sık sık baskına ve tahribata uğramıştır (Delen, 2005:10).

[2] Eski Uygur ve Moğol belgelerinde ençü, inçü, ençi olarak farklı şekillerde yazılan sözcük çoğu zaman "emlâk-i hâssa; miras, çeyiz" anlamlarında kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasındaki stratejik çarpışmalar, Kars bölgesinde cereyan etmiş, Kars Osmanlıların askeri bir üssü ve serhat şehri olmuştur (Yeni Rehber Ansiklopedisi: 3333/ Md. Kars (Erişim Tarihi: 05.11.2020)).

Ural vd. (2011: 270) 1520 yılında Şah İsmail'in Doğu Anadolu Bölgesi'nin doğu kısmında bulunan Kars, Erzurum, Van, Hakkâri ve Ağrı çevresine hâkim olduğunu belirtmektedir. Ural vd'nin çalışmasında, 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi sırasında Kars'ın Osmanlılar eline geçmiş olabileceği ihtimalinin yüksek olduğu üzerinde durulmaktadır, ancak Kars yöresinin Osmanlı topraklarına Dulkadirli Mehmed Han tarafından katıldığı dönemin kesin tarihi 1537 yılı olarak vurgulanmaktadır (2011: 270).

16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Kars ve çevresini içine alan bölgede Safevilerin yanı sıra Gürcüler de bulunmaktaydı. 1548 yılında Safeviler Erzincan-Bayburt taraflarına akın etmişler, Gürcüler ise Artvin ve Oltu taraflarına saldırmışlardır. Gürcistan üzerine sefer yapmayı planlayan Kanuni Sultan Süleyman, Gürcülerin daha önce kaybettiği Bıraka, Komuka, Penak, Germek, Samagar, Ahka ve Gömge kalelerini geri almak üzere taarruz hazırlığında olduklarını öğrenmiştir. Bu durum üzerine Diyarbakır taraflarında Karacadağ yaylasında bulunan Sultan Süleyman, II. Vezir Kara Ahmed Paşa ve kuvvetlerini Gürcistan'a sefere göndermiştir. II.Vezir Ahmed Paşa 29 Ağustos 1549'da Diyarbakır'dan hareket ederken sefere katılacakların Erzurum'da hazır olmalarını istemiştir. Takvimler 10 Eylül 1549'u gösterdiğinde çok müstahkem (sağlamlaştırılmış) bir mevkii olan Tortum Kalesi kuşatılmıştır. Kuşatılan kalede mahsur kalan Corci Ağa ilk etapta "teslim ol" çağrısını geri çevirmiş, direnmeyi tercih etmiştir, ancak gece gündüz top ateşine tutulması neticesinde daha fazla direnemeyerek teslim olmak zorunda kalmıştır. Tortum'a Kale Beyi ve muhafızlar atanmış, Necah ve Emirahur kalelerinin anahtarları teslim edilmiş, Gürcistan'ın muhkem kalesi Akçakale alınmıştır. Yapılan diğer akınlarla da bütün Tortum Vadisi ve civarı fethedilmiştir. Yaklaşık olarak altı hafta süren Gürcistan seferi Gürcistan'daki kırka yakın kale veya kasabanın Osmanlı topraklarına katılarak dört büyük sancak haline getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece Erzurum ve Kars eyaletlerinin güvenliği daha da sağlamlaşmış, Gürcü beylerinin yaptıkları akınlar bertaraf edilmiştir (Ural vd, 2011:271-272).

Delen, Kars şehri ve Kars Kalesi'nin büyük ölçüde harap olmasına neden olan uzun yıllar süren mücadele ve istikrarsızlık döneminin ardından 1548'de Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ile tamir ettirildiğini, fakat kısa süre sonra Kars Kalesi'nin Safevi saldırısıyla tekrar yıkıldığını ifade etmektedir (2005: 10). Kars şehri ve Kars Kalesi 1579 yılında III. Murat, 1636 yılında ise IV. Murat tarafından dışarıdan gelecek saldırılara karşı güçlendirilerek yeniden imar edilmiştir (Delen, 2005: 10). Ancak 1664 yılında yaşanan ve çeşitli kaynaklarda yaklaşık bir hafta boyunca devam ettiği söylenen deprem başta Kars Kalesi olmak üzere şehir merkeziyle civarda bulunan cami ve evlerin yıkımına sebep olmuştur.

17. yüzyılda yurtluk-ocaklık yönetim sisteminin uygulandığı Kars, 1604 yılında yine Safevilerin tehditlerine maruz kalmıştır. Sultan I. Ahmed zamanında Kars Kalesi'nde az sayıda asker bulunması ve mevcut askerler üzerine uygulanan baskılar kalede bulunan erleri teslim olmak zorunda bırakmıştır. Serdar Sinan Paşa'nın Kars'a yaklaştığı duyulunca Safeviler şehri terk etmişlerdir (Ural vd, 2011:273-276).

18. yüzyılda Nadir Şah Safevi tahtında iken Erzurum-Diyarbakır bölgesine hâkim olmak istemiştir. Bu nedenle Kars'ı kuşatmış, Revan'dan getirttiği pamuk denkleri ve ağaç kazıklar yardımıyla Kars Çayı'nın suyunu keserek halkın direncini kırmayı denemiştir. Yaklaşık kırk gün sonra yağan şiddetli yağmur Kars Çayı'nı taşırıp bendleri yıkmış ve halk susuzluktan kurtulmuştur. Nadir Şah ise Ramazan ayını bahane ederek kuşatmayı kaldırmak ve geri çekilmek zorunda kalmıştır (Ural vd, 2011: 273).

19. yüzyıla gelindiğinde Kars yine saldırılara maruz kalmıştır, ancak bu kez saldırıya geçenler sıcak denizlere açılmak niyetinde olan Ruslardır. I. Petro ile birlikte gündeme gelen "Cihan İmparatorluğu Projesi" Rusya'nın mutlak surette sıcak denizlere ulaşmasıyla mümkün olabileceği, bu nedenle Balkanların dışında bir yandan Karadeniz, diğer yandan Güney Kafkasya'ya doğru büyüme hedeflenmiştir (Ural vd., 2011: 278). Kurat (2010: 323) ise "Kafkaslarda Rus nüfuzunun artması Gürcistan ve Azerbaycan'ın işgalleri Türk ve Rus ihtilafını artırmıştır" sözüyle Kars'ın siyasi tarihi bakımından Osmanlı-Rus ilişkilerinin ciddi bir önem arz ettiğini vurgulamıştır.

1.2.3. Kars'ta Rus İşgal Dönemi

Bilindiği üzere 17-20. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası on bir kez farklı nedenlerle savaşmıştır. 1676 yılında başlayan bu savaşlar bilindiği üzere 1917 yılına kadar devam etmiştir. Buna istinaden Özkaya (1991: X), Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaklaşık olarak her 25 yılda bir savaşa girdiğinin altını çizmektedir. 19. yüzyıla kadar olan Osmanlı-Rus Savaşları konumuz çerçevesi dışında kalmaktadır. Ancak, Demir (2014: 113)'in de belirttiği üzere 19. yüzyılın başlarından itibaren Kars, Çarlık Rusyası'nın saldırı tehdidini her an üzerinde duymuş bir sınır sancağıdır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında yapılan tüm savaşlar Kars ve çevresini etkilemiş olup Ruslar ilk kez 1807 yılında Kars'ı alma girişiminde bulunmuş, fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ruslar Kars'ı Anadolu'ya açılan stratejik bir kapı olarak gördükleri için bölge üzerindeki amaçlarından yüzyıl boyunca hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir (Serbest ve Demirci, 2012: 2720).

1806-1812 yılları arasında Rus atakları devam etmiş olup bu saldırılar Rusların bölgeyi ele geçirebilmek için yaptıkları keşif harekâtı niteliğindeydi ve bu nedenle Kars'ı kendilerine devamlı olarak hedef seçmişlerdir (Kızılkaya, 2011: 17). Söz konusu savaş iki ülke arasında 1812 yılında Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir.

Ancak, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da nüfuzunun zayıflamasıyla Kop (1999: 26-27)'un da belirtiği üzere Türklerin Avrupa'dan tamamen kovulması, Panslavizm hareketlerinin artırılması, Rusya'nın Avrupa'nın en üstün devleti haline getirilmesi ve İstanbul Patrikliği vasıtasıyla Ortodoks Kilisesi'nin öneminin artırılması siyasetini yürürlüğe koymuştur. Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasını (1826) fırsat bilen Rus Çarı I. Nikolay Osmanlı Devleti'ni büsbütün ortadan kaldırmak ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki eyaletini, Boğazları ve Anadolu'yu Rus topraklarına katmanın sırası geldiğine inanarak hazırlıklarını yaptığı savaşa Rum meselesini bahane göstermiştir (Eltut, 2008: 12-13). Navarin Limanı'nın Ruslar tarafından baskına uğramasının ardından resmen 1828-1829 Osmanlı – Rus Savaşı başlamıştır. Osmanlı Devleti'ne savaş açan Ruslar, Kars'ı kuşatmış, uzun ve çetin bir mücadeleden sonra şehir ilk kez Rusların hakimiyetine geçmiştir (Ural vd., 2011: 279).

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın cereyan ettiği dönemde Ruslar önce şehri, sonra iç kaleyi işgal etmişler, ancak savaş sonunda imzalanan antlaşma gereğince geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Tabii Ruslar bu esnada Kars'ın bütün tarihi eserlerini, camilerini, türbelerini hatta şehrin yarısından fazlasını tahrip etmiştir. Türkmen (2004: 22), 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'na göre, Rusya ile İran arasında imzalanan Türkmençay Barışı hükümlerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiğine işaret etmektedir. Kurat (2010: 325) ise, antlaşma hükümleri uyarınca Rusya'nın, Tuna bölgesinin sol sahilini ve Tuna adalarını, Karadeniz'in doğu sahilini (Kuban bölgesinden St. Nikolay Limanı'na kadar) ve Ahaltsıh şehrini aldığını; savaş tazminatı istemesi gerekirken Osmanlı Devleti'nin 8,5 milyon lira savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldığını; Rusya'nın Balkanlardaki nüfuzunu artırdığını ve Osmanlı Devleti'ne karşı hakimiyet sağladığını; Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoks halkın himayesi bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkı ve imkanlarını elde ettiğini kaydetmiştir. Ayrıca antlaşma gereği Eflak, Buğdan ve Sırbistan'ın imtiyazları artırılacak ve Yunanistan'a tam bir bağımsızlık verilecekti (Kurat, 2010: 325).

Edirne Antlaşması'nı izleyen dönemde 1833 yılında Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma iki devlet arasında karşılıklı yardımlaşmaya dayanan askeri bir ittifak niteliği taşımaktadır. Çünkü II. Mahmud, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın çıkardığı isyan ile oğlu İbrahim Paşa'nın 1832 yılı sonuna doğru Kütahya'ya kadar ilerlemesine istinaden Rusya'dan yardım istemiş, Rus donanması Karadeniz sularına inme hedefine ulaşmıştır. İngilizler ve Fransızlar Rusya'nın İstanbul'u ele geçireceği korkusuna kapılarak Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı Osmanlı Devleti ile anlaşmaya zorlamıştır. Normal şartlarda isyan yatıştıktan sonra büyük devletlere ait donanmaların oradan ayrılması gerekmiştir. Ancak Ruslar çekilmeden önce, Beykoz'da bulunan Hünkâr İskelesi'ndeki Rus karargâhında, Babıâli'yi uzlaşmaya zorlamışlardır. Uzlaşmanın gizli maddesiyle: Babıâli bir savaş olayında Rusya'dan başka bütün yabancı devletlere Çanakkale Boğazı' nın kapanmasını kabul etmiştir. Rusya bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'ni himayesi altına almış, Karadeniz' e yabancı devlet gemilerinin girmesini önlemeyi başarmıştır. (Eltut, 2008: 14-15). Antlaşma hükümlerinin geçerliliği 1840 yılında İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Prusya arasında imzalanan Londra Antlaşması

ile sona ermiştir. Osmanlı Devleti'ne ait olan toprakları Çarlık topraklarına katarak yayılma politikasını sürdürme düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçmeyen Çar I. Nikolay, İngiltere ile "hasta adam" konusunda anlaşmalı paydaşlık görüşmelerine girişmiştir. Birçok bakımdan İngiltere ve Fransa ile rekabet eden ve askeri gücünü daha da artıran Çarlık Rusyası 1853 yılında Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etmiştir. Savaşta, İngilizler ve Fransızlar Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Tuna boyu, Marmara Denizi, Sinop Limanı, Karadeniz dahil her yerde Türk, İngiliz ve Fransız donanmaları ile Rus donanmaları çarpışmış ve Ruslara karşı büyük hücuma geçmişlerdir. Avusturya'nın müttefik devletler grubuna katılması sonucu Rusya 1856 yılında Paris Barış Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve Karadeniz'de donanma bulundurma hakkını yitirmiştir. Müttefik devletler, Rus Karadeniz donanması için üs niteliğini taşıyan Sivastopol Limanı'nı zapt etmiş ve böylece Rus askeri püskürtülmeye başlanmıştır. 1855 yılında Çar I. Nikolay tam manasıyla kendi donanmasının bozguna uğradığını öğrenmeye kalmadan vefat etmiş, yerine Çar I. Aleksandr geçmiştir. Bu savaş esnasında Ruslar Kars Kalesi'ni zapt etmek suretiyle bir nevi denge kurmaya çalışmışlardır. Fakat Kırım Savaşı'ndaki Rus yenilgisi hiçbir denge kabul edecek gibi değildir (Eltut, 2008: 16-17; Kurat, 2010: 326-328). 1855 yılında kazanılan Kars Zaferi şehre ve ahalisine "Gazi" unvanını kazandırmış, şehir halkı üç yıl askerlik ve vergiden muaf edilmiştir. Bu zaferde hizmette bulunanlara mecidiye madalyaları ile Kars Madalyası verilmiştir (Akarslan, 2017: 2-3). Yeni Rehber Ansiklopedisi'nde zafer hatırası olarak bastırılan bu madalyaların "Kars 1272" madalyaları olarak anıldığı, altın, gümüş ve bronz olmak üzere üç çeşidi bulunduğu ifade edilmiştir (Yeni Rehber Ansiklopedisi: 3333/Md. Kars (Erişim Tarihi: 05.11.2020).

Görsel 1: Kars 1272 Madalyası Ön ve Arka Yüzü
Kaynak: https://tarihvearkeoloji.blogspot.com/2015/07/kars-tarihi.html (Erişim Tarihi:18.10.2020)

Görsel 2: Kars 1272 Madalyası Ön ve Arka Yüzü
Kaynak: https://www.gokcemuzayede.com/urun/2284235/abdulmecid-donemi-kars-madalyasi-1272-1854-toplam-boy-117mm-madalya (Erişim Tarihi:18.10.2020)

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı mali işler için kullanılan Rumi takvimde 1293 yılını işaret ettiği için tarihimizde 93 Harbi olarak anılmıştır. 19. yüzyılda gerçekleşen ve hepsi Ruslar tarafından başlatılan üç savaşta da Rusların amacı Akdeniz ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktır. 1870 yılında Ruslar yeniden Karadeniz'de donanma faaliyetleri için hazırlıklara başlamıştır. Rusların Balkanlardaki Hıristiyan tebaayı Panslavist düşünceyle kışkırtmasına bağlı olarak çıkan isyanın uzaması diğer devletleri harekete geçirmiştir. Rusya sözde bu fikir ekseninde Rus kardeşleri himaye etme bahanesiyle Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır.

93 Harbi bilindiği üzere Tuna (Balkan) ve Kafkas olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir. Bu noktada Karakulak'ın (2020: XX-XXII, 219) aktardığı bilgiler doğrultusunda endüstri devriminin etkisiyle denizlerde buharlı gemilerin kullanılmaya başlandığını, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya'nın emtia, yolcu ve posta taşımacılığında Osmanlı limanlarında uluslararası faaliyetler yürüttüğünü öğrenmekteyiz. Karakulak'ın çalışmasında deniz nakliye şirketlerinin yasal olan faaliyetler kadar, silah ve yolcu kaçakçılığı gibi yasal olmayan faaliyetlerde bulunduğundan da söz edilmektedir. Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (Russkoye obşçestva parohodov i torgovli)[3] da 1856-1914 yılları arasında Osmanlı'nın Karadeniz ve Akdeniz sularında benzer faaliyetlerde bulunmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru ROPİT vapurlarının Batum ve Poti'ye sürekli olarak askeri lojistik destekte bulunduğu, söz konusu mühimmatların oradan Kars, Ardahan ve Oltu'ya aktarıldığı tespit edilmiştir (Karakulak, 2020: 196-197). Buradan anlaşılacağı üzere Kafkas cephesi hem karadan hem denizden desteklenmiştir. Tuna cephesinde ise Armaoğlu'dan edindiğimiz bilgiye göre Rus askeri geri püskürtülmüştür, ancak 16-28 Kasım 1877 tarihinde Kars Kalesi Rusların eline geçmiştir (1997: 519). Kars sancağı Çarlık Rusya yönetimine geçince, başkenti Tiflis olan ve Zakafkasya olarak adlandırılan Güney Kafkasya genel valiliğine bir oblast'[4] (vilayet) olarak katılmıştır. Kars'ın Osmanlı dönemine göre sınırları büyütülmüştür (Ortaylı, 1978: 344). Pilevne, Edirne ve Filibe'yi alan Rusların gözünü İstanbul'a çevirdiğini fark eden İngilizler duruma müdahil olmuş ve Rusları engellemişlerdir. II. Abdülhamit sayesinde başlayan müzakereler 1878 yılında Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasıyla neticelenmiştir. Ayastefanos Antlaşması'na göre; Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın tamamen bağımsız olması, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı, Doğu Rumeli vilayeti, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan büyük bir Bulgaristan Prensliği kurulması, Doğu' da Batum, Kars, Ardahan ve Beyazıt'ın savaş tazminatının bir kısmına karşılık olarak Rusya'ya verilmesi, Kotur ve civarının İran'a bırakılması, Rusya' ya karşı Osmanlı Devleti'nin Hıristiyanlar yararına reformlar yapmayı üstlenmesi hükümleri kabul edilmiştir.

[3] Bundan sonra ROPİT olarak kısaltması kullanılacaktır.
[4] Rusçada oblast' (область) sözcüğü askeri-vilayet anlamına gelmektedir.

1878 yılında savaşta yer alan tüm devletler arasında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılına kadar Ruslar Kars'ta kırk yıl hüküm sürmüştür. Kars, her şeyden önce Çarlık Rusyası için askeri bir üs niteliği taşımıştır. Stratejik konumu bakımından ayrı bir önemi haiz olan Kars'ta kırk yıllık Rus işgal dönemine ilişkin çeşitli görkemli yapılar görmek mümkündür. Söz konusu yapılar muhakkak ki soylu sınıfına hizmet etmesi amacıyla inşa edilmiştir. Ancak bu kentte inşa edilen her bina Ruslara özgü dokusuyla Kars'a yeni bir kimlik kazandırma, mimari yolla politik ve kültürel gücü gösterme ve halkta Rus bilinci oluşmasını sağlama fikirlerini taşımaktadır. Günümüzde Kars'taki resmî kurumlara ait binaların bir kısmı Çarlık Rusyası döneminden kalan yapılardır. Rus işgal yıllarında bu yapıların askeri, eğitim, kültür-sanat, ticaret ve ikamet amacıyla kullanıldığı bilinmektedir.

Bürkan ve Demir (2007: 2721) neredeyse yarım asra yakın süren Rus işgali döneminde Kars ve civarında idari, politik, sosyo-ekonomik ve demografik bakımdan birçok değişim yaşandığını belirtmektedir. Bu bağlamda, mali, hukuki ve toprakla ilgili reformlar yapılırken yerel ekonomiye yapılan yatırımlarla bölge ekonomisi canlandırılmış; kurum ve kuruluşlarda Osmanlı etkileri silinerek Rus sistemleri hayata geçirilmişti. Kırk yıllık işgal döneminde bölgede önemli göç hareketleri yaşanmış ve zamanla Hıristiyan nüfus Müslüman nüfusa baskın hale gelmiştir, yörenin nüfusu kısa zamanda göçlere rağmen iki katına çıkmış, Kars adeta yeniden inşa edilerek modern ve planlı bir şehir görünümüne kavuşmuş ve yapılan askeri yığınakla birlikte Kars, Rusların Transkafkasya'da Osmanlı sınırındaki önemli bir merkezi haline gelmiştir (Bürkan ve Demir, 2007: 2721).

İşgal yıllarında Çarlık Rusyasının Kars'ta yürüttüğü Türk nüfusundaki asimilasyon ve nüfuz politikasına istinaden yürürlüğe koyduğu uygulamalar noktasında Ortaylı şu bilgileri paylaşmaktadır: *"1293 (1876) sayımına göre bütün Kars sancağında bina olarak 624 dükkânın vardı. Etraftaki madenlerin işletilmediği anlaşılıyor. İşgalden sonra şehrin garnizon olarak öneminin artması inşaat faaliyetlerine yönelik bazı yeni ekonomik aktiviteler doğurduğu gibi, pazara yönelen üretim belirgin bir manifaktür faaliyetini de geliştirmeğe başladı. 1898 sayımına göre Kars'ta vergi ödeyen, dolayısıyla pazar için üretim yapan imalathaneler adedi hayli*

artmıştır Kars bölgesi bu dönemde Kafkas pazarına yönelik üretime girmişse de Çar yönetiminin son gününe kadar kentsel üretim zanaatlar seviyesinde kalmıştır" (Ortaylı, 1978: 351-352). Ortaylı, Kars kentinin ve diğer çevre merkezlerin 1878'den sonraki gelişimini yönlendiren asıl nedeni askeri amaçlarla ilişkilendirmektedir. Çünkü söz konusu kentlerin hepsi garnizon merkezidir (1978: 352). Ortaylı, bu düşünceyi güçlendirmek adına kalenin dibindeki eski Kars kentinin feodal dokusunun korunmak suretiyle Kars çayının kuzeyine geçilerek, orada radyal kesişen caddeler ve modern binalarla yepyeni bir garnizon şehri kurulduğuna, bu eğilimin Tiflis örneğinden hareketle Kafkasya'nın diğer merkezlerinde de görüldüğüne işaret etmektedir (1978: 352).

Görsel 3: Kars, şehrin ve kalenin genel görüntüsü

Kaynak: https://tr.topwar.ru/98740-kak-kazaki-turok-bili.html (Erişim Tarihi: 22.10.2020)

Ural vd.'ne göre (2011: 192) 93 harbinden sonra Rus işgaline uğrayan bölgede yapılan çalışmalar neticesinde iskân siyaseti sebebiyle Türk-İslam eserleri büyük bir tahribata uğramıştır, dolayısıyla kitabeler gibi yazılı eserler tesadüfen günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Kullanıma elverişli olduğu için yıkılmayan binaların üstündeki

kitabelerin Türk-İslam kültürüne ait izleri yok etmek amacıyla kazındığı, yıkılan binaların kitabelerinin ise gizlenmek suretiyle yeni yapılarda kullanıldığı bilinmektedir (Ural vd, 2011: 192). Ancak Erdoğan, Kars'ın yeniden Türk topraklarına katılmasının ardından Ruslardan kalan çok sayıdaki yapının süreç içerisinde yeniden işlevlendirilerek kentin yeni kullanıcılarının yani bölgenin gerçek sahiplerinin hizmetine sunulduğunun altını çizmektedir (Erdoğan, 2018: 43).

3 Mart 1918'de Osmanlı Devleti ve Rusya'nın da imzaladığı Brest-Litowsk Antlaşması ile üç sancak (Kars-Ardahan-Batum) bölgelerinin, anavatana kavuşması kabul edilmiştir. Bu antlaşmayı kabul etmeyen Taşnak Ermeniler, Erzincan ve Erzurum şehirlerinde ve bu şehirlere bağlı köylerde yaptıkları gibi, 1918 yılı Mart ayından başlayarak Nisan sonuna dek 55 günlük sürede; Sarıkamış ve Kağızman kazalarıyla Kars şehrini yakarak bölgede yaşayan, 20.000'den fazla Türk'ü katletmişlerdir. Issız, harap haldeki ve halen alevlerin yükseldiği Kars kenti, 25 Nisan 1918'de Kazım Karabekir Paşa kumandasındaki kolordu tarafından kurtarılmıştır. 30 Ekim 1918 de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Kars-Ardahan-Batum bölgelerinin tekrar anavatana ayrılması ihtimaline ve Kars'ı çevresindeki Ermeni ve Gürcü saldırılarına karşı korumak ve bölgenin haklarını milletlerarası alanda savunmak amacıyla, ilk Müdafai Hukuk Teşkilatı da Kars'ta kurulmuştur (Kırzıoğlu, 1953: 555). Kırzıoğlu (1953: 555), silahsız 40.000'den fazla Türk'ün katledildiği 1915 yılında yaşanan Sarıkamış Harekatı'nı ve 20.000 Türk'ün katledildiği halk arasında "Otuzdört Kırgını" olarak bilinen 1918 olaylarını işgal döneminin "Kırk yıllık karagünleri" nin son felaketleri olarak nitelemiştir. 5 Kasım 1918'de, Kars İslam Şurası adını alan teşkilat, 18 Ocak 1919 tarihinde toplanan kongrede çevre alanlardaki teşkilatlarında katkısıyla, yönetim merkezi Kars olmak üzere, Kars ve çevresini içine alan Cenub-ı Garb-ı Kafkas Hükümetini kurmuştur. Kars böylelikle, tarihinde ikinci defa başkentlik özelliğine sahip olmuştur. Ancak 12 Nisan 1919'da İngilizlerin işgaline uğrayan kentte, hükümet dağıtılarak üyeleri Malta adasına sürgüne yollanmış ve Kars, Ermenilerin yönetimine bırakılmıştır. Böylece Kars'ın başkentlik dönemi de sona ermiştir (Demir, 2013: 88).

Kars'ın bu tarihten sonraki durumu genel olarak bütün kaynaklarda "Cumhuriyet Dönemi" başlığı altında ele alındığından tez çalışmamızda da aynı

hassasiyet gözetilecek ve ayrı bir alt başlık olarak konu hakkında genel bilgi verilecektir.

1.2.4. Cumhuriyet Döneminde Kars

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra Türk ordusunun 1914 sınırlarına geri çekilmesi hükmü gereği Kars boşaltılır. Bu esnada Kars'ta bulunan Yakub Şevki Paşa şehri teslim etmemek için direnmişse de İstanbul'un işgal edilmesine bahane oluşturacağı bildirildiğinden daha fazla karşı koyamamıştır. Kars ve çevresini Ermeni ve Gürcü saldırılarına karşı korumak ve bölgenin haklarını milletlerarası alanda savunmak amacıyla Karslılar tarafından 5 Kasım 1918'de Kars İslam Şurası kurulur. Şura, 17-18 Ocak 1919'da topladığı kongre ile adını Cenub-ı Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi olarak değiştirir. 12 Nisan 1919'da Kars, İngiliz işgaline uğramıştır. Hükümet dağıtıldığı gibi üyeleri tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilir. İngilizler, Kars'ın denetimini Ermeniler'e bırakırlar. I. Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan bir müddet sonra, 15. Kolordu kumandanı Kazım Karabekir Paşa'yı doğu cephesi kumandanlığına tayin ederler. Kazım Karabekir Paşa tarafından 30 Ekim 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması ile bölge Ermeni tehdidinden kurtulmuş olur. Moskova (16 Mart 1921) ve Kars (13 Ekim 1921) antlaşmalarıyla yapılan son sınır tashihleri sayesinde Kars, yeni Türk devletinin sınırları dahilinde kalır ve Cumhuriyet devrinde il merkezi olur (İslam Ansiklopedisi, 2001: 516/Md.Kars).

Kuytul (2020: 7), 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasını takip eden günlerde Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk ordusunun 12 Mart 1918'de Erzurum'u, 3 Nisan 1918'de Ardahan'ı ve 14 Nisan 1918'de Batum'u işgalden kurtardığı, 25 Nisan 1918'de ise Kars'ı alarak kırk yıllık düşman esaretini sona erdirdiği bilgisini vermektedir. Böylece 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'yla Batum, Gürcistan'a bırakılmış, 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması ile de daha önce imzalanan Moskova Antlaşması teyit edilmiş, Kars'ın Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dahil edilmesi neticesinde doğu sınırlarımız kesinleşmiştir (Kuytul, 2020: 7).

Serbest ve Demirci ise işgal yıllarından günümüze Kars konusunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır (2012: 2715-2734): "Bölgedeki mevcut tarım ve hayvancılığın dokusunun kökenleri o yıllara dayanmaktadır. İşgal döneminden

bölgeye kalan en önemli miras ortak yaşama kültürü olmuştur. Bölgedeki farklı toplulukların bir arada yaşayabilme becerisinin özünde o dönemki multietnik toplumsal yapı yatmaktadır".

Rusya için Kars her zaman özel ve hassasiyetini koruyan bir coğrafya olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin yeniden Kars üzerine planlar yapmışsa da bu planlar gerçekleşmeyen hayaller olarak tarihte kalmıştır.

2. KARS MÜZESİ

Tezimizin bu kısmı tarihi banknot para envanterine sahip Kars Müzesi hakkında bilgi vermeye yönelik hazırlanmıştır. Ancak öncelikle "müze" sözcüğünün anlamı ve Türkçeye nereden geldiği konularına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Bilindiği üzere Türk Dil Kurumu'na ait çeşitli sözlükler bulunmaktadır. Söz konusu sözlükler arasında Güncel Türkçe Sözlük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü ile Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü içerisinde "müze" sözcüğünün tanımı verilmektedir. Bu bağlamda Güncel Türkçe Sözlük'te müzenin tanımı *"Sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer veya yapı"* olarak verilirken, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde aynı tanım yapılmakla birlikte bu kavramın Türkçeye Fransızca *musée* sözcüğünden geçtiği bildirilmektedir. Aynı kavram Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü başlığı altında 1974 tarihli Tarih Terimleri Sözlüğü'nde *"İng. museum, Fr. musée ve Alm. Museum – Eski sanat ve bilim yapıtlarının, sanat ve bilimi ilgilendiren nesnelerin görülüp yararlanılması için bulunduğu yer"*; 1968 tarihli Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü'nde ise *"İng. museum, Fr. musée, Alm. Museum, diğer: Yun. mouseion, Lat. museum – (Resim-heykel) (Yun. Mouseion=perilerin tapınağı) Sanat yapıtlarının, gezilip görülmek üzere toplu olarak bulunduğu yer"* ifadeleriyle tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 25.09.2020)).

Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kurumsal web sayfasında yer alan aşağıdaki ifadesinde müzelerin tanım ve işlevi daha detaylı resmedilmektedir:

"Tarihi eserleri tespit eden, bilimsel yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sergileyen, eğitim programları aracılığıyla tarihi

eserler konusunda halkı bilinçlendirerek toplumun kültür düzeyini yükseltmeyi amaçlayan eğitim, bilim ve sanat kurumlarıdır. Müzeler, bulunduğu kentin prestij yapıtlarındandır" (https://pgm.ktb.gov.tr/TR-137113/muze-nedir.html (Erişim Tarihi: 28.09.2020)).

Çalışmamızın birinci bölümünde coğrafi özellikleri ve tarihi geçmişine dair bilgiler verilen Kars'ta Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müze bulunmaktadır. Kars şehri; birçok kültürü bir arada barındıran, uygarlığın geçmişine tanıklık eden, binlerce yıldan bu yana antik bir yerleşim merkezidir. "İpek yolu" üzerinde bulunan antik Ani Ören Yeri'nin ve bölgede bulunan yoğun arkeolojik yerleşmenin oluşturduğu taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması amacıyla müze memurluğu kurulmuştur (Okuyucu, 2019: 5). Müzenin resmi kimliği "Kars Müzesi" adı ile anılmaktadır. Öztürk'ün (2012: 11-12) belirttiği üzere müze, 1959 yılında Kars'ta "Eski Eserleri Koruma ve Müze Memurluğu" adı altında dönemin Halkevi Başkanı Dr. Budak Demiral ve Halk Eğitim Müdürü Hasan Kartari tarafından kurulmuş, arkeolojik ve etnografik eserlerin sergilendiği bir müzedir. Ancak nitelik bakımından toplama ve satın alma yoluyla kazandırılan eserlerin teşhirinin yapıldığı bir müze görünümüne kavuşması 20 Aralık 1964 tarihini bulmuştur (Öztürk, 2012: 11-12). 1964 yılından 1978 yılına kadar Kümbet Cami olarak bilinen "Havariler Kilisesi" müzeye dönüştürülerek sergileme yapılmış, nihayet 1978 yılında İstasyon Mahallesi'nde yeni yapılan modern müze binası 1981 yılında hizmete açılmıştır (https://kars.ktb.gov.tr/TR-54869/muzeler.html (Erişim Tarihi: 28.09.2020)). Müze, günümüzde halen 'İstasyon Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, No:315/ Kars' adresinde faaliyetini sürdürmektedir. 1965-1971 yıllarında Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten'in Kağızman Camuşlu, Yazılıkaya ve Kurban Ağa Mağarası'nda yaptığı kazı ve araştırma buluntularının müzenin bünyesine önemli katkı sunduğu bilinmektedir (Uylu, 2011: 19).

Kars Müzesi, fiziki mekân olarak üç kat ve yedi ana seksiyondan oluşmaktadır: bodrum katında kalorifer dairesi, depolar; zemin katta Eski Eser Deposu, bürolar ve Arkeolojik Eser Salonu; üst katta ise Etnografik Sergi Salonu ile lojman bulunmaktadır. Bu bölümlerden ayrı olarak da ana caddeye bakan yönde bahçe teşhir

ve tanzimi ile giriş bölümleri, kuzey yönde bina duvarına bitişik durumda kendine ayrılmış özel ray sisteminin üzerinde duran Kazım Karabekir Paşa'ya ait 1921 Kars Antlaşması sırasında bir iyi niyet jesti olarak Ruslar tarafından hediye edilen tarihi "Beyaz Vagon" bulunmaktadır (Öztürk, 2012: 11-12; Uylu, 2011: 20).

3. BANKNOT PARALAR HAKKINDA GENEL BİLGİ

Halk arasında kâğıt para olarak adlandırılan banknotun tanımından önce paranın tanımını yapmak daha doğru olacaktır.

Para ile ilgili birden fazla tanım olduğu bilinmektedir. Altın ve gümüş gibi madeni değere sahip paralar ve kâğıt para diğer bir adıyla banknotlar, para sözcüğünün kapsamına girmektedir.

Bu bağlamda Akyıldız (1996: 17)'a göre para, bir toplumda maddi kazancın göstergesi olarak kabul edilmekle birlikte alış-veriş ve birikim amacıyla herkes tarafından ortak bir değer olarak kabul edilen bir değişim aracıdır. En basit tanımıyla mal ve hizmet alımı karşılığında verilen ödeme aracı "para" olarak adlandırılmaktadır. Ekonomistler ise parayı takas için kullanılan bir araç, iktisadi varlıkların fiyat ve değerinin tanımlanması ve varlık biriktirme vesilesi olarak yorumlamaktadır. Burada bahsi geçen değiş tokuş ve alım satım araçları toplumdan topluma ve zamana göre farklılaşmıştır. Bu farklılık malzeme bakımından ulusların ekonomik gücüne göre çeşitlilik göstermiştir. Para basımında malzeme olarak ilk önce madenlerden yararlanıldığı bilinmektedir. Bronz, bakır, gümüş, altın ya da alaşım metaller para basımında en sık kullanılan madenlerdir. Bir devletin kendi parasını basması, bağımsızlığını simgeleyen etkenlerden biridir. MÖ 1.bin (MÖ 1300-546) yıl içerisinde ilk para basımını gerçekleştiren Anadolu topraklarında hüküm süren Lidya Krallığı olmuştur, buradan anlaşıldığı üzere para basımı Lidya Krallığı'nın bağımsız bir devlet olduğuna işaret etmektedir. Ticaretin gelişmesine bağlı olarak Hindistan, Babil ve Çinli tüccarlar tarafından kıymetli madenlerin üzerine ait olduğu devletin simge veya işareti kazınarak ya da basılarak yapılmış sikkelerin kullanıldığı bilinmektedir. 17. yüzyıla kadar gümüş ve altın gibi madenden yapılan paraların tedavül değeri bahse konu dönemdeki madenlerin değeriyle eşdeğer düzeyde tutulmuştur. Ancak 17. yüzyıldan itibaren madeni paralar yerini "itibari paralar" olarak adlandırılan

“banknotlara” bırakmıştır (TCMB, 2012: 1). İtibari paraların yani bir başka deyişle kâğıt paraların üzerinde yazan değerden başka herhangi bir değeri bulunmamaktadır. Banknot paraların altın ve gümüş yerine kaim olması nedeniyle Osmanlı Devleti döneminde tedavüle çıkarılan kâğıt paralara “kaime” adı verilmiştir (Akyıldız, 1996: 17).

Yapıldığı malzeme bakımından kendine has kıymeti bulunmayan, üstünde belirtilen değerin yetkililerce güvencesi taahhüt edilen kağıtlar, “banknot” ya da “kâğıt para” olarak adlandırılabilir. Banknot kelimesinin İngilizcede “bank” ve “note” sözcüklerinin birleşimi olan “banka notu” ifadesinden geldiği bilinmektedir. Banknotlar üzerinde yer alan görsel ve yazılar tedavüle süren devlet ve bankaların kimlik bilgilerinin göstergesidir (Tekbaş Tanyu, 2001: 3-4).

Aslında dikkatli bir şekilde bakıldığında, gündelik yaşantımızda önem vermediğimiz banknotların hem kullanıldığı döneme ilişkin bilgiler verdiği, hem de kültürel, sanatsal ve tarihi bilgiler yansıttığı görülür, bu sebeple kâğıt paraların mali değeri dışında öğretici belge niteliği de bulunmaktadır.

Tekbaş Tanyu (2001: 8)’ya göre geçmişten günümüze banknotların ortak kaderi savaş ve iç karışıklık gibi önemli zamanlarda tedavüle çıkarılmış olmaları ve söz konusu durumlar sona erdiğinde dolaşımdan geri çekilmeleridir. Dolayısıyla banknotlar olağandışı durumlarda gereğinden fazla basıldığı için asıl değerlerini yitirirler.

Yukarıda ilk madeni paranın Lidya Krallığı tarafından kullanıldığını belirtmiştik. Tarihte bilinen ilk banknot kullanımı MÖ 1600’lü yıllara tarihlendirildiği ve Mısır’da kullanıldığı yönünde bazı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak kâğıt paranın ilk kullanımına ilişkin ortak ve yaygın görüş MÖ 140 yılında Çin topraklarında Wu-ti Hanedanlığı olduğu yönündedir. (Akyıldız, 1996: 18). Günümüz coğrafi yerleşimlerine göre bugünkü Çin topraklarında yaşayan Uygurların, MS 11. yüzyılda banknot malzemesi olarak kumaştan yararlandığı bilinmektedir. Uygurlar “Kumdu” adı verdikleri bu kumaş parçalarının üzerine mühür baskıları yaparak para amaçlı kullanmıştır. Söz konusu kumdu adı verilen bu kumaş paralar yıprandığında yenisiyle değiştirilmekteydi. Batıda ise ilk kâğıt paranın 17. yüzyılın son on yılında Amerika’da

görülmeye başlandığı kayıtlara geçmiştir. Amerika'daki kâğıt paranın kullanım amacı askerlerin maaşını karşılamaktır. Söz konusu Amerikan banknotlarının basımı Massachusetts hükümetince gerçekleştirilmiştir. Amerika'daki kâğıt para kullanımını İngiltere takip etmiştir.

Avrupa kıtası sınırları içerisinde olan Fransa'da, 2 Mayıs 1716 yılında İngiliz bankacı, ekonomist John Law'ın kurmuş olduğu "La Banque Genetate" adlı özel banka banknot uygulamasına geçen ilk banka olmuştur. Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler Rusya'da yankı bulmuştur. 1768 yılında Çariçe II. Yekaterina döneminde kurulan banka tarafından banknot çıkarılmıştır, bu banknotlar "assignat" adıyla piyasaya sürülmüştür. Rus hükümetince assignat adlı banknotların piyasadaki dolaşımı zorunlu kılınmıştır. Avrupa'nın ekonomik durumunu olumsuz etkileyen Napolyon Savaşları (1792-1815) birçok ülkede banknot basımını kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca bu savaşlar sırasında ilk defa banknot basımı gerçekleştiren ülkelere Avusturya'yı örnek gösterebiliriz (Akyıldız, 1996: 19-21).

Osmanlı Devleti'nde ise ilk banknot kullanımının Sultan Abdülmecid Dönemi'nde başladığı bilinmektedir. 1840 yılında "kaime-i nakdiye-i muteber" adlı ilk banknot paralar piyasaya sürülmüştür. Paranın tanımından ve malzeme bakımından çeşitlerinden söz ederken altın ve gümüş yerine kaim olması nedeniyle bu paralara "kaime" denildiğinden bahsetmiştik. Kaimeler, nakit yerine kullanılan kâğıt görevini üstlenmenin yanı sıra devletin kurum ve kuruluşlarını finanse etmek amacını da gütmekteydi (TCMB, 2012: 1). Ancak Osmanlı Devleti içerisinde bulunduğu dönem itibariyle kâğıt para basacak donanım ve ekonomik güce sahip değildir, bu nedenle el yazısı ile yazılmış ve üzerlerine maliye nazırının resmi mührü basılmış senet niteliğindeki ilk kaimelerin İngiltere'den ihraç edildiği dikkat çekmektedir. Elle hazırlanan nüshalar kolayca taklit edilebilir olması bakımından tehlike arz etmiş ve bir süre sonra piyasadan toplatılmıştır (TCMB, 2012: 1). Sahteciliğin önüne geçmek için, 1842 yılından itibaren kaimelerin matbaada basılmasına ve kupür değerlerinin küçültülüp üzerlerine seri numarası eklenmesine karar verilmiştir. Bu yeni kaimeler, taşrada dolaşan sahtelerinden ayırt edilebilmeleri için sadece İstanbul'da kullanılmıştır.

Vural (1997: 4)'dan edindiğimiz bilgiye göre, Türkiye'de cumhuriyetin kurulduğu yıllarda hükümetin kendisine ait basılmış yeni madeni ve kâğıt parası olmadığından, uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'na ait Evrak-ı Nakdiye olarak adlandırılan kâğıt paralar devralınmış ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından ilk para basımı gerçekleşene dek Osmanlı banknotları tedavülde kalmıştır.

Para, paranın tarihçesi ve çeşitleri konusunda verilen genel bilgiler burada sonlandırılarak tezimizin asıl inceleme konusu olan Kars Müzesi'nde bulunan banknot paralar konusuna geçilecek ve konu hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir.

4. KARS MÜZESİ'NDE BULUNAN TARİHİ BANKNOT PARALAR

Çalışmamıza konu olan ve Kars Müzesi envanterine kayıtlı 40 adet banknot para bulunmaktadır. Bahse konu banknotlar farklı devletlerin farklı hükümetlerince basılarak tedavüle çıkarılmıştır. Bu devletler arasında Azerbaycan Cumhuriyeti (1919-1920), Osmanlı Devleti (1299-1922), Türkiye Cumhuriyeti, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1920), Çarlık Rusya (1721-1917), Geçici Rus Hükümeti (Eylül 1917-Ekim 1917), Transkafkasya Komiserliği (Kasım 1917- Mayıs 1918), Sovyet Hükümeti (1922-1991) ve Alman İmparatorluğu (1871-1918) tarafından dolaşıma girdirilen paralar olduğu tespit edilmiştir. Bilindiği üzere Çarlık Rusya hükümeti I. Dünya Savaşı ile yıkılmış, yerine yeni bir rejim oluşana dek geçici hükümet kurulmuştur. Bu dönemde ülke topraklarında yönetim ve idare komiserliklere ayrılmıştır. Ruslar için büyük önemi haiz olan Transkafkasya toprakları da Sovyetler Birliği kurulana kadar Komiserlik idaresiyle yönetilmiştir. Tez çalışmamız için Kars Müzesi'nde yapılan çalışmalarda envantere kayıtlı 1919 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait "50 manat" (1 adet), Osmanlı Mehmed V. Reşat dönemine ait (R. 1332 / M. 1916-1917) "1 Lira" (2 adet), Türkiye Cumhuriyeti'ne ait 1955-1957 tarihlerinde tedavüle çıkarılan "2½ Türk Lirası" (2 adet), 1920 tarihli Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'ne ait "1000 Ruble" (2 adet), 1918 tarihli Transkafkasya Komiserliği'ne ait "250 Ruble" (1 adet), 1918 tarihli Transkafkasya Komiserliği'ne ait "100 Ruble" (2 adet), 1909 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait "10 Ruble" (4 adet), 1909 tarihli Geçici Hükümet dönemine ait "10 Ruble" (1 adet), 1917 tarihli Sovyet Hükümeti'ne ait "5 Ruble" (6 adet), 1917 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait "5 Ruble"

(3 adet), 1918 tarihli Transkafkasya Komiserliği'ne ait "5 Ruble" (1 adet), 1905 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait "3 Ruble" (4 adet), 1905 tarihli Geçici Hükümet dönemine ait "3 Ruble" (2 adet), 1898 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait "1 Ruble" (1 adet), 1898 tarihli Geçici Hükümet dönemine ait "1 Ruble" (1 adet), 1898 tarihli Sovyet Hükümeti'ne ait "1 Ruble" (1 adet), 1912 tarihli Sovyet Hükümeti'ne ait "500 Ruble" (1 adet), 1910 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait "100 ruble" (1 adet), 1910 tarihli Sovyet Hükümeti'ne ait "100 Ruble" (1 adet), 1909 tarihli Alman İmparatorluğu'na ait "100 Mark" (1 adet), 1909 tarihli Geçici Hükümet dönemine ait "25 Ruble" (1 adet) ve 1914 tarihli Alman İmparatorluğu'na ait "20 Mark" (1 adet) olmak üzere toplam 40 adet banknot olduğu belirlenmiştir.

Çalışmamızın bir sonraki aşaması olan katalog kısmında tez çalışmamızın evren ve örneklemini oluşturan banknotların öncelikle envanter bilgileri verilecek olup daha sonra her biri için tarafımızca ölçek yardımıyla çekilmiş olan ön yüz fotoğrafı ile ön yüzde bulunan yazıların ve görsellerin deşifreli tanımı, daha sonra arka yüz fotoğrafı ve ardından arka yüzde bulunan yazıların ve görsellerin deşifreli tanımı yapılacaktır. Her bir banknot örneği sayısal olarak numaralandırılmış, ön yüzleri "a", arka yüzleri "b" harfleri ile gösterilmiştir (1a, 1b gibi). Ayrıca fotoğraflara bakıldığında banknotların üzerinde yer alan yazılarda söz konusu kâğıt paraların ait olduğu dönem ve basım yılı bilgilerini görmek mümkündür. Bazı paraların üzerinde uyarı niteliğinde paranın sahtesini yaparak tedavüle sürmek isteyen şahıslar hakkında uygulanacak cezai yaptırımlardan söz edildiği de görülmektedir. Banknot paraların üzerinde yer alan tarihlerin de her zaman basım yılını göstermediği unutulmamalıdır. İlgili tarihler paranın basılmasına izin veren Kanun maddesinin yürürlüğe girdiği yılı da gösterebilmektedir. Bu durumda banknotun hangi hükümetin yönetim döneminde piyasaya sürüldüğü üzerinde bulunan imzalar yardımıyla tespit edilebilmiştir.

5. KATALOG ÖRNEKLERİ

Örnek No:	1
Envanter No:	966.5.1/347
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	(Envanter kayıtlarında bilgi yok)
Müzeye Geldiği Tarih:	28.12.1966
Ölçüsü:	6,5 x 10,5 cm
Çağı/Tarih:	Azerbaycan Cumhuriyeti / 20.yüzyıl
Müzeye Geliş Şekli:	Bağış – Temraz Kösemenli'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 1. 1a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Banknot 6,5 x 10,7 cm boyutlarında yatay bir şekilde tasarlanmıştır. Banknotun üst ve alt kısmı üç şerit halinde bordürlerle sınırlandırılmış bu şeritlerin içi rûmi motifleriyle doldurulmuştur. Üst bordürde Fars harfleriyle "Azerbaycan Cumhuriyeti", alt bordürde ise Kiril alfabesiyle "АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА" (Azerbaydjanskaya Respublika) "Azerbaycan Cumhuriyeti" ifadelerinin yer aldığı süslemeli bir yazı bulunmaktadır. Banknotun sağ ve sol kısımlarında içerisi rûmi motiflerle süslenmiş ince bordürlerle çevrilmiştir. Yaprak motifi içerisinde "50" rakamı yazmaktadır. Banknotun merkezinde bulunan Farsça yazılmış "۵۰" "elli" rakamının üstünde çerçeve içerisinde "1335" yazısı

bulunmaktadır. Çerçevenin dışında sağ tarafında “19” sol tarafında “19” yazısı bulunmaktadır. Farsça yazılmış “۵۰” “elli” rakamının sağ üst köşesinde yine Farsça “elli”, sol üst köşesinde ise Farsça “Manat” ifadesi yer almaktadır. Farsça yazılmış “۵۰ rakamının sol tarafında “ИМЪЕТЬ ХОЖДЕНІЕ НАРАВНЪ СЬ РОССІЙСКИМИ КРЕДИДТНЫМИ БИЛЕТАМИ” (İmeyet hojdeniye naravne s rossiyskimi kreditnımi biletami) “Rus kredi biletleriyle eşdeğer dolaşıma sahiptir”, sağ tarafında Farsça “Rusya devlet kağız (kâğıt) pulu ile beraber işlenir” yazısı bulunmaktadır. Farsça elli rakamının altında iki çizgiyle oluşturulmuş yatay çerçevenin içerisinde Kiril alfabesiyle “ПЯТЬДЕСЯТЪ РУБЛЕЙ” (Pyat’desyat’ rubley) “Elli Ruble” yazmaktadır. Bu yazının altında süslü bir madalyon içinde “50” rakamı yazılıdır. Yaprak motifinin altında büyük harflerle Rusça “ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СОВЕТА МИНИСТРОВЪ” (Predsedatel’ Soveta Ministrov) “Bakanlar Kurulu Başkanı” yazısı ve bu yazının karşısında Nasib-bek Usubbekov (Nasib Yusifbeyli)’un imzası, altında yine büyük harflerle Rusça olarak “МИНИСТРЪ ФИНАНСОВЪ” (Ministr Finansov) “Maliye Bakanı” yazmaktadır. Hemen karşısında dönemin Maliye Bakanı Aliağa Hasanov’un imzası bulunmaktadır. İmzalar hem Kiril alfabesiyle hem de Arap alfabesiyle Azeri diline göre atılmıştır (imzalara ilişkin bilgiler için bkz. https://files.preslib.az/projects/remz/pdf_en/atr_pullar.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

Fotoğraf 2. 1b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tasarımında krem rengi, açık yeşil renklerinin oluşturduğu yüzeye kahverengi ile düzenlenmiş sağ ve sol tarafta sarmal olarak kıvrılmış sütunlar ve bu sütunların kaidelerinde rumi desenler bulunmaktadır. Sütunların sınırlandırdığı alanın üst kısmında yer alan bordürün ortasında "АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА" (Azerbaydjanskaya Respublika) "Azerbaycan Cumhuriyeti" yazılmıştır. Sağ ve sol köşeleri ise geometrik desenlerle doldurulmuş; bu geometrik desenlerin uç kısımları lotus ve rûmilerle sonlandırılmıştır. Banknotun en alt kısmını içerisinde rûmi desenlerin süslediği ince bir bordür sınırlandırmaktadır. Ortada bulunan bulut motifini andıran süslemenin ortasında mühür benzeri siyah taban üzerine beyaz renkle "آذربایجان جمهوری" (Azerbaycan Cumhuriyeti) yazısı yer almaktadır. Dairenin dışında üst kısmında yine Farsça olarak "Sahtesini yapanlar kanunen takip olunur" yazısı bulunmaktadır. Alt kısmında Kiril alfabesiyle "taklit edilmesi halinde kanuni işlem uygulanacaktır" anlamına gelen "ПОДДЪЛКА ПРЕСЛЪДУЕТСЯ ЗАКОНОМ" (Poddelka presleduyetsya zakonom) ibaresi yer almaktadır. Ortadaki bulut motifinin dışında kalan sol üst kısmında Farsça olarak "Manat", sağ üst kısmında ise "Elli" yazılmıştır. Bulut motifinin altında yukarıya doğru kavisli biçimde büyük harflerle Rusça "ПЯТЬДЕСЯТЪ РУБЛЕЙ" "piyat'desyat' rubley" yani "Elli Ruble" yazmaktadır. Paranın ortasındaki çift çizgili çerçevenin sağ ve sol alt köşesinde "СЕРІЯ II-АЯ" (Seriya vtoraya) "ikinci seri" yazmakta, hemen üzerinde ise seri

numarası 1372 olarak yazılmıştır. Süslü oval çerçevenin sağ tarafında rakamla “Elli” yazmakta ve bu rakamın altında Kiril alfabesiyle “рублей” (rubley) “Ruble” yazmakta, sol tarafında Farsça “۵۰” “elli” rakamı yazmaktadır. Bu rakamların üzerinde bulunan Kiril alfabesiyle yazılmış olan “ИХ” “İH” ise banknotun seri harfini belirtmektedir.

Örnek No:	2
Envanter No:	977.10.1/1195
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Elazığ
Müzeye Geldiği Tarih:	24.10.1977
Ölçüsü:	9,5 x 17 cm
Çağı/Tarih:	Osmanlı–Mehmed V. Reşad/(R:1332 – M:1916/1917)
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Berdan Karagöz'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 3. 2a: Ön yüz

Ön Yüz Tanım: V. Mehmed Reşad döneminde tedavüle çıkmış olan 1 lira 9,8 x 17,4 cm boyutlarında yatay olarak tasarlanmış ve tasarımının ön yüzünde hâkim renkler yeşil ve kırmızı tonlardır. Açık tonlarla tasarlanmış ince detaylı bir bordür sınırlandırmıştır. Bu bordürde geometrik işlemeler arasında katlanmalı bir şekilde geçen Rumiler kullanılmıştır. Bordür köşelere ve orta kısımlara doğru genişleyerek hurdalı rumi çeşidini oluşturmaktadır. Bu hurdalı rumilerin etrafı Selçuklu ve Fatih döneminde sık kullanılan münhani motifiyle süslenmiştir. Hurdalı ruminin alt kısmında genelde zencerekte kullanılan muhtelif düğümlü geçme örgü yer almaktadır. Kaimenin üst kısmında bordür içerisinde V. Mehmed Reşad'ın tuğrası bulunmaktadır. Kaimenin sağ tarafında örgü çerçeve içerisinde hilal şeklinde "Bir Osmanlı lirası"

yazmaktadır. Sol tarafta simetrik olarak yine geçme örgü biçimindeki çerçeve içerisinde rakamla bir ve Fransızca "Livre Turque" (Türk Lirası) yazmaktadır. Kaimenin orta kısmında simetrik olarak "Sülüs" yazısıyla "Devlet-i Aliye-i Osmaniye" onun altında da "6 Ağustos 1332 tarihli kanun mucibince"[5] yazılmaktadır. "Celi Divani" yazısıyla da "Karşılığı tamamen tevdi' edilmiş bir Osmanlı liralık varaka-i nakdidir." yazmaktadır. Bu yazının altında dire şeklinde Maliye nazırı yazmaktadır. Bu yazıların arkasında da zemin olarak yeşil ve kırmızı tonlarıyla geometrik desen yer almaktadır. Ön yüzde Talad beyin imzası yer almaktadır. İmzanın sağ ve solunda simetrik olarak banknotun seri ve numarası "A 852936" ibaresi bulunmaktadır. Seri ve numaranın altında yine simetrik olarak "Birli der saadet de altın olarak tasviye olunacaktır." yazmaktadır. En alta çerçeve içerisinde "Bir adet Osmanlı Lirasıdır." yazmaktadır.

[5] Bu tarih Miladî takvime göre 19 Ağustos 1916 tarihine karşılık gelmektedir.

Fotoğraf 4. 2b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Paranın arka kısmında açık yeşil tonlar hakimdir. Ortasında "Rik'a" yazısıyla "İş bu varaka-i nakdiyenin karşılığı Divan-ı Umumiye-i Osmaniye idaresine tev'di edilmiş olup sulhun akdinden bir sene sonra İstanbul'da hisse ibrazında Osmanlı lirası olarak mezkur karşılığın hasıla-i te'diyesine tahsisi idare-i muşarun ileyha taahhüd eyler. Divan-ı umumiye-i Osmaniye meclis idaresi namına" yazmaktadır. Yazının altında Hüseyin Cahid'in imzası yer almaktadır. Köşelerdeki tasarım Selçuklu döneminin simgesini temsil eden sekizgen yıldızlar bulunmaktadır. Bu sekizgen simgeler içerisinde "Çintemani" ve "Münhani" motifleri bulunmaktadır.

Örnek No:	3
Envanter No:	977.10.2/1196
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Elazığ
Müzeye Geldiği Tarih:	14.12.1977
Ölçüsü:	9,5 x 17 cm
Çağı/Tarih:	Osmanlı–Mehmed V. Reşad/(R:1332 – M:1916/1917)
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Berdan Karagöz'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 5. 3a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: V. Mehmed Reşad döneminde tedavüle çıkmış olan 1 lira 9,8 x 17,4 cm boyutlarında yatay olarak tasarlanmış ve tasarımında hakim renkler yeşil ve kahverengi tonlardır. Ön yüzünü kahverengi zemin üzerine açık tonlarla tasarlanmış ince detaylı bir bordür sınırlandırmıştır. Bu bordürde geometrik işlemeler arasında katlanmalı bir şekilde geçen Rumiler kullanılmıştır. Bordür köşelere ve orta kısımlara doğru genişleyerek hurdalı rumi çeşidini oluşturmaktadır. Bu hurdalı Rumilerin etrafı Selçuklu ve Fatih döneminde sık kullanılan münhani motifiyle süslenmiştir. Hurdalı ruminin alt kısmında genelde zencerekte kullanılan muhtelif düğümlü geçme örgü yer almaktadır. Kaimenin üst kısmında bordür içerisinde V. Mehmed Reşad'ın tuğrası bulunmaktadır. Kaimenin sağ tarafında örgü çerçeve içerisinde hilal şeklinde "Bir Osmanlı lirası" yazmaktadır. Sol tarafta simetrik olarak yine geçme örgü biçimindeki

çerçeve içerisinde rakamla bir ve Fransızca “Livre Turque” (Türk Lirası) yazmaktadır. Kaimenin orta kısmında simetrik olarak “Sülüs” yazısıyla “Devlet-i Aliyye-i Osmaniye” onun altında da “4 Şubat 1332 tarihli kanun mucibince”[6] yazılmaktadır. “Celi Divani” yazısıyla da “Karşılığı tamamen tevdi’ edilmiş bir Osmanlı liralık varaka-i nakdidir.” yazmaktadır. Bu yazının altında dire şeklinde Maliye nazırı yazmaktadır. Bu yazıların arkasında da zemin olarak yeşil ve kırmızı tonlarıyla geometrik desen yer almaktadır. Bu yüzdeki imza Cavid beye aittir. İmzanın sağ ve solunda simetrik olarak banknotun seri ve numarası “O 040254” ibaresi bulunmaktadır. Seri ve numaranın altında yine simetrik olarak “Birli der saadet de altın olarak tasviye olunacaktır.” yazmaktadır. En alta çerçeve içerisinde “Bir adet Osmanlı Lirasıdır.” yazmaktadır.

[6]Bu tarih Miladî takvime göre 17 Şubat 1917 tarihine karşılık gelmektedir.

Fotoğraf 6. 3b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Paranın arka kısmında kahverengi tonlar hakimdir. Ortasında "Rik'a" yazısıyla "İş bu varaka-i nakdiyenin karşılığı Divan-ı Umumiye-i Osmaniye idaresine tev'di edilmiş olup sulhun akdinden bir sene sonra İstanbul'da hisse ibrazında Osmanlı lirası olarak mezkur karşılığın hasıla-i te'diyesine tahsisi idare-i muşarun ileyha taahhüd eyler. Divan-ı umumiye-i Osmaniye meclis idaresi namına" yazmaktadır. Yazının altında da Hüseyin Cahid beyin imzası bulunmaktadır. Köşelerdeki tasarım Selçuklu döneminin simgesini temsil eden sekizgen yıldızlar bulunmaktadır. Bu sekizgen simgeler içerisinde "Çintemani" ve "Münhani" motifleri bulunmaktadır.

Örnek No:	4
Envanter No:	977.10.3/1197
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Elazığ
Müzeye Geldiği Tarih:	14.12.1977
Ölçüsü:	6,4 x 14,4 cm
Çağı/Tarih:	Türkiye Cumhuriyeti / Tedavüle Çıkarıldığı Tarih 03.01.1955 Tedavülden Çekildiği Tarih 20.10.1966
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Berdan Karagöz'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 7. 4a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 5. Emisyon II. Tertip olarak 6,5 x 14,5 cm ölçülerinde İngiltere'de basılıp 03.01.1955 tarihinde tedavüle çıkarılan ve 20.10.1966 tarihinde tedavülden çekilen 2½ "İki buçuk Türk Lirası" kırmızımtırak eflatun renklere hâkim banknotun 4 köşesi kare biçiminde ve bu karelerin içerisinde 2½ Türk Lirası kenarları geometrik süslemelerle çevrelenmiştir. Üst kısımda "TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI" yazılı bir bordürle sınırlandırılmış ve bordür içerisi Rumi motiflerle süslenmiştir. Hemen altında ince bir bordürde ulama biçiminde düzenlenmiş örgü motifi vardır. Banknotun sağ ve sol kenarlarında yine bordür içerisinde Rumi motifler ve helezonik yayı andıran geometrik süslemelerle köşelerdeki kareler birbirine bağlanmıştır. Banknotun orta kısmında rakamla 2½ ve onun tam altında yazı ile "İKİ BUÇUK TÜK LİRASI" yazısı görülmektedir. İki buçuk Türk Lirası yazısının altında

11 Haziran 1930 tarih ve 1715 numaralı kanuna göre çıkarıldığı belirtilmiş ve bu yazının altında da imzalar yer almaktadır. İmzalar Nail Gidel, Emir Sencer, Kamil Kıbrızlı'ya aittir (Ölçer, 1973: 29). Rakamın sol tarafında T14 serisi olduğunu belirten yazı, sağ tarafta ise seri numarası "28922" yazılmış ve imzaların alt kısmında ise sol tarafta seri numarası "28922" sağ tarafta ise "T14" serisi olduğunu belirten ibare yer almaktadır. Banknotun bu yüzünde Atatürk portresi bulunmaktadır. Banknotun en alt kısmında ise içerisi stilize bitkisel motiflerle süslenmiş bir bordür bulunmaktadır.

Fotoğraf 8. 4b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Banknotun bu yüzü kahverengi renkte tasarlanmış üst kısımda yine "TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI" yazısı ortada Ankara da bulunan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İdare Merkezi Eski Binasının bir görseli görselin altında nispeten daha küçük bir fontla yazılmış "İKİ BUÇUK TÜRK LİRASI" yazısı görülmekte. Banknotun sol ekseninde stilize bitkisel motiflerin iç içe geçmesiyle oluşturulmuş bir motif ve bu motifin alt kısmında ise kırık çizgi şeklinde oluşturulmuş bir çerçeve ve içerisinde yine 2½ Türk Lirası yazısı bulunmaktadır. Sağ eksende ise içerisinde gizli bir Atatürk portresinin olduğu dairesel bir form bulunmaktadır. Dairenin kenarlarında bitkisel süslemeler ve dairenin altında kırık çizgi şeklinde oluşturulmuş bir çerçeve ve içerisinde yine 2½ Türk Lirası yazısı bulunmaktadır.

Örnek No:	5
Envanter No:	977.10.4/1198
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Elazığ
Müzeye Geldiği Tarih:	14.12.1977
Ölçüsü:	6,4 x 14,4 cm
Çağı/Tarih:	Türkiye Cumhuriyeti / Tedavüle Çıkarıldığı Tarih 01.07.1957 Tedavülden Çekildiği Tarih 20.10.1966
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Berdan Karagöz'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 9. 5a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 5. Emisyon III. Tertip olarak 6,5 x 14,5 cm ölçülerinde İngiltere'de basılıp 01.07.1957 tarihinde tedavüle çıkarılan ve 20.10.1966 tarihinde tedavülden çekilen 2½ "İki buçuk Türk Lirası" kırmızımtırak eflatun renklere hâkim banknotun 4 köşesi kare biçiminde ve bu karelerin içerisinde 2½ Türk Lirası kenarları geometrik süslemelerle çevrelenmiştir. Üst kısımda "TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI" yazılı bir bordürle sınırlandırılmış ve bordür içerisi Rumi motiflerle süslenmiştir. Hemen altında ince bir bordürde ulama biçiminde düzenlenmiş örgü motifi vardır. Banknotun sağ ve sol kenarlarında yine bordür içerisinde Rumi motifler ve helezonik yayı andıran geometrik süslemelerle köşelerdeki kareler birbirine bağlanmıştır. Banknotun orta kısmında rakamla 2½ ve onun tam altında yazı ile "İKİ BUÇUK TÜK LİRASI" yazısı görülmektedir. İki buçuk Türk Lirası yazısının altında

11 Haziran 1930 tarih ve 1715 numaralı kanuna göre çıkarıldığı belirtilmiş ve bu yazının altında da imzalar yer almaktadır. İmzalar Nail Gidel, Fikri Diker, Ekrem Sungar'a aittir (Ölçer, 1973: 30). Rakamın sol tarafında Ü12 serisi olduğunu belirten yazı, sağ tarafta ise seri numarası "93721" yazılmış ve imzaların alt kısmında ise sol tarafta seri numarası "93721" sağ tarafta ise "Ü12" serisi olduğunu belirten ibare yer almaktadır. Banknotun bu yüzünde Atatürk portresi bulunmaktadır. Banknotun en alt kısmında ise içerisi stilize bitkisel motiflerle süslenmiş bir bordür bulunmaktadır.

Fotoğraf 10. 5b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Banknotun bu yüzü kahverengi tasarlanmış üst kısımda yine "TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI" yazısı ortada Ankara da bulunan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İdare Merkezi Eski Binasının bir görseli görselin altında nispeten daha küçük bir fontla yazılmış "İKİ BUÇUK TÜRK LİRASI" yazısı görülmekte Banknotun sol ekseninde stilize bitkisel motiflerin iç içe geçmesiyle oluşturulmuş bir motif ve bu motifin alt kısmında ise kırık çizgi şeklinde oluşturulmuş bir çerçeve ve içerisinde yine 2½ Türk Lirası yazısı bulunmaktadır. Sağ eksende ise içerisinde gizli bir Atatürk portresinin olduğu dairesel bir form bulunmaktadır. Dairenin kenarlarında bitkisel süslemeler ve dairenin altında kırık çizgi şeklinde oluşturulmuş bir çerçeve ve içerisinde yine 2½ Türk Lirası yazısı bulunmaktadır.

Örnek No:	6
Envanter No:	978.7.1/1260
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10 x 16,5 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1918-1920
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 11. 6a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Gürcistan Demokratik Cumhuriyetine ait 10,2 x 16,6 cm boyutlarında mavi, sarı ve kahverengi tonlarda filigransız kâğıda 1920 yılında basılan banknot üç ince bordürle sınırlandırılmış, Gürcü harflerinden oluşan daha geniş bir bordürde ise sol eksende dik olarak "1000 Manati" yazısı süslü Gürcü alfabesi ile yazılmış ve yazının bittiği yerde ise 3'lü taç yaprak şeklinde palmet bulunmaktadır. Sağ eksene de aynı "1000 Manati" yazısı ve 3'lü taç yaprak şeklindeki palmet simetrik bir şekilde yerleştirilmiştir. Üst bordürde yine süslü bir yazı sitili ile Gürcü alfabesiyle "Gürcistan Bağımsız Cumhuriyeti" yazmaktadır. Sol üst köşede palmetlerle süslendirilen daire formundaki çelenk içinde Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin bağımsızlık tarihi olan 26 Mayıs 1918 yazmaktadır. Sağ üst köşede ise yine palmetlerle süslendirilen daire formundaki çelenk içinde basım yılı olan 1920 yazmaktadır. Banknotun

Merkezinde ikili örgü ile sınırlandırılan süslü bir kemer ve kemerin ortasında yine ikili örgü ile oluşturulmuş bir kare çerçeve içerisinde Aziz George tasviri bulunmaktadır. Kemerin kıvrık dal şeklinde stilize bitkisel motiflerle detaylandırıldığı görülmektedir. Kemerin ortasındaki boşlukta ise içerisi geometrik desenlerle süslenmiş "1000" rakamı görülmektedir. Banknotun sağ ve sol alt ekseninde kemerin bittiği yerde "Ս0 0028" (SM 0028) seri ve numarası yer almaktadır. İmzalar hükümet başkanı Noy Jordaniya ve maliye bakanına Konstantin Kandelaki'ye aittir.

Fotoğraf 12. 6b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: İçerisinde basit geometrik motif bulunan ince bir bordürle çevrelenmiş olan bu yüzün tam ortasında kolların birbirine üçlü şeritlerin düğümlenerek örgü biçiminde bağlanmasıyla oluşan yedi kollu bir yıldız içerisinde Aziz George tasviri bulunmaktadır. Yıldızın dış tarafında ise Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti yazmaktadır. Sağ ve sol eksende ise bu banknotların Rus kredi biletleri ile eşitliğine ilişkin Rusça ve Fransızca yazılar bulunmaktadır. Fransızcasında "AYANT COURS OBLIGATOIRE AU MÊME TITRE QUE LES BILLETS DE CRÉDIT RUSSES" (Rus kredi biletleriyle eşdeğer dolaşıma sahiptir.) Rusça yazının eski yazımla yazılmış olması dikkat çekicidir, üzerinde "Имѣетъ хожденіе наравнъ съ россійскими кредитными билетами" (imeyet hojdeniye naravne s rossiyskimi kreditnımi biletami). 'Rus kredi biletleriyle eşdeğer dolaşıma sahiptir' yazısı yer almaktadır. Para üzerinde Gürcüce benzer bir metin yazılmıştır. Yazıların üstünde bulut desenini andıran motiflerin içerisinde banknotun değerini gösteren "1000" sayısı görülmektedir.

Örnek No:	7
Envanter No:	978.7.2/1261
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10 x 16,5 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1918-1920
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 13. 7a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Gürcistan Demokratik Cumhuriyetine ait 10,2 x 16,6 cm boyutlarında mavi, sarı ve kahverengi tonlarda filigransız kâğıda 1920 yılında basılan banknot üç ince bordürle sınırlandırılmış, Gürcü harflerinden oluşan daha geniş bir bordürde ise sol eksende dik olarak "1000 Manati" yazısı süslü Gürcü alfabesi ile yazılmış ve yazının bittiği yerde ise 3'lü taç yaprak şeklinde palmet bulunmaktadır. Sağ eksene de aynı "1000 Manati" yazısı ve 3'lü taç yaprak şeklindeki palmet simetrik bir şekilde yerleştirilmiştir. Üst bordürde yine süslü bir yazı sitili ile Gürcü alfabesiyle "Gürcistan Bağımsız Cumhuriyeti" yazmaktadır. Sol üst köşede palmetlerle süslendirilen daire formundaki çelenk içinde Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin bağımsızlık tarihi olan 26 Mayıs 1918 yazmaktadır. Sağ üst köşede ise yine palmetlerle süslendirilen daire formundaki çelenk içinde basım yılı olan 1920 yazmaktadır. Banknotun

Merkezinde ikili örgü ile sınırlandırılan süslü bir kemer ve kemerin ortasında yine ikili örgü ile oluşturulmuş bir kare çerçeve içerisinde Aziz George tasviri bulunmaktadır. Kemerin kıvrık dal şeklinde stilize bitkisel motiflerle detaylandırıldığı görülmektedir. Kemerin ortasındaki boşlukta ise içerisi geometrik desenlerle süslenmiş "1000" rakamı görülmektedir. Banknotun sağ ve sol alt ekseninde kemerin bittiği yerde "Ս0 0028" (SM 0028) seri ve numarası yer almaktadır. İmzalar hükümet başkanı Noy Jordaniya ve maliye bakanına Konstantin Kandelaki'ye aittir.

Fotoğraf 14. 7b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: İçerisinde basit geometrik motif bulunan ince bir bordürle çevrelenmiş olan bu yüzün tam ortasında kolların birbirine üçlü şeritlerin düğümlenerek örgü biçiminde bağlanmasıyla oluşan yedi kollu bir yıldız içerisinde Aziz George tasviri bulunmaktadır. Yıldızın dış tarafında ise Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti yazmaktadır. Sağ ve sol eksende ise bu banknotların Rus kredi biletleri ile eşitliğine ilişkin Rusça ve Fransızca yazılar bulunmaktadır. Rusça yazının eski yazımla yazılmış olması dikkat çekicidir, üzerinde "Имѣетъ хожденіе наравнъ съ россійскими кредитными билетами" (imeyet hojdeniye naravne s rossiyskimi kreditnımi biletami). 'Rus kredi biletleriyle eşdeğer dolaşıma sahiptir' yazısı yer almaktadır. Para üzerinde Gürcüce benzer bir metin yazılmıştır. Yazıların üstünde bulut desenini andıran motiflerin içerisinde banknotun değerini gösteren "1000" sayısı görülmektedir.

Örnek No:	8
Envanter No:	978.7.3/1262
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,7 x 16,3 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1918
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 15. 8a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: "Transkafkasya Komiserliği" Transkafkasya koalisyon hükümeti, 15 (28) Kasım 1917'de Tiflis'te kuruldu. Transkafkasya'da Sovyet iktidarının ilan edilmesinden sonra, Transkafkasya Komiserliği'nin ilk banknotları çıkarılmaya başlandı. Envanterimizde bulunan 250 Rublelik banknot 1918 yılında 9,7 x 15,9 cm boyutlarında filigransız kâğıda yatay olarak nümerik baskı yöntemiyle basılmıştır. Banknotun ön yüzünde mimari ögeyi anımsatan bir süsleme bulunmaktadır. Bu süsleme altta dört adet burmalı ve bitkisel kolonların taşıdığı arşitrava benzer bir öge görülmektedir. Arşitrav benzeri bu ögede yoğun girift bitkisel süslemeler dikkati çekmektedir. Bitkisel süslemelerin sağ ve sol tarafında kabara tarzı rozetler bulunmaktadır. Kabaralarında ortasında ise hayat ağacı ve etrafında iki adet kuş figürü görülmektedir. Üst taraf ikili şeritlerin oluşturduğu geometrik geçmelerin oluşturduğu

bordür ve kolonların altında da benzer kompozisyonla oluşturulmuş bir bordürle çerçeveye alınış ön yüzün tam ortasında çiçek ve üzüm desenleri altında aşağı bakan yarım ay şeklinde Боны Закавказскаго (Bonı Zakavkazskago) hemen altında düz bir şekilde Комиссаріата (Komissariata) yazısı yer almaktadır ve "Transkafkasya Komiserliği Tahvilleri" anlamına gelmektedir. Hemen altında iki satırlık büyük puntolarla eski yazı ile Rusça yazılmış "Двести пятьдесятъ рублей" (Dvesti pyat'desyat' rubley) "İki yüz elli ruble" ifadesi ön plana çıkarılmıştır. Bu yazının altında ise Rusça el yazısı harfleri ile sağa yatık olarak "обязательны к обращению наравне с государственными кредитными билетами" (obyazatel'nı k obraşçeniyu naravne s gosudarstvennımi kreditnımi biletami) "devlet kredi biletleriyle eşit olarak dolaşıma tabidir" yazısı yer almaktadır. En altta ortada ise çerçeve içerisinde 1918 yazıldığı görülmektedir. 1918 yazısının her iki yanında seri numarası "З.Г 5050" (Z.G 5050) yazmaktadır. Sağ ve sol tarafta rakamla 250, altında ise yazıyla рублей (rubley) Ruble yazısı bulunmaktadır. Sağ taraftaki 250 ruble yazısının altında Maliye Komiseri Haçatur Karçikyan'ın, sol taraftaki 250 ruble yazısının altında ise Komiserlik Başkanı Yevgeniy Petroviç Gegeçkori'nin imzaları bulunmaktadır (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-250-Rubel-d18082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 16. 8b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Kahverengi fonlu, stilize bitkisel süslemelerle çerçeve içerisine alınmış ve yine bitkisel süslemelerin çevrelediği elips şeklinin içerisine her birinin üzerinde 250 yazan vinyet olarak adlandırılan üç süslü metin baloncuğu bulunmaktadır. Her bir balon arasında üstte ve altta ruble anlamına gelen рублей (rubley) yazısı ortalarında ise büyükçe rakamla 250 yazılmıştır. Soldan sağa Ermenice, Gürcüce ve Azerice (Farsça) yazılar yer almaktadır. Ortadaki vinyetin yani metin baloncuğunun altında Rusça eski yazıyla "За поддьлку боновъ виновные подвергаются наказанію какъ за поддьлку кредитныхъ билетовъ" (za poddelku bonov vinovnıye podvergayutsya nakazaniyu kak za poddelku kreditnıh biletov) "Tahvil sahteciliği failleri kredi biletleri sahteciliği uyarınca cezaya çarptırılırlar" yazısı bulunmaktadır. Sağdaki vinyet yani süslü baloncuk içinde yazı ile Farsça "iki yüz elli manat devlet kâğıt pulu ile birebir işlenir" yazmakta olup Gürcüce ve Ermenicesinde de benzer ifadeler kullanıldığı düşünülmektedir.

Örnek No:	9
Envanter No:	978.7.4/1263
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,8 x 15,4 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1918
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 17. 9a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: "Transkafkasya Komiserliği" Transkafkasya koalisyon hükümeti, 15 (28) Kasım 1917'de Tiflis'te kuruldu. Transkafkasya'da Sovyet iktidarının ilan edilmesinden sonra, Transkafkasya Komiserliği'nin ilk banknotları çıkarılmaya başlandı. Envanterimizde bulunan 100 Rublelik banknot 1918 yılında 10,0 x 15,5 cm boyutlarında yatay olarak basılmıştır. Banknotun merkezinde bir mekân olgusu mimari yapı izlenimi verilmek istenmiştir. Palmet motifleri ile taçlandırılmış sütün başlıklarının taşıdığı arşitrav benzeri yapı yoğun girift bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Bu yoğun stilize bitkisel süslemelerle bezenen motifin sağ ve sol tarafında kabara motifli rozetler ve bu rozetlerin tam ortasında hayat ağacı ve hayat ağacının etrafında ise iki adet güvercin görülmektedir. Güvercin motiflerinin altında bulunan ay şeklinde aşağı bakan kemer üzerinde tamamı büyük harflerle beyaz renkli

“Боны закавказскаго комиссаріата” (Bonı zakavkazskago komissariata) “Transkafkasya Komiserliği Tahvilleri” yazmaktadır. Altında büyük puntolarla rakamla 100, onun altında ise büyük puntolar ile tamamı büyük harfle Rusça yazılmış “СТО РУБЛЕЙ” (sto rubley) “yüz ruble” ifadesi ön plana çıkarılmıştır. Bu yazının altında ise Rusça eski yazı ile “обязательны к обращению наравне с государственными кредитными билетами” (obyazatel’nı k obraşçeniyu naravne s gosudarstvennımi kreditnımi biletami) “devlet kredi biletleriyle eşit olarak dolaşıma tabidir” yazısı yer almaktadır. En altta ortada ise 1918 г. (1918 yılı) ifadesi yer almaktadır. 1918 yazısının her iki yanında seri numarasının belirten “BE-0924” (VYe-0924) yazmaktadır. Sağ taraftaki (V.Ye. 0924) yazısının altında Maliye Komiseri Haçatur Karçikyan’ın, sol taraftaki (V.Ye. 0924) yazısının altında ise Komiserlik Başkanı Yevgeniy Petroviç Gegeçkori’nin imzaları bulunmaktadır. Yazılı kısımların sağ ve sol ekseninde vazodan çıkan stilize bitkisel süslemeler görülmektedir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-100-Rubel-d17082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 18. 9b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Kahverengi fonlu banknotun arka yüzünde stilize bitkisel süslemelerden yapılmış bir dış bordürle çerçeve içerisine alınmış ve çerçevenin iç köşeleri yine bitkisel süslemeler içerisinde "100" rakamı görülmektedir. Merkezde her birinin üzerinde 100 yazan vinyet olarak adlandırılan üç süslü metin baloncuğu aynı eksende bulunmaktadır. Soldan sağa Ermenice, Gürcüce ve Azerice (Farsça) yazıları yer almaktadır. Üç vinyetin altında Rusça eski yazıyla "За поддѣлку боновъ виновные подвергаются наказанію какъ за поддѣлку кредитныхъ билетовъ" (za poddelku bonov vinovnıye podvergayutsya nakazaniyu kak za poddelku kreditnıh biletov) "Tahvil sahteciliği failleri kredi biletleri sahteciliği uyarınca cezaya çarptırılırlar" yazısı bulunmaktadır. Sağdaki vinyet içerisinde Farsça "yüz manat devlet kağız (kâğıt) pulu ile birebir işlenir" yazmakta olup Gürcüce ve Ermenicesinde de benzer ifadeler kullanıldığı düşünülmektedir.

Örnek No:	10
Envanter No:	978.7.5/1264
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,8 x 15,4 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1918
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 19. 10a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: "Transkafkasya Komiserliği" Transkafkasya koalisyon hükümeti, 15 (28) Kasım 1917'de Tiflis'te kuruldu. Transkafkasya'da Sovyet iktidarının ilan edilmesinden sonra, Transkafkasya Komiserliği'nin ilk banknotları çıkarılmaya başlandı. Envanterimizde bulunan 100 rublelik Banknot 1918 yılında 9,9 x 15,5 cm boyutlarında yatay olarak basılmıştır. Banknotun merkezinde bir mekân olgusu mimari yapı izlenimi verilmek istenmiştir. Palmet motifleri ile taçlandırılmış sütün başlıklarının taşıdığı arşitrav benzeri yapı yoğun girift bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Bu yoğun stilize bitkisel süslemelerle bezenen motifin sağ ve sol tarafında kabara motifli rozetler ve bu rozetlerin tam ortasında hayat ağacı ve hayat ağacının etrafında ise iki adet güvercin görülmektedir. Güvercin motiflerinin altında bulunan ay şeklinde aşağı bakan kemer üzerinde tamamı büyük harflerle beyaz renkli

“Боны закавказскаго комиссаріата” (Bonı zakavkazskago komissariata) “Transkafkasya Komiserliği Tahvilleri” yazmaktadır. Altında büyük puntolarla rakamla 100, onun altında ise büyük puntolar ile tamamı büyük harfle Rusça yazılmış “СТО РУБЛЕЙ” (sto rubley) “yüz ruble” ifadesi ön plana çıkarılmıştır. Bu yazının altında ise Rusça eski yazı ile “обязательны к обращению наравне с государственными кредитными билетами” (obyazatel’nı k obraşçeniyu naravne s gosudarstvennımi kreditnımi biletami) “devlet kredi biletleriyle eşit olarak dolaşıma tabidir” yazısı yer almaktadır. En altta ortada ise 1918 г. (1918 yılı) ifadesi yer almaktadır. 1918 yazısının her iki yanında seri numarasının belirten “ББ-0910” (BB-0910) yazmaktadır. Sağ taraftaki (BB-0910) yazısının altında Maliye Komiseri Haçatur Karçikyan’ın, sol taraftaki (BB-0910) yazısının altında ise Komiserlik Başkanı Yevgeniy Petroviç Gegeçkori’nin imzaları bulunmaktadır (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-100-Rubel-d17082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 20. 10b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Kahverengi fonlu banknotun arka yüzünde stilize bitkisel süslemelerden yapılmış bir dış bordürle çerçeve içerisine alınmış ve çerçevenin iç köşeleri yine bitkisel süslemeler içerisinde "100" rakamı görülmektedir. Merkezde her birinin üzerinde 100 yazan vinyet olarak adlandırılan üç süslü metin baloncuğu aynı eksende bulunmaktadır. Soldan sağa Gürcüce, Ermenice ve Azerice (Farsça) yazıları yer almaktadır. Üç vinyetin altında Rusça eski yazıyla "За поддѣлку боновъ виновные подвергаются наказанію какъ за поддѣлку кредитныхъ билетовъ" (za poddelku bonov vinovnıye podvergayutsya nakazaniyu kak za poddelku kreditnıh biletov) "Tahvil sahteciliği failleri kredi biletleri sahteciliği uyarınca cezaya çarptırılırlar" yazısı bulunmaktadır. Sağdaki vinyet içerisinde Farsça "yüz manat devlet kağız (kâğıt) pulu ile birebir işlenir" yazmakta olup Gürcüce ve Ermenicesinde de benzer ifadeler kullanıldığı düşünülmektedir.

Örnek No:	11
Envanter No:	978.7.6/1265
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	12 x 17 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 21. 11a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 banknotların yanı sıra 1 Kasım 1909'da tedavüle çıkarılan kupürler 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldılar. St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından kırmızı renkte ince bir kâğıda filigranlı olarak 10,5 X 17,5 cm ölçülerinde dikey olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi,

kenarlardan yaklaşık 5 mm içeride, birbirinden uzaklaşan ışınlar ve bitki süsleme motifli arka plana sahip figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Etrafında "10" sayılarından "RUB" sözcüklerinden oluşan kırmızımsı bir arka plan söz konusudur. Çerçevenin üst kısmında, üç boyutlu bir motifte, altında ince bir desen bulunan 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri var. Motifin solunda ve sağında defne ağacı dalları ve kurdeleler ile bağlı içinde "10" rakamı yazan kabartmalı iki disk (madalyon) bulunmaktadır. Her diskin (madalyonun) altındaki halkalara bir demet defne yaprağı ve meyve asılır. Ortada yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet", altında yatay bir şekilde "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazmaktadır. daha aşağıda iki satırlık büyük stilize yazı tipi ile "ДЕСЯТЬ РУБЛЕЙ" (Desyat' rubley) "On Ruble" mali değeri verilmiştir, daha altında ise beş satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r.=1/15 imperiala, soderjit 17,424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ.Şipov'un ve veznedar Şmidt'in imzaları bulunmaktadır. En altta ortada ise çerçeve içinde küpürün basım yılı, iki yanında rozet içinde rakamla "10" yazmaktadır. Sol üst köşede ve veznedarın imzasının karşısında banknotun seri ve numarası yer almaktadır. Sol üst köşede ve sağ alt köşede seri olarak "ЗЦ 253799" (ZTs 253799) ibaresi bulunur. Şipov'un imzasını taşıyan "ДМ-КЦ" (DM-KTs) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_10_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 22. 11b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Dalgalı çizgilerden oluşan kırmızımsı bir arka plan üzerinde köşelerinde eğik rakamla “10” yazılı rozetlerin bulunduğu dikdörtgen bir çerçeve vardır. İçeride benzer bir çerçeve ancak arka planda eşkenar dörtgen şeklinde daha küçük bir çerçeve vardır. Dış ve iç çerçeveler arasında bitkisel motifler, ortada ise sol ve sağ kısımlarında iki yanda kabartma aslan başı ile bezenmiş elmas şeklinde desenli bir motif bulunmaktadır. Her bir aslanın ağzından bir demet çiçek sarkmaktadır. Motifin altındaki dikdörtgen çerçeve içinde “10·РУБ·10” (10 · RUB · 10) “10.RUB.10” yazmaktadır. Motifin içinde ise küçük puntolarla aşağıdaki üç madde yer almaktadır:

“1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства.” (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır.”

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою.” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey imperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir.”

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Örnek No:	12
Envanter No:	978.7.7/1266
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	12 x 17 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 23. 12a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 banknotların yanı sıra 1 Kasım 1909'da tedavüle çıkarılan kupürler 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldılar. St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından kırmızı renkte ince bir kâğıda filigranlı olarak 10,5 X 17,5 cm ölçülerinde dikey olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi,

kenarlardan yaklaşık 5 mm içeride, birbirinden uzaklaşan ışınlar ve bitki süsleme motifli arka plana sahip figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Etrafında "10" sayılarından "RUB" sözcüklerinden oluşan kırmızımsı bir arka plan söz konusudur. Çerçevenin üst kısmında, üç boyutlu bir motifte, altında ince bir desen bulunan 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri var. Motifin solunda ve sağında defne ağacı dalları ve kurdeleler ile bağlı içinde "10" rakamı yazan kabartmalı iki disk (madalyon) bulunmaktadır. Her diskin (madalyonun) altındaki halkalara bir demet defne yaprağı ve meyve asılır. Ortada yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet", altında yatay bir şekilde "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazmaktadır. daha aşağıda iki satırlık büyük stilize yazı tipi ile "ДЕСЯТЬ РУБЛЕЙ" (Desyat' rubley) "On Ruble" mali değeri verilmiştir., daha altında ise beş satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r.=1/15 imperiala, soderjit 17,424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür Konşin'in ve veznedar Çihirjin'in imzaları bulunmaktadır. En altta ortada ise çerçeve içinde kupürün basım yılı, iki yanında rozet içinde rakamla "10" yazmaktadır. Sol üst köşede ve veznedarın imzasının karşısında banknotun seri ve numarası yer almaktadır. Sol üst köşede ve sağ alt köşede seri olarak "ДГ 253799" (DG 412958) ibaresi bulunur. Konşin'in imzasını taşıyan "БА-ДЛ" (BA-DL) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_10_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 24 12b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Dalgalı çizgilerden oluşan kırmızımsı bir arka plan üzerinde köşelerinde eğik rakamla "10" yazılı rozetlerin bulunduğu dikdörtgen bir çerçeve vardır. İçeride benzer bir çerçeve ancak arka planda eşkenar dörtgen şeklinde daha küçük bir çerçeve vardır. Dış ve iç çerçeveler arasında bitkisel motifler, ortada ise sol ve sağ kısımlarında iki yanda kabartma aslan başı ile bezenmiş elmas şeklinde desenli bir motif bulunmaktadır. Her bir aslanın ağzından bir demet çiçek sarkmaktadır. Motifin altındaki dikdörtgen çerçeve içinde "10·РУБ·10" (10 · RUB · 10) "10.RUB.10" yazmaktadır. Motifin içinde ise küçük puntolarla aşağıdaki üç madde yer almaktadır:

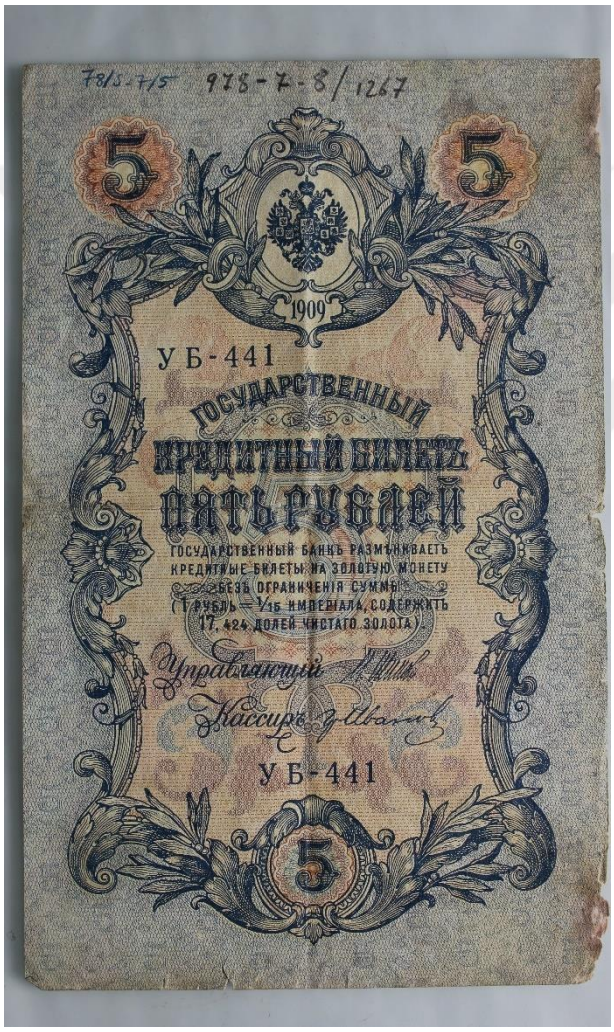
"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства." (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır.”

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою.” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey imperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir.”

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Örnek No:	13
Envanter No:	978.7.8/1267
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 25. 13a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonları kullanılarak, 10 X 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "УБ-441" (UB-441) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı var. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar Gr. İvanov imzası bulunmaktadır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov'un imzasını taşıyan "НП-ТУ, УА-001 – УА-043" (NP-TU, UA-001 - UA-043) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, "УА-044 - УА-200, УБ-401 – УБ-503" (UA-044 – UA-200, UB-401 – UB-503) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti'ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyon yapılan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 26. 13b: Arka Yüz

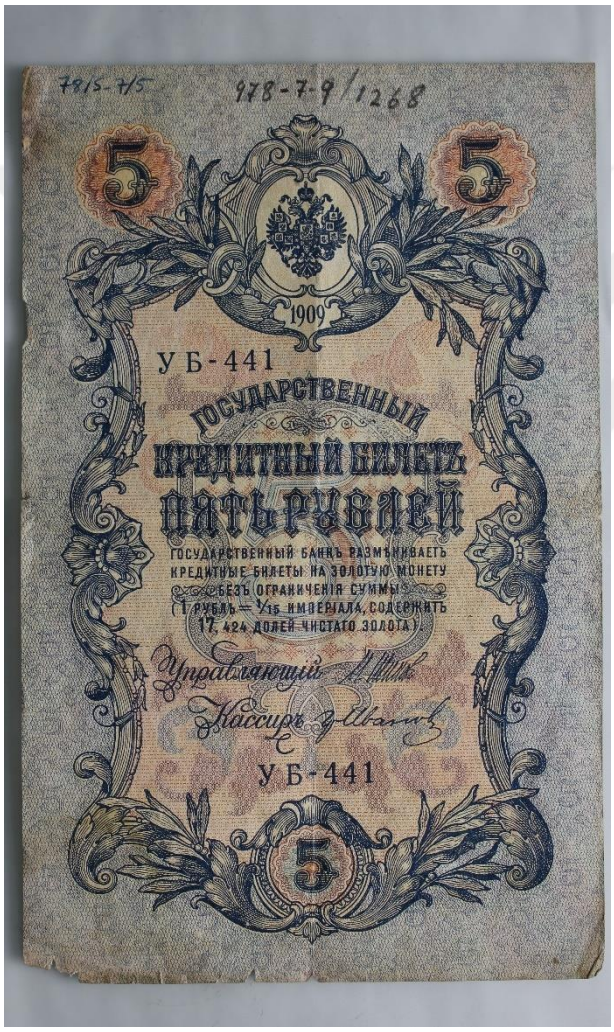
Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ rubley) “Beş ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir.”

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Örnek No:	14
Envanter No:	978.7.9/1268
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 27. 14a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonları kullanılarak, 10 X 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "УБ-441" (UB-441) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı var. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar Gr. İvanov imzası bulunmaktadır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov'un imzasını taşıyan "НП-ТУ, УА-001 – УА-043" (NP-TU, UA-001 - UA-043) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, "УА-044 - УА-200, УБ-401 – УБ-503" (UA-044 – UA-200, UB-401 – UB-503) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti'ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyon yapılan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 28. 14b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ rubley) “Beş ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir.”

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Örnek No:	15
Envanter No:	978.7.10/1269
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	7,5 x 11 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1918
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 29. 15a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Transkafkasya'da Sovyet iktidarının ilan edilmesinden sonra, Transkafkasya Komiserliği'nin ilk banknotları çıkarılmaya başlanmıştır. Bu banknotları tam değerli paradan ziyade ikameler haline getiren "devlet kredi biletleriyle eşit olarak dolaşıma tabidir" yazısını taşıyor olmalarıdır. Birkaç çeşit 5 ruble vardır. Bunlar; firnis örgülü, bej arka planlı, firnis örgülü, yeşil arka planlı, firnis ağsız, bej arka planlı, firnis ağsız, gri arka planlı. Envanterimizde bulunan banknotumuz 7,1 x 11,5 cm boyutlarında yatay olarak basılmıştır. Ön yüzünün üst kısmında sağ ve sol eksende geçmeli burma motifin oluşturduğu kare, içerisinde yoğun bitkisel süslemelerin taçlandırdığı daire motifinin içerinde "5" rakamı bulunmaktadır. Bu kare motiflerin ortasında yine geçmeli burma motifin oluşturduğu dikdörtgen motifin içerisinde yoğun stilize bitkisel süslemeler görülmekte, üst kısmında Rusça

“ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Beş Ruble) yazısı ve altında simetrik olarak yerleştirilmiş iki kuş figürü bulunmaktadır. Merkezde sağ ve sol eksende kıvrık dallar arasına yerleştirilmiş üzüm salkımları, bu üzüm salkımları arasında bitkisel süslemelerle oluşturulmuş çerçeve içerisinde banknotun basım yılı olan “1918” yazısı bulunmaktadır. Maliye Komiseri Haçatur Karçikyan’ın, sol taraftaki “5 Ruble” yazısının altında ise Komiserlik Başkanı Yevgeniy Petroviç Gegeçkori’nin imzaları bulunmaktadır. İmzaların altında seri harf ve numaraları olan “ДД-0456” (DD-0456) yazmaktadır (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-5-Rubel-d13082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 30. 15b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Kıvrık dal ve bitkisel motiflerin oluşturduğu bordürden oluşan çerçeve içerisinde üst kısımda üçlü vinyet ve bu vinyetler içerisinde Soldan sağa, Ermenice, Gürcüce ve Azerice (Farsça) yazıları yer almaktadır. Üç vinyetin altında enine dikdörtgen çerçeve içerisinde sağ ve sol eksende rozet içerisinde "5" rakamı ve bu rakamların ortasında ise Rusça eski yazıyla "За поддьлку боновъ виновные подвергаются наказанію какъ за поддьлку кредитныхъ билетовъ" (za poddelku bonov vinovnıye podvergayutsya nakazaniyu kak za poddelku kreditnıh biletov) "Tahvil sahteciliği failleri kredi biletleri sahteciliği uyarınca cezaya çarptırılırlar" yazısı bulunmaktadır. Sağdaki vinyet içerisinde Farsça "5 Manat devlet kâğız (kâğıt) pulu ile bire bir işlenir" yazmakta olup Gürcüce ve Ermenicesinde de benzer ifadeler kullanıldığı düşünülmektedir.

Örnek No:	16
Envanter No:	978.7.11/1270
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Тarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9 x 16 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1905
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 31. 16a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait banknotlara ilave olarak 1 Mayıs 1909'da tedavüle sokulmuş ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. 10 x 15,3 cm boyutlarında yeşil, sarımtırak yeşil, açık kahverengi, koyu mavi ve kırmızı renklerde, "3" rakamının bulunduğu dalgalı çizgilerden oluşan filigranlı ince kâğıda St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından yatay olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi, çeşitli unsurlardan (dalgalı çizgiler, desenler, bitki dalları) oluşan geniş şekilli bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin alt öğelerinde eğik yazılmış "3" rakamı bulunmaktadır ve en altta merkezde basım yılını gösteren "1905" yazdığı görülmektedir. Çerçevenin etrafında bütün alan Roma rakamı "III" ile kuşatılmış "3" rakamlarından oluşan arka fonla doldurulmuştur. Çerçevenin içinde üstte büyük puntolarla soldan sağa doğru inişli çıkışlı dalgalarla, ortadaki harfler biraz daha uzun

yazılmış “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” ifadesi yer alır. Altında ince bir desen, desenin altında ise mali değeri “ТРИ РУБЛЯ” (Tri Rublya) “Üç Ruble” olarak belirtilmiştir. Üç ruble yazısının altında dört satırdan oluşan şu yazı yer almaktadır: “Государственный банкъ размениваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen sol alt kısmında müdür İ. Şipov’un ve sol alt kısımda veznedar Ya. Metts’in imzası bulunmaktadır. Sol tarafta 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, sağ tarafta bitki desenleriyle bezenmiş II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan H (N) harfinin üzerinde taç, H (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II bulunmaktadır. Banknotun çerçevesinin dışında kalan sol üst kısmında ve sağ alt kısmında “ЬЪ” serisi ve “132498” numarası yer almaktadır. Şipov imzalı “ЧХ-ӨӨ, АА-АН” (ÇH-ӨӨ, AA-AN) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 32. 16b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tıpkı ön yüzde olduğu gibi, Roma rakamları "III" ile çevrili "3" rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Ortada köşelerde bitki motifli büyükçe desenli bir çerçeve ve çerçevenin her iki yanında içlerinde rakamla "3" yazan büyük rozetler yer alır. Üstte ortada 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, armanın altında ise küçük puntolarla yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства" (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) "Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır."

"2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою" (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) "Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir."

"3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу" (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu)

“Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Arma ve yazı da desenli bir çerçeve ile çevrilidir.

Örnek No:	17
Envanter No:	978.7.12/1271
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9 x 16 cm
Çağı/Tarih:	SSCB – Rusya / 1905
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 33. 17a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait banknotlara ilave olarak 1 Mayıs 1909'da tedavüle sokulmuş ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. 10 x 15,3 cm boyutlarında yeşil, sarımtırak yeşil, açık kahverengi, koyu mavi ve kırmızı renklerde, "3" rakamının bulunduğu dalgalı çizgilerden oluşan filigranlı ince kâğıda St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından yatay olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi, çeşitli unsurlardan (dalgalı çizgiler, desenler, bitki dalları) oluşan geniş şekilli bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin alt öğelerinde eğik yazılmış "3" rakamı bulunmaktadır ve en altta merkezde basım yılını gösteren "1905" yazdığı görülmektedir. Çerçevenin etrafında bütün alan Roma rakamı "III" ile kuşatılmış "3" rakamlarından oluşan arka fonla doldurulmuştur. Çerçevenin içinde üstte büyük puntolarla soldan sağa doğru inişli çıkışlı dalgalarla, ortadaki harfler biraz daha uzun

yazılmış “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” ifadesi yer alır. Altında ince bir desen, desenin altında ise mali değeri “ТРИ РУБЛЯ” (Tri Rublya) “Üç Ruble” olarak belirtilmiştir. Üç ruble yazısının altında dört satırdan oluşan şu yazı yer almaktadır: “Государственный банкъ разменіваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen sol alt kısmında müdür İ. Şipov’un ve sol alt kısımda veznedar Ovçinnikov’un imzası bulunmaktadır. Sol tarafta 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, sağ tarafta bitki desenleriyle bezenmiş II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan H (N) harfinin üzerinde taç, H (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II bulunmaktadır. Banknotun çerçevesinin dışında kalan sol üst kısmında ve sağ alt kısmında “ЭВ” (EV) serisi ve “059434” numarası yer almaktadır. Şipov imzalı “ЧХ-ӨӨ, АА-АН” (ÇH-ӨӨ, AA-AN) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 34. 17b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tıpkı ön yüzde olduğu gibi, Roma rakamları "III" ile çevrili "3" rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Ortada köşelerde bitki motifli büyükçe desenli bir çerçeve ve çerçevenin her iki yanında içlerinde rakamla "3" yazan büyük rozetler yer alır. Üstte ortada 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, armanın altında ise küçük puntolarla yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

"1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства" (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) "Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır."

"2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою" (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) "Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir."

"3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу" (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu)

“Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Arma ve yazı da desenli bir çerçeve ile çevrilidir.

Örnek No:	18
Envanter No:	978.7.13/1272
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	8 x 15 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1898
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 35. 18a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait Rubleler, S.Yu. Vitte'nin reformu sırasında tedavüle girdi ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldı. Çarlık, Geçici ve Sovyet hükümetleri dönemlerinde değiştirilmeden (farklı imzalar ve serilerle) basıldı. Elimizdeki örnek banknot 1914 yılında koyu mavi renkte 8,3 x 14,2 cm ölçülerinde içinde daha küçük ölçüde eşkenar dörtgenler olan açık ve koyu renkli üçgenlerle tasvir edilmiş eşkenar dörtgenlerden oluşan filigranlı beyaz kâğıda yatay olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Bu yüzün tasarımında mimari unsurlar göze çarpar (temelde üzerinde bitki motiflerinin ve armaların yer aldığı dört sütün durur ve bu sütunlar portikonun üst kısmını destekler). Dikdörtgen çerçevenin etrafında dalgalı çizgiler görünümünde arka plan mevcuttur. İç içe geçmiş iplik desenli iki karenin arasına gelecek şekilde yukarıda

“ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” yazmaktadır. Aşağıdaki iki merkez kolon arasında üzerinde büyük punto ve harflerle “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” yazan perde tasvir edilmiştir, daha aşağıda ise dört satırdan oluşan “Государственный банкъ разменваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)." (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletleri bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir) yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen alt kısmında müdür İvan Pavloviç Şipov’un ve veznedar Starikov’un imzaları bulunmaktadır. Sol taraftaki iki kolon arasında 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, yukarıdan ve aşağıdan bitki motifi, en altta ise banknotun seri ve numarası “НБ 320” (NB 320) yer almaktadır. Sağ taraftaki iki kolon arasında II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan “Н” (N) harfinin üzerinde taç, “Н” (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II, monogramın etrafındaki çemberin sağ kısmında ortada, sol kısımda ortada ve alt kısmında ortada dairelerin içerisinde Roma rakamıyla “I” yazdığı görülür, üst kısımda ise taç olduğu için rakam bulunmamaktadır. Çerçevenin üst ve altında bitki motifi, en altta ise seri ve seri numarası “НБ 320” (NB 320) bilgisi bulunur. Dikdörtgen çerçeve içinde merkezde alt kısımda istiridye kabuklarıyla süslenmiş “1898” yılı öne çıkarılmıştır. Buna göre Şipov’un imzasını taşıyan, “НА-1 – НА-127” (NA-1 – NA-127) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine ait, “НА-128 – НА-200, НБ-201 – НБ-310” (NA-128 - NA-200, NB-201 - NB-310) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, “НБ-311- НБ - 400, НВ-401 – НВ-524” (NB-311 – NB-400, NV-401 – NV-524) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti’ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyona uğrayan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_1_1989_D06042017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 36. 18b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Baştan sona tamamen açık kahve renktedir. Dikdörtgen çerçevenin etrafında kahverengi zeminde beyaz yazıyla “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” mikro metinin dairesel çizgilerle örülmesinden oluşmaktadır. Dairesel çizgilerin her birinin üst yarısında “РУБЛЬ” (Rubl’) “Ruble”, alt yarısında ise “ОДИНЪ” (Odin) “Bir” yazısı yer alır. Alt ve üst çerçeve içinde kırk dörder, sağ ve sol kenar çerçevelerinde ise yirmi üçer halkadan oluşan örgüde “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” mikro metin yüz yirmi altı kez tekrar etmektedir. Çerçevenin ortasında, çapraz defne ve meşe dalları üzerine yerleştirilmiş, iç içe geçmiş çizgilerden oluşan büyük yuvarlak bir unsur bulunur. İçinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri bulunan merkez daire yer alır. Devlet armasının etrafındaki kahverengi zeminli çemberde her bir kelime arasında bir sembol olmak üzere beyaz renkte “ОДИНЪ” (Odin) “Bir” ve “РУБЛЬ” (Rubl’) “Ruble” yazısının on üç kez tekrar ettiği görülür. Resmin merkez unsurunun solunda, büyük punto ile “1” figürünün üstüne yönü aşağıdan yukarıya olacak şekilde çapraz olarak uygulanan büyük, stilize edilmiş “РУБЛЬ” (Rubl’) “RUBLE” kelimesi vardır. Kıvrımlı çerçevenin sağ kısmında yazan üç madde aşağıdaki gibidir:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir.”

“3 За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır.”

Örnek No:	19
Envanter No:	978.7.14/1273
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	8 x 15 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1898
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Fevzi Gümüş'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 37. 19a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait Rubleler, S.Yu. Vitte'nin reformu sırasında tedavüle girdi ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldı. Çarlık, Geçici ve Sovyet hükümetleri dönemlerinde değiştirilmeden (farklı imzalar ve serilerle) basıldı. Elimizdeki örnek banknot 1914 yılında koyu mavi renkte 8,3 x 14,2 cm ölçülerinde içinde daha küçük ölçüde eşkenar dörtgenler olan açık ve koyu renkli üçgenlerle tasvir edilmiş eşkenar dörtgenlerden oluşan filigranlı beyaz kâğıda yatay olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Bu yüzün tasarımında mimari unsurlar göze çarpar (temelde üzerinde bitki motiflerinin ve armaların yer aldığı dört sütün durur ve bu sütunlar portikonun üst kısmını destekler). Dikdörtgen çerçevenin etrafında dalgalı çizgiler görünümünde arka plan mevcuttur. İç içe geçmiş iplik desenli iki karenin arasına gelecek şekilde yukarıda

“ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” yazmaktadır. Aşağıdaki iki merkez kolon arasında üzerinde büyük punto ve harflerle “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” yazan perde tasvir edilmiştir, daha aşağıda ise dört satırdan oluşan “Государственный банкъ разменваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)." (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletleri bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir) yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen alt kısmında müdür İvan Pavloviç Şipov’un ve veznedar Ovçinnikov’un imzaları bulunmaktadır. Sol taraftaki iki kolon arasında 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, yukarıdan ve aşağıdan bitki motifi, en altta ise banknotun seri ve numarası “КЧ 042494” (KÇ 042494) yer almaktadır. Sağ taraftaki iki kolon arasında II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan “Н” (N) harfinin üzerinde taç, “Н” (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II, monogramın etrafındaki çemberin sağ kısmında ortada, sol kısımda ortada ve alt kısmında ortada dairelerin içerisinde Roma rakamıyla “I” yazdığı görülür, üst kısımda ise taç olduğu için rakam bulunmamaktadır. Çerçevenin üst ve altında bitki motifi, en altta ise seri ve seri numarası “КЧ 042494” (KÇ 042494) bilgisi bulunur. Dikdörtgen çerçeve içinde merkezde alt kısımda istiridye kabuklarıyla süslenmiş “1898” yılı öne çıkarılmıştır. Buna göre Şipov’un imzasını taşıyan “ВЬ-ЛЪ” serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_1_1989_D06042017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 38. 19b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Baştan sona tamamen açık kahve renktedir. Dikdörtgen çerçevenin etrafında kahverengi zeminde beyaz yazıyla “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” mikro metinin dairesel çizgilerle örülmesinden oluşmaktadır. Dairesel çizgilerin her birinin üst yarısında “РУБЛЬ” (Rubl’) “Ruble”, alt yarısında ise “ОДИНЪ” (Odin) “Bir” yazısı yer alır. Alt ve üst çerçeve içinde kırk dörder, sağ ve sol kenar çerçevelerinde ise yirmi üçer halkadan oluşan örgüde “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” mikro metin yüz yirmi altı kez tekrar etmektedir. Çerçevenin ortasında, çapraz defne ve meşe dalları üzerine yerleştirilmiş, iç içe geçmiş çizgilerden oluşan büyük yuvarlak bir unsur bulunur. İçinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri bulunan merkez daire yer alır. Devlet armasının etrafındaki kahverengi zeminli çemberde her bir kelime arasında bir sembol olmak üzere beyaz renkte “ОДИНЪ” (Odin) “Bir” ve “РУБЛЬ” (Rubl’) “Ruble” yazısının on üç kez tekrar ettiği görülür. Resmin merkez unsurunun solunda, büyük punto ile “1” figürünün üstüne yönü aşağıdan yukarıya olacak şekilde çapraz olarak uygulanan büyük, stilize edilmiş “РУБЛЬ” (Rubl’) “RUBLE” kelimesi vardır. Kıvrımlı çerçevenin sağ kısmında yazan üç madde aşağıdaki gibidir:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3 За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	20
Envanter No:	978.11.1/1637
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	12,7 x 27,3 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1912
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Yılmaz Özmen'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 39. 20a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Bu tür banknotlar 1898 kupürlerine ilave olarak 1913 yılı sonunda dolaşıma sunulmuş ve 8 Eylül 1922 tarihine kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. Farklı imza ve serilerle Çarlık, Geçici ve Sovyet hükümetleri dönemlerinde değişiklik yapılmadan basılan banknotların hepsinde "1912" yılı ibaresi kullanılmıştır. Yeşil, gri, kırmızı ve sarı renklerle tasarlanmıştır. Ressam Rihard Germanoviç Zarrin'ş tarafından tasarlanmıştır. Banknotlar İ. Şipov imzasıyla "BA" dan "GU" ya kadar olan seriler Sovyet Hükümeti yönetimi döneminde St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından 12,7 x 27,5 cm ölçülerinde yatay olarak basılmıştır. Kâğıdın ön yüzünde beş ayrı baskı bulunur. Ön yüzün solunda dikdörtgen formda filigranlı beyaz bir alan ve sağda yeşil arka planla süslenmiş "500" rakamı ve "РУБ" (RUB) "RUB" kelimesini içeren, ortada bitki motifleri ile bezenen büyük geniş bir alan olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır. Boş alanda aşağıda banknotun seri ve numara bilgileri "БП 016012" (BP 016012) altında ise bordo zemin üzerine yeşilimsi-sarımtırak renkte

“500” yazan bir rozet bulunur. Renkli alan ise karmaşıktır. Yukarıda “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) “Devlet”, altında aşağı bakan orta kısmı yukarıya kavisli yarım ay şeklinde "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (Kreditnıy Bilet) “Kredi Bileti” yazmaktadır. Daha aşağıda mali değeri "ПЯТЬСОТЪ РУБЛЕЙ" (Pyat’sot Rubley) “Beş yüz Ruble” şeklinde iki satırdan oluşan yazı ile yazılmış kıvrımlı bir çerçeve yer almaktadır. Çerçevenin altında ise dört satırlık “Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)." (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır. Alt kısımda: “500” rakamının arka fonunda Müdür İ. Şipov ve veznedar Metts’nin imzaları, sağda seri ve numara “БП 01612” (BP 01612) bilgisi bulunmaktadır (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_500_1912_D23032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)). Renkli kısmın sol ve sağ kısımlarında çeşitli bitki ve defne dalları kabartmalı birbirinin aynısı iki unsur bulunur. Bu unsurlar birbirinin simetrik yansımasıdır. Üstte sağdaki unsurda kesişen iki defne dalı üzerinde Çar II. Nikolay’ın monogramı bulunur. Alt kısımda altta kupürün tarihini gösteren “1912” ibaresi ve mali değerini gösteren “500” rakamı yazılmıştır. Soldaki unsurda üstte 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması, alt kısımda ise aşağıdaki üç maddeden oluşan metin yer almaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства. (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою. (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye

po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Fotoğraf 40. 20b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Arka yüzde yalnızca solda bir çizim vardır (tasvir gri renkte yapılmıştır), sağ tarafta filigranın izlediği boş bir alan vardır. Bu alanda I. Petro'nun portresi bulunmaktadır. Renkli alan barok ve rokoko stillerinde mimari unsurla içermektedir. Sol kısımda kıvrımlı oval çerçeve içinde Karl Moor tarafından yapılmış I. Petro tasviri, üstte ise çarlık tacı bulunur. Portrenin yanlarında aynı içerikli iki kolon bulunur. Altta oval çerçeveli "500" rakamları yer alırken, üzerlerinde banknotun mali değeri olan "500 РУБЛЕЙ" (500 Rubley) "500 Ruble" ibaresinin yer aldığı dikdörtgeni destekleyen melek figürleri bulunmaktadır. Portrenin altında midye kabuğu formunda monarşiyi sembolize eden üzerinde haç bulunan altın küre tasvir edilmiştir., bu tasvirin solunda büyük punto ile "500" ve sağında ise "500 РУБЛЕЙ" (500 Rubley) "500 Ruble" yazısı bulunmaktadır. Resmin sağ tarafında elinde asa ve kalkan tutan, kafasında defne tacı bulunan bir kadın ile Rusya'nın alegorik tasvirleri verilmiştir. Kadının sağ kolu üzerinde güneş görünümlü daire içinde "500" rakamı, figürün çerçevesi boyunca farklı çerçeveler içinde farklı form ve tasarımlarla yine "500" rakamının verildiği görülmektedir.

Örnek No:	21
Envanter No:	978.11.2/1638
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	12,2 x 25,8 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1910
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Yılmaz Özmen'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 41. 21a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Bu tip kredi biletleri 1898 kupürlerine ilaveten 25 Ekim 1911 tarihinde tedavüle girmiş ve 8 Eylül 1922 yılına dek yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. Çarlık, Geçici ve Sovyet Hükümet dönemlerinde değişiklik yapılmadan (farklı imza ve serilerle) basılmıştır, hepsinin üzerinde "1910" tarihi yer almaktadır. Siyah, bej, kırmızı ve yeşil renklerle tasarlanmıştır. "КО-МН" (KO-MN) serili banknotlar İ.Şipov imzasıyla 1914-1916 yılları arasında tedavülde kalmıştır. Müze envanterindeki bu örneğimiz Sovyet Hükümeti döneminde bej renkli kâğıda 12,2 x 26,0 cm boylarında yatay olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Solda filigranlı dikdörtgen boş alana diagonal olarak yerleştirilmiş çok kez tekrar eden "100" rakımı ve "РУБ" (RUB) kelimeleri ve II. Yekaterina'nın portresi yer almaktadır. Filigranlı boş alanın alt kısmında seri ve numara bilgisi "ME 015983" (ME 015983) yer alır, altında ise içinde "100" rakamının yazıldığı bir rozet bulunmaktadır. Renkli alan karmaşık bir görünüme sahiptir. Ortada kabartmalı büyük unsurlar, üstte palmiye

ve defne dallarıyla (barış ve zaferi sembolize etmektedir), yanlardaki meyveler ise bereketi sembolize eder. Üstte içerisinde “100” yazan iki rozet bulunmaktadır. Merkezde üç satır halinde “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ СТО РУБЛЕЙ" “Gosudarstvennıy Kreditnıy Bilet Sto Rubley” (Devlet Kredi Bileti 100 Ruble) yazılmış metin yer almaktadır (en üstten alt satıra doğru puntolar büyümektedir). Merkezi unsurun alt kısmında ise altı satırlık “Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)." (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır. Ön yüzün alt kısmında başkan İ. Şipov ve veznedar A.Afanasyev’in imzası bulunmaktadır. Sağ tarafta üstte defne çelengi içinde II. Nikolay’a ait monogram, altında renkli desenli fonda ve “100” rakamının bulunduğu kıvrımlı çerçeve, daha altında ise kupüre ait seri ve numara bilgileri “ME 015983” (ME 015983) görülmektedir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_100_1910_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)). Ön yüzde renkli sol kısımda defne çelengi içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması, alt kısmında ise içeriği aşağıda üç maddeden oluşan metnin bulunduğu çerçeve (tıpkı sağ tarafta olduğu gibi) yer almaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства. (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою. (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Fotoğraf 42. 21b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüz bej fonda çizimlerle geniş renkli alan ve boş dar alan olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Renkli alanın çizimleri barok ve rokoko tarzında mimari unsurlardan oluşmaktadır. Bitkisel unsurlardan oluşan karışık oval çerçeve içinde sol kısımda Lampi İogann Batist Starşiy tarafından Çariçe II. Yekaterina'nın portresi tasvir edilmiştir. Portrenin sol kısmında antik giyimli, elinde kılıç ve defne dalları bulunan alegorik bir erkek resmedilmiştir. Portrenin sağ kısmında kare bir çerçeve ile defne çelengi içinde II. Yekaterina'nın monogramı, üzerinde bereket (bolluk) boynuzu, daha da altında küçük bir istiridye kabuğu ve iki satır halinde kupürün mali değeri "100 РУБЛЕЙ" (100 Rubley) "100 Ruble" belirtilmektedir. Sağ tarafta üst kısımda daire içerisinde "100" rakamı, altında vazo görünümünde karmaşık bir sütün, alt kısmında kalkan içinde "100" rakamının yer aldığı bir daire ve altında "РУБЛЕЙ" (Rubley) "Ruble" kelimesi bulunmaktadır. Çizim siyah renkle tamamlanmıştır.

Örnek No:	22
Envanter No:	978.11.3/1639
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10,4 x 17,5 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Yılmaz Özmen'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 43. 22a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 banknotların yanı sıra 1 Kasım 1909'da tedavüle çıkarılan kupürler 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldılar. St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından kırmızı renkte ince bir kâğıda filigranlı olarak 10,5 x 17,5 cm ölçülerinde dikey olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi,

kenarlardan yaklaşık 5 mm içeride, birbirinden uzaklaşan ışınlar ve bitki süsleme motifli arka plana sahip figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Etrafında "10" sayılarından "RUB" sözcüklerinden oluşan kırmızımsı bir arka plan söz konusudur. Çerçevenin üst kısmında, üç boyutlu bir motifte, altında ince bir desen bulunan 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri var. Motifin solunda ve sağında defne ağacı dalları ve kurdeleler ile bağlı içinde "10" rakamı yazan kabartmalı iki disk (madalyon) bulunmaktadır. Her diskin (madalyonun) altındaki halkalara bir demet defne yaprağı ve meyve asılır. Ortada yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet", altında yatay bir şekilde "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazmaktadır. daha aşağıda iki satırlık büyük stilize yazı tipi ile "ДЕСЯТЬ РУБЛЕЙ" (Desyat' rubley) "On Ruble" mali değeri verilmiştir., daha altında ise beş satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r.=1/15 imperiala, soderjit 17,424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un ve veznedar Bılinskiy'nin imzası bulunmaktadır. En altta ortada ise çerçeve içinde kupürün basım yılı, iki yanında rozet içinde rakamla "10" yazmaktadır. Sol üst köşede ve veznedarın imzasının karşısında banknotun seri ve numarası yer almaktadır. Sol üst köşede ve sağ alt köşede seri olarak "ПВ 593354" (PV 593354) ibaresi bulunur. Şipov'un imzasını taşıyan "КЧ-ПГ" (KÇ-PG) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_10_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 44. 22b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Dalgalı çizgilerden oluşan kırmızımsı bir arka plan üzerinde köşelerinde eğik rakamla “10” yazılı rozetlerin bulunduğu dikdörtgen bir çerçeve vardır. İçeride benzer bir çerçeve ancak arka planda eşkenar dörtgen şeklinde daha küçük bir çerçeve vardır. Dış ve iç çerçeveler arasında bitkisel motifler, ortada ise sol ve sağ kısımlarında iki yanda kabartma aslan başı ile bezenmiş elmas şeklinde desenli bir motif bulunmaktadır. Her bir aslanın ağzından bir demet çiçek sarkmaktadır. Motifin altındaki dikdörtgen çerçeve içinde “10·РУБ·10” (10 · RUB · 10) “10.RUB.10” yazmaktadır. Motifin içinde ise küçük puntolarla aşağıdaki üç madde yer almaktadır:

“1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства.” (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою.” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey imperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

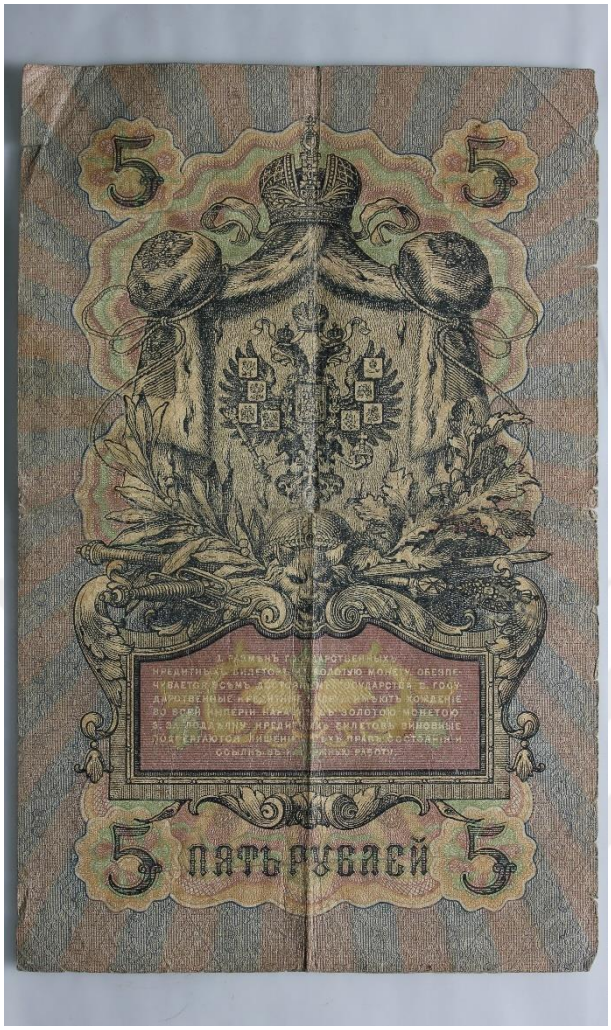
Örnek No:	23
Envanter No:	978.11.4/1640
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,8 x 15,4 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Yılmaz Özmen'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 45. 23a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet hükümeti tarafından 1909 modelinin eski klişeleri / şablonları kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön

taraftaki çizim, çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "ДБ 766268" (DB 766268) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Konşin'in imzasıyla veznedar Gr. İvanov imzası bulunmaktadır. Konşin imzalı "AA-ЗЕ" (AA-ZYe) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 46. 23b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ Rubley) “Beş Ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma vardır, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	24
Envanter No:	978.11.5/1641
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,8 x 15,4 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Yılmaz Özmen'den
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 47. 24a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait banknotlara ilave olarak 1 Mayıs 1909'da tedavüle sokulmuş ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. 10 x 15,3 cm boyutlarında yeşil, sarımtırak yeşil, açık kahverengi, koyu mavi ve kırmızı renklerde, "3" rakamının bulunduğu dalgalı çizgilerden oluşan filigranlı ince kâğıda St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından yatay olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi, çeşitli unsurlardan (dalgalı çizgiler, desenler, bitki dalları) oluşan geniş şekilli bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin alt öğelerinde eğik yazılmış "3" rakamı bulunmaktadır ve en altta merkezde basım yılını gösteren "1905" yazdığı görülmektedir. Çerçevenin etrafında bütün alan Roma rakamı "III" ile kuşatılmış "3" rakamlarından oluşan arka fonla doldurulmuştur. Çerçevenin içinde üstte büyük puntolarla soldan sağa doğru inişli çıkışlı dalgalarla, ortadaki harfler biraz daha uzun

yazılmış “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” ifadesi yer alır. Altında ince bir desen, desenin altında ise mali değeri “ТРИ РУБЛЯ” (Tri Rublya) “Üç Ruble” olarak belirlenmiştir. Üç ruble yazısının altında dört satırdan oluşan şu yazı yer almaktadır: “Государственный банкъ разменіваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen sol alt kısmında müdür İ. Şipov’un ve sol alt kısımda veznedar Şagin’in imzası bulunmaktadır. Sol tarafta 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, sağ tarafta bitki desenleriyle bezenmiş II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan H (N) harfinin üzerinde taç, H (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II bulunmaktadır. Banknotun çerçevesinin dışında kalan sol üst kısmında ve sağ alt kısmında “ЦѲ” (TsѲ) serisi ve “650246” numarası yer almaktadır. Şipov imzalı “ФЕ-ЧФ” (FYe-ÇF) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 48. 24b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tıpkı ön yüzde olduğu gibi, Roma rakamları "III" ile çevrili "3" rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Ortada köşelerde bitki motifli büyükçe desenli bir çerçeve ve çerçevenin her iki yanında içlerinde rakamla "3" yazan büyük rozetler yer alır. Üstte ortada 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, armanın altında ise küçük puntolarla yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства" (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) "Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır".

"2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою" (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) "Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir".

"3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу" (Za poddelku kreditnıh biletov

vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Arma ve yazı da desenli bir çerçeve ile çevrilidir.

Örnek No:	25
Envanter No:	978.12.1/1642
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10,1 x 20,6 cm
Çağı/Tarih:	Alman İmparatorluğu / 10 September 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 49. 25a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 10,2 x 20,7 cm boyutlarında yatay olarak filigranlı olarak tasarlanmıştır. Banknot sol tarafı filigrana ayrılmış dar ve dik bir dikdörtgen ile sağ eksende filigran kısmına nazaran daha geniş ve yatay bir dikdörtgen içerisinde banknot ön yüz yazı ve görselleri yer almaktadır. Banknotun sol tarafında dikey iki filigran detayı görülmektedir, filigranlı kısımda Kaiser Wilhem I'in portresi ve hemen altında 100 rakamı bulunmaktadır. Banknotun tamamını çerçevelemek suretiyle yatay ve dikey dikdörtgen hattı çevreleyen zincir halinde birer boşluk ara ile örgü dokulu çiçek bezemeler içinde rakamla altmış kez tekrar eden 100 rakamı olduğu görülmektedir. Yatay çerçeve içerisinde üstte merkezde dikdörtgen kuşak içerisinde süslü biçimde yazılmış "Alman İmparatorluğu Merkez Bankası kredi bileti" anlamını taşıyan "Reichsbanknote" yazısı, yazının sol tarafında yukarı kısımda başında miğfer bulunan

Tanrıların habercisi Hermes'in sağ profilden başı görülmektedir, Hermes'in başının dış kısmında "s" biçiminde kıvrımlarla süslenmiş oval bir çerçeve bulunmaktadır, çerçevenin hemen altında gövdesinin üzerinde banknotun mali değeri olan 100 rakamını taşıyan bir kartal, kartalın sol kanadı üzerinde ise dikey biçimde kırmızı renkle aşağıdan yukarıya doğru yazılmış banknotun seri numarası (B. 1834471) görülmektedir. "Reichsbanknote" yazısının sağ tarafında ise Roma mitolojisinde tahıl tanrıçası olarak bilinen Flora ya da tarım ve doğurganlık tanrıçası Ceres'in sol profilden başı görülmektedir. Tanrıçanın başının dış kısmında "s" biçiminde kıvrımlarla süslenmiş oval bir çerçeve bulunmaktadır, çerçevenin hemen altında gövdesinin üzerinde banknotun mali değeri olan 100 rakamını taşıyan bir kartal, kartalın sağ kanadı üzerinde ise dikey biçimde kırmızı renkle yukarıdan aşağıya doğru yazılmış banknotun seri numarası (B. 1834471) görülmektedir. Banknotun orta kısmında yer alan yazıların arka fonunda haç altında bir küre, kürenin altında imparatorluk tacı, tacının etrafından soldan çaprazlama yerleştirilmiş ayağında kılıç taşıyan kartal figürlü imparatorluk asası, sağdan çaprazlama yerleştirilmiş Albercht kılıcı görülmektedir. Asa ve kılıcın kesişme noktasında tacın üzerindekinden daha büyük boyutta haç ve altında bir küre yer almaktadır. Kürenin altında kurdele ile düğümlenmiş defne ve meşe dalları dikkat çekmektedir. Reichsbanknote yazısının altındaki bu arka fon üzerinde başharfleri büyük ve süslü olmak kaydıyla banknotun mali değerini belirten "100 Mark" anlamındaki "Ein Hundert Mark" yazısı yer almaktadır. Yazı ile verilen mali değerin altında küçük puntolarla iki satır halinde yer alan notta "zahlt die Reichsbankhauptkasse in Berlin ohne Legitimationsprüfung dem Einlieferer diefer Banknote" "Berlin'deki İmparatorluk Merkez Bankası ana şubesi, bu banknotun göndericisine yasal kontrol olmaksızın ödeme yapar" ibaresi bulunmaktadır. Hemen altında yine küçük puntolarla "Berlin, den 10. September1909" yazısı mevcuttur. "Berlin, 10 Eylül 1909" anlamındaki bu yazı banknotun basım tarihini ve yerini işaret etmektedir. Yer ve tarih bilgisinin altında yine tek satır halinde süslü yazı tipi ile büyük harflerle "Reichsbankdirektorium" yani "İmparatorluk Merkez Bankası Müdürlüğü" yazmaktadır. Bu yazının her iki yanında birer adet kırmızı renkli yuvarlak mühür bulunur. Mührün dış çerçevesinde üst ve alt kısımlarda ikişer adet 100 rakamı, iç çerçevede sağ alttan başayıp sol alt kısma doğru halka biçiminde büyük harflerle yazılmış "Reichsbankdirektorium" yazısı, çerçevenin tam

merkezinde ise kartal figürü görülmektedir. İki mühür arasında ise Havenstein, V.Glasenapp, Schmiedicke, Korn, Maron, V. Lumm, V. Grimm, Kauffmann ve Schneider'e ait İmparatorluk bankası yönetiminden dokuz adet imza yer alır. İmzalar ile çerçeve sonlanır ve hemen altında etrafı bordürle çevrili dar ve yatay dikdörtgen içerisinde bir çelenk, çelengin merkezinde 100 rakamı etrafında ise solda yukarıdan aşağıya, sağda aşağıdan yukarıya bakacak şekilde mark yazısı bulunur. Çelengin her iki yanına doğru geometrik örgü geçmeler olduğu, her iki geçmenin ortasında yine giyoş içinde büyük harflerle "hundert" yani "yüz" yazısı bulunmaktadır. bu çerçevenin sağa ve sol kısımlarında küçük birer dikdörtgen vardır, dikdörtgenlerin içerisinde Latince büyük harflerle sahtecilik için ceza-i yaptırıma ilişkin uyarı metni "Wer Banknoten nachmacht oder verfälscht, oder nachgemachte oder verfälschte sich verschafft und in Verkehr bringt, wird mit Zuchthaus nicht unter zwei Jahren bestraft." yani "Banknotları taklit edenler ve sahtecilik yapanlar ya da baskı yoluyla kopyalayanlar veya tahrip edenler ile sahte parayı tedavüle sokanlar iki yıldan az olmamak üzere hapis ile cezalandırılırlar." ifadesi yer almaktadır.

Fotoğraf 50. 25b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: 20. yüzyılın başında, Kaiser Wilhelm II yönetimindeki Alman İmparatorluğu'nun okyanusa giden modern ve güçlü bir filo inşa etmek istediği bilinmekteydi. İmparatorluğun özel isteği nedeniyle, filonun tasvirleri bu dönemde özellikle sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bu banknotun halk arasında "Yüzlerce Filo" olarak adlandırılmasının nedeni budur. Görsel tasvirler ince bordür ile çerçeve içerisine alınmış biçimde banknotun sol kısmına yerleştirilmiştir, sağ tarafında ise filigran çerçevesi bulunmaktadır. Filigran çerçevesinin alt kısmında arka fonda para biriminin baş harfi "M" ile üzerinde rakam ile "100" yazısı ve altında seri numarası kırmızı renkle belirgin biçimde yazılmıştır. Görsel tasvirin dört köşesinde banknotun mali değeri 100 rakamı ile belirtilmiş olup, üst kısımda merkezde kırmızı renkle yazılmış seri numarasına ilişkin "B. 183447" bilgisi verilmiştir, aynı bilginin yine aynı renkte simetrik olarak alt kısımda da verildiğini görmekteyiz. Görselin büyük kısmı meşe ağacı ile kaplanmıştır. Ağacın sol taraf dalları üzerine süslü biçimde baş harfleri büyük olmak kaydıyla "Ein Hundert Mark" yani "Yüz Mark" yazısı yerleştirilmiştir. Ağacın gövdesinin hemen altında ayak ayak üstüne atıp oturmakta olan bir kadın figürü bulunmaktadır. Kadının başında İmparatorluk tacı, üzerinde işlemeli İmparatorluk pelerini, sağ elinde kılıç, sol dirseği altında kartal işlemeli bir kalkan tasvir edilmiştir. Ağacın köklerinin uzandığı sağ alt köşede tarım için pulluk, el sanatları için örs, sanayi için dişli çark, kolonyal mallar için paket ve ticaret için kadavra olduğu dikkat çekmektedir.

Örnek No:	26
Envanter No:	978.12.2/1643
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	12,2 x 25,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1910
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 51. 26a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: Bu tip kredi biletleri 1898 kupürlerine ilaveten 25 Ekim 1911 tarihinde tedavüle girmiş ve 8 Eylül 1922 yılına dek yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. Çarlık, Geçici ve Sovyet Hükümet dönemlerinde değişiklik yapılmadan (farklı imza ve serilerle) basılmıştır, hepsinin üzerinde "1910" tarihi yer almaktadır. Siyah, bej, kırmızı ve yeşil renklerle tasarlanmıştır. "ДД-ЗЛ" (DD-ZL) serili banknotlar İ.Şipov imzasıyla 1914-1916 yılları arasında tedavülde kalmıştır. Müze envanterindeki bu örneğimiz, Çarlık hükümeti döneminde bej renkli kâğıda 12,2 x 26,0 cm boylarında yatay olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Solda filigranlı dikdörtgen boş alana diagonal olarak yerleştirilmiş çok kez tekrar eden "100" rakımı ve "РУБ" (RUB) kelimeleri ve II. Yekaterina'nın portresi yer almaktadır. Filigranlı boş alanın alt kısmında seri ve numara bilgisi "ЗИ 013966" (Zİ 013966) yer alır, altında ise içinde "100" rakamının yazıldığı bir rozet bulunmaktadır. Renkli alan karmaşık bir görünüme sahiptir. Ortada kabartmalı büyük unsurlar, üstte palmiye ve

defne dallarıyla (barış ve zaferi sembolize etmektedir), yanlardaki meyveler ise bereketi sembolize eder. Üstte içerisinde “100” yazan iki rozet bulunmaktadır. Merkezde üç satır halinde “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ СТО РУБЛЕЙ" “Gosudarstvennıy Kreditnıy Bilet Sto Rubley” (Devlet Kredi Bileti 100 Ruble) yazılmış metin yer almaktadır (en üstten alt satıra doğru puntolar büyümektedir). Merkezi unsurun alt kısmında ise altı satırlık “Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)." (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır. Ön yüzün alt kısmında başkan İ. Şipov ve veznedar A.Afanasyev’in imzası bulunmaktadır. Sağ tarafta üstte defne çelengi içinde II. Nikolay’a ait monogram, altında renkli desenli fonda ve “100” rakamının bulunduğu kıvrımlı çerçeve, daha altında ise kupüre ait seri ve numara bilgileri “ЗИ 013966” (Zİ 013966) görülmektedir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_100_1910_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)). Ön yüzde renkli sol kısımda defne çelengi içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması, alt kısmında ise içeriği aşağıda üç maddeden oluşan metnin bulunduğu çerçeve (tıpkı sağ tarafta olduğu gibi) yer almaktadır:

“1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства. (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою. (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Fotoğraf 52. 26b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüz bej fonda çizimlerle geniş renkli alan ve boş dar alan olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Renkli alanın çizimleri barok ve rokoko tarzında mimari unsurlardan oluşmaktadır. Bitkisel unsurlardan oluşan karışık oval çerçeve içinde sol kısımda Lampi İogann Batist Starşiy tarafından Çariçe II. Yekaterina'nın portresi tasvir edilmiştir. Portrenin sol kısmında antik giyimli, elinde kılıç ve defne dalları bulunan alegorik bir erkek resmedilmiştir. Portrenin sağ kısmında kare bir çerçeve ile defne çelengi içinde II. Yekaterina'nın monogramı, üzerinde bereket (bolluk) boynuzu, daha da altında küçük bir istiridye kabuğu ve iki satır halinde kupürün mali değeri "100 РУБЛЕЙ" (100 Rubley) "100 Ruble" belirtilmektedir. Sağ tarafta üst kısımda daire içerisinde "100" rakamı, altında vazo görünümünde karmaşık bir sütün, alt kısmında kalkan içinde "100" rakamının yer aldığı bir daire ve altında "РУБЛЕЙ" (Rubley) "Ruble" kelimesi bulunmaktadır. Çizim siyah renkle tamamlanmıştır.

Örnek No:	27
Envanter No:	978.12.3/1644
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10,7 x 17,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya Aleksandır III / 1910
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 53. 27a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım:1898 yılında basılan banknotların yanı sıra 1 Haziran 1909'da tedavüle çıkarılan kupürler 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldılar. Farklı imza ve serilerle Çarlık, Geçici ve Sovyet Hükümetleri dönemlerinde değişiklik yapılmadan çıkarıldılar, hepsinde "1909" yılı ibaresi kullanılmıştır. Elimizdeki 25 Rublelik örnek 10,5 x 17,5 cm boylarında filigranlı ince beyaz kâğıda yatay olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından leylak renginde basılmıştır. Çizim dikey olarak yönlendirilmiştir. Leylak, yeşil ve siyah renklerde tasarlanmıştır. Ön yüzünde oval ve elmas şeklindeki unsurlardan oluşan leylak renkli arka plana sahiptir. Arka planın ortasında "25" rakamının bulunduğu açık yeşil çerçeve içinde pembemsi-açık yeşil renkli bir desen vardır. Merkezde üst kısımda sağa kayan "Государственный" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, daha aşağıda (kayma

olmadan) “КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Kreditnıy bilet) “Kredi Bileti” yazısı yerleştirilmiştir. Daha da aşağıda, bir yarım daire şeklinde yazı ile mali değeri gösteren yazı “ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ” (Dvadtsat’ pyat’) “Yirmi Beş”, altında ise yatay biçimde “РУБЛЕЙ” (Rubley) “Ruble” kelimesinin olduğu görülür. Onun daha da altında ortalı olarak daha küçük puntolarla ve küçük harflerle yazılmış beş satırlık “Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота).” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır. Yazının hemen altında müdür İ. Şipov’un hafif sağa kayık vaziyette az aşağısında ise veznedar A.Afanasyev’in imzaları görülmektedir. Sol kısmında üstte defne dalları, kurdele ve zincir içeren desenli bir motif bulunur, motifin içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması vardır. Motifin altındaki halkada içinde siyah renkle “25” yazan yeşil-leylak renklerle desenlendirilmiş fonun hâkim olduğu rozetin bulunduğu bir çelenk asılıdır. Sağ üst köşede de siyah renkle “25” yazan leylak rengin hâkim olduğu az miktarda yeşil rengin de kullanıldığı fona sahip bir rozet bulunur. Sağ alt köşede banknot basım yılına işaret eden “1909” ibaresi kıvrımlı bir çerçeve içinde kahverengi fon üzerine beyaz renkle işlenmiştir. Tarihin üzerinde ve "Государственный" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesinin solunda seri ve numarası “ДЪ” “216035” bilgisi görülmektedir. Buna göre Şipov’un imzasını taşıyan, “ВЛ-ЕЯ” (VL-YeYa) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine ait, “ДЗ-ДЭ” (DZ-DE) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, “ДЯ-ЕЯ” (DYa-YeYa) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti’ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Geçici Hükümet döneminde modifikasyona uğrayan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_25_1909_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 54. 27b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Banknotun bu yüzünün zemini etrafı “РУБ” (RUB) “Ruble kelimesinin kısaltılmış hali ile çevrili tekrar eden “25” rakamından müteşekkildir. Arka fonun sol yarısı leylak rengindedir, sağ tarafa geçişte düzgünce yeşile dönmektedir. Sol kısmında filigrana bakmak üzere tek tonlu boş bir alan bulunur, bu alanın üzerinde Andreyev nişanının kurdelesi ile çarlık tacı, sol alt köşede üzerinde “РУБЛЕЙ” (Rubley) “Ruble” yazan “25” rakamı yer alır. Banknotun sağ kısmında kabartmalı oval bir çerçeve bulunmaktadır, çerçevenin üst kısmında defne yapraklarıyla süslenmiş Çarlık tacı bulunur. Çerçevenin içinde Çar III. Aleksandr’ın portresi yerleştirilmiş bir motif ön plana çıkarılmıştır. Aşağıda içinde “АЛЕКСАНДРЪ III” (Aleksandr III) “Aleksandr III” yazan motif bulunur. Portrenin altında sola kayık vaziyette bolluğu, barışı, Rus filosunun ve Rus ordusunun zaferini ve gücünü simgeleyen meyveler, çapa, palmiye ve defne dalları görülmektedir. Merkezde üst kısımda alttan yukarı doğru birbirine bağlı defne dallarının içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması yer almaktadır. Altta “25” rakamının üstünde küçük puntolarla yazılmış üç madde yer alır:

“1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства. (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem

Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою. (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	28
Envanter No:	978.12.4/1645
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	8,9 x 14 cm
Çağı/Tarih:	Alman / 1914
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 55. 28a: Ön yüz

Ön Yüz Tanım: 4 Ağustos 1914 Kanunu'na göre verilen 20 Mark kredi nakit makbuzları 9 x 14 cm boyutlarında yatay olarak tasarlanmış ve iç içe geçmiş çizgilerle girintili değişken 20 sayısıyla dolu olan alanı gösteren, boydan boya uzayan doğal filigranlı kenevir kağıdından Berlin'de basılmıştır. Sağ tarafta turuncu-kırmızı bitki liflerinden oluşan bir şerit vardır. Ön tarafın arka planı sarı, mavi-gri, kırmızı-kahve ve gri-mor renkte basılmış ve sağ köşe alanlarında, katlanmadığı sürece mozaik şeklinde, dışarıya doğru mavi-gri palmet şekliyle kapanan bir kenarı üç kısımlı süslü yapıdan oluşmaktadır. Paranın ortasında sarı zemin üzerine kahverengi renkli Kayzer tacı tasviri bulunur, onun altında da iki çapraz asa tarafından taşınan İmparatorluk asası, defne ve meşe dalı bulunur. İmparatorluk rozetleri parlak sarı ve zarif mavi-gri nakışla görülen, genişçe döşenmiş baklava desenli çerçevesi olan zemine işlenmiştir.

Bu çerçevenin kalıpları rozetlerle resimlendirilmiştir ve koyu zeminin dış tarafında tekrarlayan “ZWANZIG MARK” (YİRMİ MARK) kelimeleri bulunur. Her iki köşe tarafları tam ortada sarı “20” sayısını gri-mor zeminde barındıran ve bunun yanı sıra büyük rozetler içerisinde dört kere tekrar eden “ZWANZIG” (YİRMİ) kelimesiyle doldurulmuştur. Her iki rozet de birbirine karşılıklı olarak duran, ortalarında mor, parıldayan yıldız şeklinde Haç, dört çift parlak küçük rozet barındırırlar. Kâğıdın boş kenarlarında kenara paralel giden çizgileriyle sarımsı, ince bir koruyucu baskı uzanır. Ek olarak, ön kısımda “Darlehenskassenschein” (Kredi Makbuzu), “ZWANZIG MARK” (Yirmi Mark) “Berlin, den 5. August 1914” (Berlin, 5 Ağustos 1914), “Reichsschuldenverwaltung” (İmparatorluk borç yönetimi) yazıları görülmektedir. “Reichsschuldenverwaltung” yazısının altında da Bischoffshausen, Warnecke, Vieregge, Müller, Noelle, Dickhut ve Springer’in imzaları yer almaktadır. En altta ise kahverengi renkte “Wer Banknoten nachmacht oder verfälscht, oder nachgemachte oder verfälschte sich verschafft und in Verkehr bringt, wird mit Zuchthaus nicht unter zwei Jahren bestraft.” (Banknotları taklit edenler ve sahtecilik yapanlar ya da baskı kopyalayanlar veya tahrip edenler ile sahte parayı tedavüle sokanlar iki yıldan az olmamak üzere hapis ile cezalandırılırlar) yazan ceza metni yer almaktadır.

Fotoğraf 56. 28b: Arka yüz

Arka Yüz Tanım: Kırmızı-kahverengi renkte basılmıştır ve çizgilerden oluşan basit bir kenarlığa sahiptir. Merkezde, İmparatorluk kartalı ince bir koyu desenle basılmış bir arka plana iliştirilmiştir. Kartalın dışarıya doğru kıvrımlı uzanan dili ile gagası ince çizgilerle dikey, diğer kısımları ise çapraz biçimde taranmıştır. Kartalın çevresinde rozetlerden yapılmış eliptik bir çerçeve vardır. Her rozetin dış tarafında "ZWANZIG" (YİRMİ) kelimesi ve iç tarafında "MARK" kelimesi bulunur. Sol üstte, hafif bir çerçevede Athena'nın koyu bir arka plana karşı duran başını ve sağ üstte Hermes'in başını görmekteyiz. İki alt köşede, beyaz bir giyoş baskı içinde, dış hatları çizilmiş, çok hafif taranmış bir adet "20" rakamı vardır. Athena'nın olduğu sol çerçevenin altından başlayarak sağ taraftaki Hermes'in bulunduğu çerçevenin altına kadar eğik biçimde uzanan "Darlehenskassenschein" (Kredi Makbuzu) yazısı ve onun altında nispeten daha büyük puntolarla "ZWANZIG MARK" (Yirmi Mark) yazısı görülmektedir. Yazının altında mor-kahverengi tonlarda kontrol damgası bulunmaktadır. Banknotun seri ve numarası "B.Nr 5850386" sol alt ve sağ üst kısımlarda olmak üzere iki yerde aynı renkte basılmıştır. Kâğıdın serbest kenarında sarı bir koruyucu baskı görülür. Bu baskıda ard arda tekrar eden "DARLEHENSKASSENSCHEIN MARK ZWANZIG MARK" kelimelerinden oluşan eğimli yazılar mevcuttur.

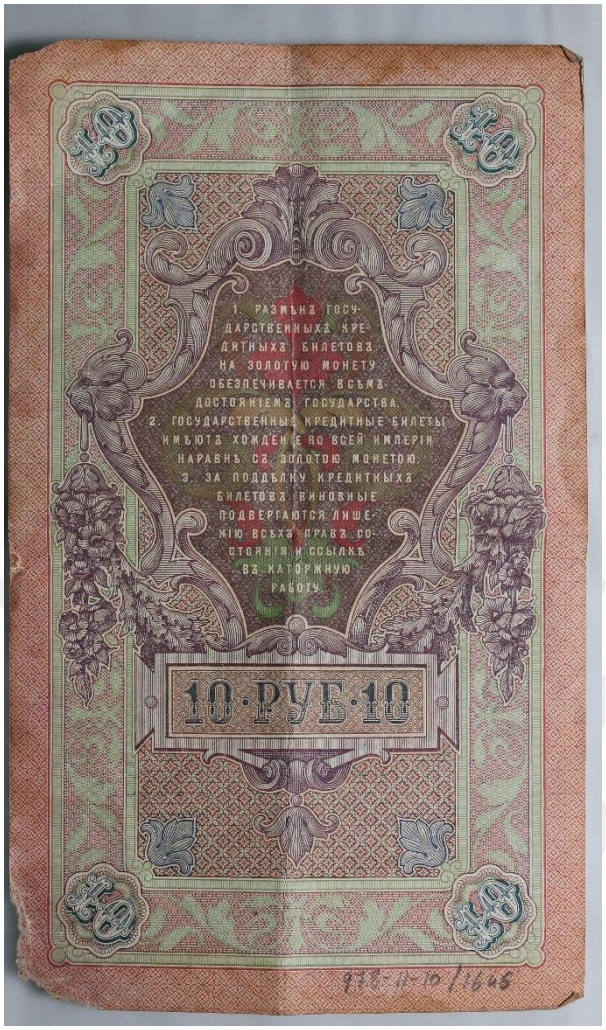
Örnek No:	29
Envanter No:	978.12.5/1646
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10,4 x 17,6 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 57. 29a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 banknotların yanı sıra 1 Kasım 1909'da tedavüle çıkarılan kupürler 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldılar. St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından kırmızı renkte ince bir kâğıda filigranlı olarak 10,5 x 17,5 cm ölçülerinde dikey olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi,

kenarlardan yaklaşık 5 mm içeride, birbirinden uzaklaşan ışınlar ve bitki süsleme motifli arka plana sahip figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Etrafında "10" sayılarından "RUB" sözcüklerinden oluşan kırmızımsı bir arka plan söz konusudur. Çerçevenin üst kısmında, üç boyutlu bir motifte, altında ince bir desen bulunan 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri var. Motifin solunda ve sağında defne ağacı dalları ve kurdeleler ile bağlı içinde "10" rakamı yazan kabartmalı iki disk (madalyon) bulunmaktadır. Her diskin (madalyonun) altındaki halkalara bir demet defne yaprağı ve meyve asılır. Ortada yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet", altında yatay bir şekilde "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazmaktadır. daha aşağıda iki satırlık büyük stilize yazı tipi ile "ДЕСЯТЬ РУБЛЕЙ" (Desyat' Rubley) "On Ruble" mali değeri verilmiştir., daha altında ise beş satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r.=1/15 imperiala, soderjit 17,424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür Konşin'in ve veznedar Rodinov'un imzası bulunmaktadır. En altta ortada ise çerçeve içinde kupürün basım yılı, iki yanında rozet içinde rakamla "10" yazmaktadır. Sol üst köşede ve veznedarın imzasının karşısında banknotun seri ve numarası yer almaktadır. Sol üst köşede ve sağ alt köşede seri olarak "ГЛ 181323" (GL 181323) ibaresi bulunur. Konşin'in imzasını taşıyan "БА-ДЛ" (BA-DL) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_10_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 58. 29b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Dalgalı çizgilerden oluşan kırmızımsı bir arka plan üzerinde köşelerinde eğik rakamla "10" yazılı rozetlerin bulunduğu dikdörtgen bir çerçeve vardır. İçeride benzer bir çerçeve ancak arka planda eşkenar dörtgen şeklinde daha küçük bir çerçeve vardır. Dış ve iç çerçeveler arasında bitkisel motifler, ortada ise sol ve sağ kısımlarında iki yanda kabartma aslan başı ile bezenmiş elmas şeklinde desenli bir motif bulunmaktadır. Her bir aslanın ağzından bir demet çiçek sarkmaktadır. Motifin altındaki dikdörtgen çerçeve içinde "10·РУБ·10" (10 · RUB · 10) "10.RUB.10" yazmaktadır. Motifin içinde ise küçük puntolarla aşağıdaki üç madde yer almaktadır:

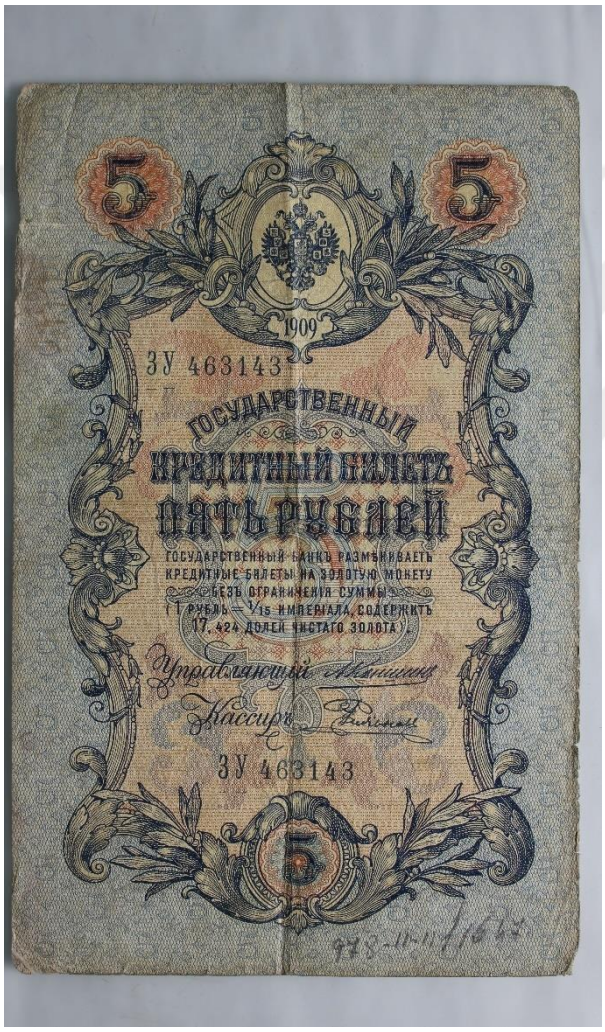
"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства." (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою.” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey imperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

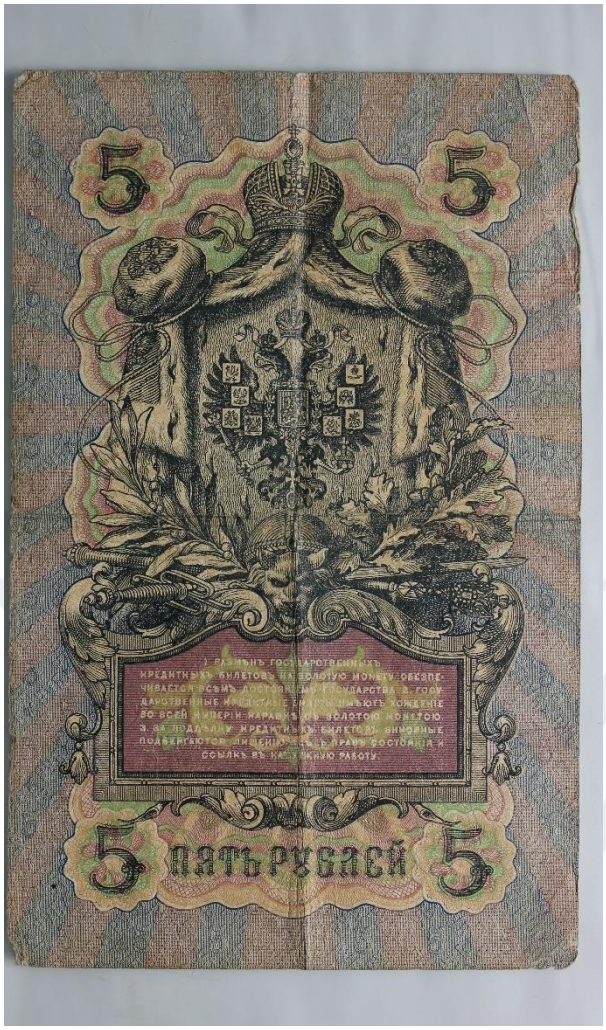
Örnek No:	30
Envanter No:	978.12.5/1647
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	10,4 x 17,6 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 59. 30a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonları kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "ЗУ 463143" (ZU 463143) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Konşin'in imzasıyla veznedar Rodionov'un imzası bulunmaktadır. Konşin imzalı "AA-ЗЕ" (AA-ZYe) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 60. 30b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ rubley) “Beş ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	31
Envanter No:	978.12.5/1648
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	02.06.1978
Ölçüsü:	9,9 x 15,2 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1905
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Nebi Çapik'ten
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 61. 31a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait banknotlara ilave olarak 1 Mayıs 1909'da tedavüle sokulmuş ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. 10 x 15,3 cm boyutlarında yeşil, sarımtırak yeşil, açık kahverengi, koyu mavi ve kırmızı renklerde, "3" rakamının bulunduğu dalgalı çizgilerden oluşan filigranlı ince kâğıda St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından yatay olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi, çeşitli unsurlardan (dalgalı çizgiler, desenler, bitki dalları) oluşan geniş şekilli bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin alt öğelerinde eğik yazılmış "3" rakamı bulunmaktadır ve en altta merkezde basım yılını gösteren "1905" yazdığı görülmektedir. Çerçevenin etrafında bütün alan Roma rakamı "III" ile kuşatılmış "3" rakamlarından oluşan arka fonla doldurulmuştur. Çerçevenin içinde üstte büyük puntolarla soldan sağa doğru inişli çıkışlı dalgalarla, ortadaki harfler biraz daha uzun

yazılmış “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” ifadesi yer alır. Altında ince bir desen, desenin altında ise mali değeri “ТРИ РУБЛЯ” (Tri Rublya) “Üç Ruble” olarak belirlenmiştir. Üç ruble yazısının altında dört satırdan oluşan şu yazı yer almaktadır: “Государственный банкъ разменіваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen sol alt kısmında müdür Konşin’in ve sol alt kısımda veznedar Noumov’un imzası bulunmaktadır. Sol tarafta 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, sağ tarafta bitki desenleriyle bezenmiş II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan H (N) harfinin üzerinde taç, H (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II bulunmaktadır. Banknotun çerçevesinin dışında kalan sol üst kısmında ve sağ alt kısmında “ПН” (PN) serisi ve “257009” numarası yer almaktadır. Konşin imzalı “ЗУ-ФЕ” (ZU-FYe) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 62. 31b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tıpkı ön yüzde olduğu gibi, Roma rakamları "III" ile çevrili "3" rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Ortada köşelerde bitki motifli büyükçe desenli bir çerçeve ve çerçevenin her iki yanında içlerinde rakamla "3" yazan büyük rozetler yer alır. Üstte ortada 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, armanın altında ise küçük puntolarla yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства" (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) "Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır".

"2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою" (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) "Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir".

"3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу" (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu)

“Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Arma ve yazı da desenli bir çerçeve ile çevrilidir.

Örnek No:	32
Envanter No:	980.12.1/1636
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	27.11.1980
Ölçüsü:	8,9 x 14,9 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1898
Müzeye Geliş Şekli:	Bağış – Orhan Karadağ'dan T.E.K. Elektrik Teknisyeni
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 63. 32a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait Rubleler, S.Yu. Vitte'nin reformu sırasında tedavüle girdi ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldı. Çarlık, Geçici ve Sovyet Hükümetleri dönemlerinde değiştirilmeden (farklı imzalar ve serilerle) basıldı. Elimizdeki örnek banknot 1914 yılında koyu mavi renkte 8,3 x 14,2 cm ölçülerinde içinde daha küçük ölçüde eşkenar dörtgenler olan açık ve koyu renkli üçgenlerle tasvir edilmiş eşkenar dörtgenlerden oluşan filigranlı beyaz kâğıda yatay olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Bu yüzün tasarımında mimari unsurlar göze çarpar (temelde üzerinde bitki motiflerinin ve armaların yer aldığı dört sütün durur ve bu sütunlar portikonun üst kısmını destekler). Dikdörtgen çerçevenin etrafında dalgalı çizgiler görünümünde arka plan mevcuttur. İç

içe geçmiş iplik desenli iki karenin arasına gelecek şekilde yukarıda “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” yazmaktadır. Aşağıdaki iki merkez kolon arasında üzerinde büyük punto ve harflerle “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” yazan perde tasvir edilmiştir, daha aşağıda ise dört satırdan oluşan “Государственный банкъ разменваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)." (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletleri bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1 r. = 1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir) yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen alt kısmında müdür İvan Pavloviç Şipov’un ve veznedar M.Osipov’un imzaları bulunmaktadır. Sol taraftaki iki kolon arasında 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, yukarıdan ve aşağıdan bitki motifi, en altta ise banknotun seri ve numarası “НБ 237” (NB 237) yer almaktadır. Sağ taraftaki iki kolon arasında II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan “H” (N) harfinin üzerinde taç, “H” (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II, monogramın etrafındaki çemberin sağ kısmında ortada, sol kısımda ortada ve alt kısmında ortada dairelerin içerisinde Roma rakamıyla “I” yazdığı görülür, üst kısımda ise taç olduğu için rakam bulunmamaktadır. Çerçevenin üst ve altında bitki motifi, en altta ise seri ve seri numarası “НБ 237” (NB 237) bilgisi bulunur. Dikdörtgen çerçeve içinde merkezde alt kısımda istiridye kabuklarıyla süslenmiş “1898” yılı öne çıkarılmıştır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov’un imzasını taşıyan, “НА-1 – НА-127” (NA-1 – NA-127) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine ait, “НА-128 – НА-200, НБ-201 – НБ-310” (NA-128 - NA-200, NB-201 - NB-310) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, “НБ-311- НБ -400, НВ-401 – НВ-524” (NB-311 – NB-400, NV-401 – NV-524) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti’ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Geçici Hükümet döneminde modifikasyona uğrayan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_1_1989_D06042017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 64. 32b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Baştan sona tamamen açık kahve renktedir. Dikdörtgen çerçevenin etrafında kahverengi zeminde beyaz yazıyla “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” mikro metinin dairesel çizgilerle örülmesinden oluşmaktadır. Dairesel çizgilerin her birinin üst yarısında “РУБЛЬ” (Rubl’) “Ruble”, alt yarısında ise “ОДИНЪ” (Odin) “Bir” yazısı yer alır. Alt ve üst çerçeve içinde kırk dörder, sağ ve sol kenar çerçevelerinde ise yirmi üçer halkadan oluşan örgüde “ОДИНЪ РУБЛЬ” (Odin Rubl’) “Bir Ruble” mikro metin yüz yirmi altı kez tekrar etmektedir. Çerçevenin ortasında, çapraz defne ve meşe dalları üzerine yerleştirilmiş, iç içe geçmiş çizgilerden oluşan büyük yuvarlak bir unsur bulunur. İçinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri bulunan merkez daire yer alır. Devlet armasının etrafındaki kahverengi zeminli çemberde her bir kelime arasında bir sembol olmak üzere beyaz renkte “ОДИНЪ” (Odin) “Bir” ve “РУБЛЬ” (Rubl’) “Ruble” yazısının on üç kez tekrar ettiği görülür. Resmin merkez unsurunun solunda, büyük punto ile “1” figürünün üstüne yönü aşağıdan yukarıya olacak şekilde çapraz olarak uygulanan büyük, stilize edilmiş “РУБЛЬ” (Rubl’) “RUBLE” kelimesi vardır. Kıvrımlı çerçevenin sağ kısmında yazan üç madde aşağıdaki gibidir:

“1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3 За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	33
Envanter No:	981.1.1/1649
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	10,5 x 17,5 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 65. 33a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 banknotların yanı sıra 1 Kasım 1909'da tedavüle çıkarılan kupürler 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kaldılar. St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından kırmızı renkte ince bir kâğıda filigranlı olarak 10,5 x 17,5 cm ölçülerinde dikey olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi,

kenarlardan yaklaşık 5 mm içeride, birbirinden uzaklaşan ışınlar ve bitki süsleme motifli arka plana sahip figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Etrafında "10" sayılarından "RUB" sözcüklerinden oluşan kırmızımsı bir arka plan söz konusudur. Çerçevenin üst kısmında, üç boyutlu bir motifte, altında ince bir desen bulunan 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasviri var. Motifin solunda ve sağında defne ağacı dalları ve kurdeleler ile bağlı içinde "10" rakamı yazan kabartmalı iki disk (madalyon) bulunmaktadır. Her diskin (madalyonun) altındaki halkalara bir demet defne yaprağı ve meyve asılır. Ortada yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet", altında yatay bir şekilde "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazmaktadır. daha aşağıda iki satırlık büyük stilize yazı tipi ile "ДЕСЯТЬ РУБЛЕЙ" (Desyat' Rubley) "On Ruble" mali değeri verilmiştir., daha altında ise beş satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r.=1/15 imperiala, soderjit 17,424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17.424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un ve veznedar Gusev'in imzası bulunmaktadır. En altta ortada ise çerçeve içinde kupürün basım yılı, iki yanında rozet içinde rakamla "10" yazmaktadır. Sol üst köşede ve veznedarın imzasının karşısında banknotun seri ve numarası yer almaktadır. Sol üst köşede ve sağ alt köşede seri olarak "ИА 814363" (İA 814363) ibaresi bulunur. Şipov'un imzasını taşıyan "ДМ-КЦ" (DM-KTs) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_10_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 66. 33b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Dalgalı çizgilerden oluşan kırmızımsı bir arka plan üzerinde köşelerinde eğik rakamla "10" yazılı rozetlerin bulunduğu dikdörtgen bir çerçeve vardır. İçeride benzer bir çerçeve ancak arka planda eşkenar dörtgen şeklinde daha küçük bir çerçeve vardır. Dış ve iç çerçeveler arasında bitkisel motifler, ortada ise sol ve sağ kısımlarında iki yanda kabartma aslan başı ile bezenmiş elmas şeklinde desenli bir motif bulunmaktadır. Her bir aslanın ağzından bir demet çiçek sarkmaktadır. Motifin altındaki dikdörtgen çerçeve içinde "10·РУБ·10" (10 · RUB · 10) "10.RUB.10" yazmaktadır. Motifin içinde ise küçük puntolarla aşağıdaki üç madde yer almaktadır:

"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства." (Razmen Gosudarstvennıh

kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletinin değişimi, Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою.” (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey imperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	34
Envanter No:	981.1.2/1650
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 67. 34a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet Hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonları kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "УА-186" (UA-186) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar Bubyakin'in imzası bulunmaktadır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre kupürlerde basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov'un imzasını taşıyan "НП-ТУ, УА-001 – УА-043" (NP-TU, UA-001 - UA-043) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, "УА-044 - УА-200, УБ-401 – УБ-503" (UA-044 – UA-200, UB-401 – UB-503) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti'ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyon yapılan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 68. 34b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ Rubley) “Beş Ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	35
Envanter No:	981.1.3/1651
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 69. 35a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet Hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonları kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "ЛС 672302" (LS 672302) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar Ovçinnikov'un imzası bulunmaktadır. Şipov imzalı "ЗЯ-ТУ" (ZYa-TU) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 70. 35b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ Rubley) “Beş Ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	36
Envanter No:	981.1.4/1652
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 71. 36a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet Hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonları kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili"5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "УА-170" (UA-170) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar A.Afanasyev'in imzası bulunmaktadır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre kupürlerde basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov'un imzasını taşıyan "НП-ТУ, УА-001 – УА-043" (NP-TU, UA-001 - UA-043) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, "УА-044 - УА-200, УБ-401 – УБ-503" (UA-044 – UA-200, UB-401 – UB-503) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti'ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyon yapılan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 72. 36b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ rubley) “Beş Ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	37
Envanter No:	981.1.5/1653
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 73. 37a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet Hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonlar kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "УБ-461" (UB-461) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar A.Afanasyev'in imzası bulunmaktadır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre kupürlerde basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov'un imzasını taşıyan "НП-ТУ, УА-001 – УА-043" (NP-TU, UA-001 - UA-043) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, "УА-044 - УА-200, УБ-401 – УБ-503" (UA-044 – UA-200, UB-401 – UB-503) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti'ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyon yapılan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 74. 37b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ Rubley) “Beş Ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

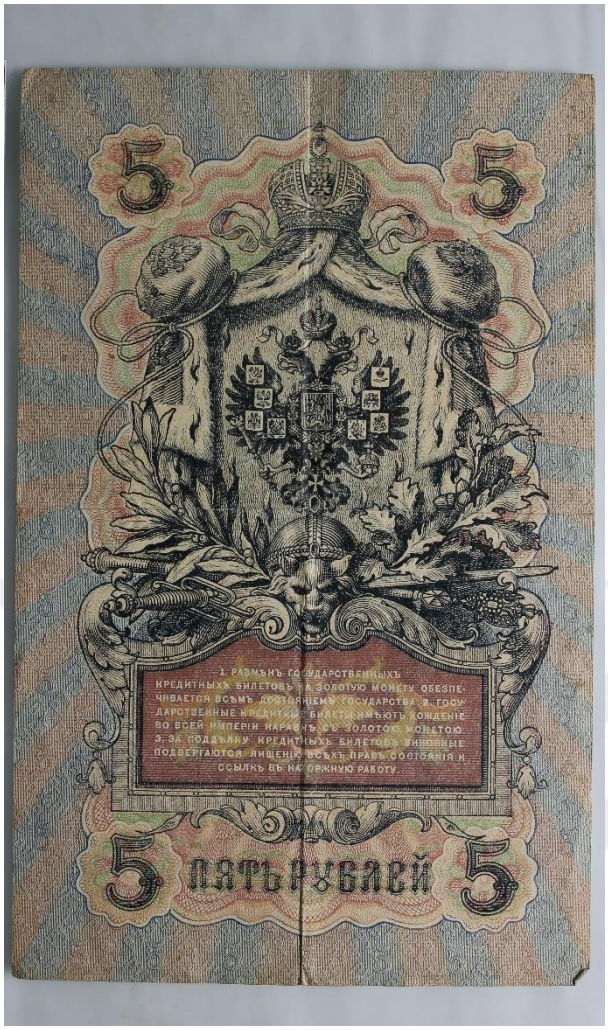
Örnek No:	38
Envanter No:	981.1.6/1654
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,7 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 75. 38a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1917'de Sovyet Hükümeti tarafından 1909 modelinin eski şablonlar kullanılarak, 10 x 15,3 cm boyutlarında açık mavi fonlarda ince kâğıda aralarında "5" rakamı bulunan dalgalı çizgilerden oluşturulmuş filigranlı kâğıda dikey olarak St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından basılmıştır. Ön taraftaki çizim,

çiçek süslemeli geniş figürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmında, 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın bir tasviri vardır, hemen altında banknot basım yılı "1909", alt kısımda ise daire içinde "5" rakamı bulunmaktadır. Üstte içerisinde rakamla "5" yazan iki rozet yer alır. Çerçevenin etrafında, alanın tamamı "РУБ" (RUB) "RUB" sözcükleriyle çevrili "5" rakamlarından oluşan bir arka planla doludur. Seri ve seri numarası "УБ-461" (UB-461) çerçevenin içinde sol üstte ve altta ortada belirtilmiştir. Üstte, yarım daire şeklinde "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ" (Gosudarstvennıy) "Devlet" kelimesi, altında ince bir desen ve "КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ" (kreditnıy bilet) "kredi bileti" yazısı vardır. Aşağıda mali değerini gösteren "ПЯТЬ РУБЛЕЙ" (Pyat' Rubley) "Beş Ruble" ifadesi yer alır, daha da altta dört satırlık "Государственный банкъ размьниваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)" (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) "Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir. (1r. =1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)" yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen altında müdür İ. Şipov'un imzasıyla veznedar A.Afanasyev'in imzası bulunmaktadır. 9 Mayıs 1917 tarihli Geçici Hükümet Kararnamesine göre kupürlerde basitleştirilmiş numaralandırma sistemine geçilmiştir. Buna göre Şipov'un imzasını taşıyan "НП-ТУ, УА-001 – УА-043" (NP-TU, UA-001 - UA-043) serili banknotlar Geçici Hükümet dönemine, "УА-044 - УА-200, УБ-401 – УБ-503" (UA-044 – UA-200, UB-401 – UB-503) serili banknotlar ise Sovyet Hükümeti'ne ait modifikasyona uğramış banknotlardır. Dolayısıyla bu örnek Sovyet Hükümeti döneminde modifikasyon yapılan banknot türüne örnektir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 76. 38b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Bu yüzde tıpkı ön yüz gibi, “РУБ” (RUB) “RUB” sözcükleriyle çevrili “5” rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Turuncu ışınlar arka planın ortasından yanlara doğru uzanır. Merkezde, köşelerinde “5” rakamının yazılı olduğu dört rozet bulunan dalgalı çizgilerden oluşan büyük bir desen vardır. Desenin altında mali değerini belirten “ПЯТЬ РУБЛЕЙ” (Pyat’ Rubley) “Beş ruble” yazısı yer almaktadır. Orta kısımda üstte taçla çarlık kürk mantosu ve içinde 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunan Andreyev nişanının kurdelesi tasvir edilmiştir. Kürk mantonun altında içinde bir asa ve kılıcın yerleştirildiği bir küre ve aslan başı görünümlü kabartma var, aslan başından yanlara yönü yukarı bakan defne ve meşe ağacı dalları saçılmaktadır. Aşağıda kabartmalı kıvrımlı bir çerçeve bulunur, bu çerçevede küçük puntolarla yazılmış aşağıdaki üç madde bulunmaktadır:

“1. Разменъ Государственныхъ кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства” (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivasyetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) “Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır”.

“2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою” (Gosudarstvennıye kreditnıye bileti imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) “Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir”.

“3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу.” (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu) “Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Örnek No:	39
Envanter No:	981.1.7/1655
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,4 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müzedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 77. 39a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait banknotlara ilave olarak 1 Mayıs 1909'da tedavüle sokulmuş ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. 10 x 15,3 cm boyutlarında yeşil, sarımtırak yeşil, açık kahverengi, koyu mavi ve kırmızı renklerde, "3" rakamının bulunduğu dalgalı çizgilerden oluşan filigranlı ince kâğıda St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından yatay olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi, çeşitli unsurlardan (dalgalı çizgiler, desenler, bitki dalları) oluşan geniş şekilli bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin alt öğelerinde eğik yazılmış "3" rakamı bulunmaktadır ve en altta merkezde basım yılını gösteren "1905" yazdığı görülmektedir. Çerçevenin etrafında bütün alan Roma rakamı "III" ile kuşatılmış "3" rakamlarından oluşan arka fonla doldurulmuştur. Çerçevenin içinde üstte büyük puntolarla soldan sağa doğru inişli çıkışlı dalgalarla, ortadaki harfler biraz daha uzun

yazılmış “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” ifadesi yer alır. Altında ince bir desen, desenin altında ise mali değeri “ТРИ РУБЛЯ” (Tri Rublya) “Üç Ruble” olarak belirlenmiştir. Üç ruble yazısının altında dört satırdan oluşan şu yazı yer almaktadır: “Государственный банкъ разменіваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen sol alt kısmında müdür İ. Şipov’un ve sol alt kısımda veznedar Gr.İvanov’un imzası bulunmaktadır. Sol tarafta 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, sağ tarafta bitki desenleriyle bezenmiş II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan H (N) harfinin üzerinde taç, H (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II bulunmaktadır. Banknotun çerçevesinin dışında kalan sol üst kısmında ve sağ alt kısmında “OM” serisi ve “030717” numarası yer almaktadır. Şipov imzalı “ФЕ-ЧФ” (FYe-ÇF) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 78. 39b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tıpkı ön yüzde olduğu gibi, Roma rakamları "III" ile çevrili "3" rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Ortada köşelerde bitki motifli büyükçe desenli bir çerçeve ve çerçevenin her iki yanında içlerinde rakamla "3" yazan büyük rozetler yer alır. Üstte ortada 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, armanın altında ise küçük puntolarla yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства" (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) "Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır".

"2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою" (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) "Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir".

"3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу" (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu)

“Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Arma ve yazı da desenli bir çerçeve ile çevrilidir.

Örnek No:	40
Envanter No:	981.1.8/1656
Yapıldığı Malzeme / Malzeme Türü:	Kâğıt
Bulunduğu Yer:	Kars Civarı
Müzeye Geldiği Tarih:	05.01.1980
Ölçüsü:	9,8 x 15,4 cm
Çağı/Tarih:	Çarlık Rusya / 1909
Müzeye Geliş Şekli:	Satın alma – Ejder Aymaz'dan
Müзedeki Yeri:	Depo – R-2, A-1, Dolap 5

Fotoğraf 79. 40a: Ön Yüz

Ön Yüz Tanım: 1898 yılına ait banknotlara ilave olarak 1 Mayıs 1909'da tedavüle sokulmuş ve 8 Eylül 1922'ye kadar yasal ödeme aracı olarak kalmıştır. 10 x 15,3 cm boyutlarında yeşil, sarımtırak yeşil, açık kahverengi, koyu mavi ve kırmızı renklerde, "3" rakamının bulunduğu dalgalı çizgilerden oluşan filigranlı ince kâğıda St. Petersburg Kıymetli Kağıtlar Basım Dairesi tarafından yatay olarak basılmıştır. Ön tarafın çizimi, çeşitli unsurlardan (dalgalı çizgiler, desenler, bitki dalları) oluşan geniş şekilli bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin alt öğelerinde eğik yazılmış "3" rakamı bulunmaktadır ve en altta merkezde basım yılını gösteren "1905" yazdığı görülmektedir. Çerçevenin etrafında bütün alan Roma rakamı "III" ile kuşatılmış "3" rakamlarından oluşan arka fonla doldurulmuştur. Çerçevenin içinde üstte büyük puntolarla soldan sağa doğru inişli çıkışlı dalgalarla, ortadaki harfler biraz daha uzun

yazılmış “ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТНЫЙ БИЛЕТЪ” (Gosudarstvennıy kreditnıy bilet) “Devlet kredi bileti” ifadesi yer alır. Altında ince bir desen, desenin altında ise mali değeri “ТРИ РУБЛЯ” (Tri Rublya) “Üç Ruble” olarak belirlenmiştir. Üç Ruble yazısının altında dört satırdan oluşan şu yazı yer almaktadır: “Государственный банкъ разменіваетъ кредитные билеты на золотую монету безъ ограниченія суммы (1 р. = 1/15 имперіала, содержитъ 17,424 долей чистаго золота)” (Gosudarstvennıy bank razmenivayet kreditnıye biletı na zolotuyu monetu bez ograniçeniya summı 1r. = 1/15 imperiala, soderjit 17, 424 doley çistago zolota) “Devlet Bankası kredi biletlerini bir miktar sınırı olmaksızın altın sikke ile değiştirmektedir (1r.=1/15 altın sikke, 17,424 saf altından pay içerir)” yazısı bulunmaktadır, bu ifadenin hemen sol alt kısmında müdür Konşin’in ve sol alt kısımda veznedar Çihirjin’in imzası bulunmaktadır. Sol tarafta 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, sağ tarafta bitki desenleriyle bezenmiş II. Nikolay’ın monogramı (bkz. Çarın adının baş harfi olan H (N) harfinin üzerinde taç, H (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II bulunmaktadır. Banknotun çerçevesinin dışında kalan sol üst kısmında ve sağ alt kısmında “СЧ” (SÇ) serisi ve “951585” numarası yer almaktadır. Konşin imzalı “ЗУ-ФЕ” (ZU-FYe) serili banknotlar Çarlık Rusya dönemine aittir (imza ve seri numaralarına ilişkin bilgiler için bkz. http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021)).

Fotoğraf 80. 40b: Arka Yüz

Arka Yüz Tanım: Tıpkı ön yüzde olduğu gibi, Roma rakamları "III" ile çevrili "3" rakamlarından oluşan bir arka plana sahiptir. Ortada köşelerde bitki motifli büyükçe desenli bir çerçeve ve çerçevenin her iki yanında içlerinde rakamla "3" yazan büyük rozetler yer alır. Üstte ortada 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması tasvir edilmiştir, armanın altında ise küçük puntolarla yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

"1. Разменъ Государственных кредитныхъ билетовъ на золотую монету обеспечивается всемъ достояніемъ Государства" (Razmen Gosudarstvennıh kreditnıh biletov na zolotuyu monetu obespeçivayetsya vsem dostoyaniyem Gosudarstva) "Altın sikke karşılığında Devlet kredi biletlerinin değişimi Devletin tüm mülkiyeti tarafından sağlanır."

"2. Государственные кредитные билеты имеютъ хожденіе по всей Имперіи наравне с золотою монетою" (Gosudarstvennıye kreditnıye biletı imeyut hojdeniye po vsey İmperii naravne s zolotoyu monetoyu) "Devlet kredi biletleri Çarlık topraklarının her yerinde altın sikkeyle eşit dolaşıma sahiptir".

"3. За подделку кредитныхъ билетовъ виновный подвергается лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу" (Za poddelku kreditnıh biletov vinovnıy podvergayetsya lişeniyu vseh prav sostoyaniya i ssılke v katorjnuyu rabotu)

“Sahte kredi biletlerinin failleri tüm mülkiyet haklarından mahrum bırakılır ve ağır işçilik yapmak üzere sürgün cezasına çarptırılır”.

Arma ve yazı da desenli bir çerçeve ile çevrilidir.

6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Tez konusu olarak belirlemiş olduğumuz konunun çerçevesi Kars Müzesi ile sınırlandırılmıştır. Öncelikle Müze Müdürlüğü'nden müzede ilgili çalışmanın yürütülmesi hususunda izin talebinde bulunulmuştur. Kars Müzesi Müdürlüğü'nden alınan onaya istinaden Covid-19 tedbirleri göz önünde bulundurularak uygun tarihlerde müze deposunda bulunan banknot paraların tespiti yapılmıştır. Ölçek ve ışık kullanmak suretiyle söz konusu kâğıt paraların ön ve arka yüzlerinin fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca müzenin envanter defteri incelenerek tez çalışmasında kullanılması gerekli olan ya da yararlanabileceğimizi düşündüğümüz veriler derlenmiştir.

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere müze çalışmasında elde edilen banknot sayısı toplam kırk adettir. Yapılan araştırmalar neticesinde bahse konu kâğıt paraların 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan dönemlere ait olduğu görülmüştür. Tarihi değer taşıyan bu banknotların *hangi devlete ait olduğuna bakılarak tasnifi yapıldığında* bir adet **Azerbaycan Cumhuriyeti**'ne ait 50 Manat; iki adet **Osmanlı Devleti**'ne ait 1 Lira; iki adet **Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti**'ne ait 1000 Ruble; bir adet 1 Ruble, dört adet 3 Ruble, üç adet 5 Ruble, dört adet 10 Ruble, bir adet 100 Ruble olmak üzere toplamda on üç adet **Çarlık Rusya** dönemine ait Ruble; bir adet 1 Ruble, iki adet 3 Ruble, bir adet 10 Ruble, bir adet 25 Ruble olmak üzere toplamda beş adet **Geçici Hükümet** dönemine ait Ruble; bir adet 5 Ruble, iki adet 100 Ruble, bir adet 250 Ruble olmak üzere toplamda dört adet **Transkafkasya Komiserliği** Rublesi; bir adet 1 Ruble, altı adet 5 Ruble, bir adet 100 Ruble, bir adet 500 Ruble olmak üzere toplamda dokuz adet **Sovyet Hükümeti** Rublesi; bir adet 100 Mark ve bir adet 20 Mark olmak üzere toplamda **Alman İmparatorluğu**'na ait iki adet Mark, **Türkiye Cumhuriyeti**'ne ait iki adet 2½ Türk Lirası olduğu görülmüştür. Kırk adet banknot içerisinde farklı zamanlarda rejim değişikliği yaşayan Rus Hükümetlerince tedavüle sürülen otuz bir adet Rus Rublesine rastlanmıştır. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerine ait dört adet Lira, bir adet Azerbaycan Manatı, iki adet Gürcistan Rublesi, iki adet Alman Markı olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 1).

*Mali değeri bakımından banknotların tasnifini b*ir adet 50 Manat, iki adet 1 Osmanlı Lirası, iki adet 1000 Gürcistan Rublesi, bir adet 20 Mark, bir adet 100 Mark,

iki adet 2½ Türk Lirası, üç adet 1 Rus Rublesi, altı adet 3 Rus Rublesi, on adet 5 Rus Rublesi, beş adet 10 Rus Rublesi, dört adet 100 Rus Rublesi, bir adet 250 Rus Rublesi, bir adet 500 Rus Rublesi olarak yapmak mümkündür.

Tezimizin konusunu oluşturan Kars Müzesi'ndeki kâğıt paralar *dönemsel olarak incelendiğinde* üzerlerinde tarih bilgisi yer aldığı tespit edilmiştir. Banknot paraların üzerinde yer alan tarihlerin her zaman basım yılını ifade etmediğinin altını tekrar çizmek isteriz. Kimi zaman paraların üzerinde yer alan tarih, o tarihte çıkarılan Kanun'a istinaden banknot basımına işaret etmektedir. Bu bakımdan kâğıt paraların tasnifini yapacak olursak bir adet 50 Manat (1919); iki adet Osmanlı Devleti'ne ait 1 Lira (R.1332, M. 1916/1917); iki adet **Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti**'ne ait 1000 Ruble (1920); bir adet 1 Ruble (1898), dört adet 3 Ruble (1905), üç adet 5 Ruble (1909), dört adet 10 Ruble (1909), bir adet 100 Ruble (1910) olmak üzere toplamda on üç adet **Çarlık Rusya** dönemine ait Ruble; bir adet 1 Ruble (1898), iki adet 3 Ruble (1905), bir adet 10 Ruble (1909), bir adet 25 Ruble (1909) olmak üzere toplamda beş adet **Geçici Hükümet** dönemine ait Ruble; bir adet 5 Ruble (1918), iki adet 100 Ruble (1918), bir adet 250 Ruble (1918) olmak üzere toplamda dört adet **Transkafkasya Komiserliği** Rublesi; bir adet 1 Ruble (1898), altı adet 5 Ruble (1909), bir adet 100 Ruble (1910), bir adet 500 Ruble (1912) olmak üzere toplamda dokuz adet **Sovyet Hükümeti** Rublesi; bir adet 100 Mark (1909) ve bir adet 20 Mark (1914) olmak üzere toplamda **Alman İmparatorluğu**'na ait iki adet Mark, **Türkiye Cumhuriyeti**'ne ait (1930) iki adet 2½ Türk Lirası olduğunu görmekteyiz.

Dolayısıyla iki adet R. 1332 (M. 1916/1917), üç adet 1898, altı adet 1905, on altı adet 1909, iki adet 1910, bir adet 1912, bir adet 1914, dört adet 1918, bir adet 1919, iki adet 1920, iki adet 1930 tarihini işaret eden kâğıt para olduğunu söyleyebiliriz. Ancak söz konusu paralar arasında birebir tedavül tarihini gösterenler nadirdir. Yapmış olduğumuz araştırmalardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda diğer paraların üzerinde belirtilen tarihin tedavül tarihi olmayıp, para basımına izin veren Kanun tarihi olduğu ve banknotların söz konusu Kanun'a istinaden takip eden yıllarda tedavüle çıkarıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

30 Ocak 1919'da Azerbaycan Devlet Bankası (Merkez Bankası) Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti adına 1919 yılı başlarında tedavüle sokulmuş ilk kâğıt para

emisyonuna ait 25 Manat (I-VII serili), 50 Manat (I-XI serili), 100 Manat (I-VIII serili), 250 Manat (I-VII serili) ve 1920 yılı başlarında tedavüle sokulmuş en büyük mali değere sahip 500 Manatlık (I-IV serili) banknot para mevcuttur. İlk Azerbaycan Manatı'nın 1918-1920 yılları dahilinde tedavüle çıkarıldığı bilinmektedir. 1 no'lu örnek olan 50 Manat'ın üzerinde birebir tedavüle çıkarıldığı 1919 tarihi yer almaktadır (Bkz. Tablo 2).

Osmanlı Devleti Mehmed V. Reşad dönemine ait 1 Liralarının üzerinde "6 Ağustos 1332 tarihli kanun mucibince" ibaresi bulunan 2 no'lu örnek 1332 yılında tedavüle çıkarılmış olup, miladî takvime göre bu tarih 19 Ağustos 1916 yılına karşılık gelmektedir. "4 Şubat 1332 tarihli kanun mucibince" ibaresi bulunan 3 no'lu örnek ise, 1332 yılında tedavüle çıkarılmıştır ve miladî takvime göre bu tarih 17 Şubat 1917 yılına karşılık gelmektedir. Bu iki örnek arasında dikkati çeken bir diğer nokta da renk farklılığıdır. 2 no'lu örnekte çerçeve hattını oluşturan kenar suyu gri-yeşilimsi renkte iken, 3 no'lu örnekte çerçeve hattını oluşturan kenar suyunun kahverengi olarak tasarlandığı görülmektedir. Çerçeve içindeki yazıların rengi siyah olup, herhangi bir farklılık gözlenmemektedir. Her iki örneğin ön yüzünde Maliye Nazırının (Maliye Bakanı), arka yüzünde ise Düyûn-u Umûmiye Reisi'nin (Osmanlı Devleti'nin iç ve dış borçlarını denetleyen kurum müdürü) imzaları bulunmaktadır. 2 no'lu örneğin ön yüzünde Mehmed Talat Bey'in, 3 no'lu örneğin ön yüzünde ise Mehmed Cavid Bey'in imzası vardır, ancak her iki banknotun arka yüzünde yer alan Düyûn-u Umûmiye Reisi imzası aynı kişiye, yani Hüseyin Cahid Bey'e aittir (Bkz. Tablo 3).

Katalogda 6 ve 7 no'lu örnekler olarak gösterilen 1000 Gürcü Rublelerinin üzerinde sağ ve sol üst köşelerde iki ayrı tarihe yer verildiği dikkat çekmektedir. Sol üst köşede Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi olan 26 Mayıs 1918 ibaresi, sağ üst köşede ise 1920 tarihi bulunmaktadır. Dolayısıyla sağ üst köşede yer alan 1920 tarihi muhtemel tedavül tarihini işaret etmektedir. Kataloğumuzda yer alan söz konusu iki örnekte renk, imza ve harf ve seri numaraları bakımından herhangi bir farklılık yoktur (Bkz. Tablo 4).

1 Rublelerin üzerinde 1898 tarihi bulunmasına rağmen, 19 no'lu örnek Çarlık Rusya dönemi olan 1721-1917 tarihleri kapsamına girmektedir. 32 no'lu örnek Geçici Hükümet dönemi olan 2 (15) Mart 1917-26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihleri kapsamına

girmektedir. 18 no'lu örnek Sovyet Hükümeti dönemi olan 1917-1946 tarihleri kapsamına girmektedir.

3 Rublelerin üzerinde 1905 tarihi bulunmasına rağmen, 24, 31, 39 ve 40 no'lu örnekler Çarlık Rusya dönemi olan 1721-1917 tarihleri kapsamına girmektedir. 16 ve 17 no'lu örnekler Geçici Hükümet dönemi olan 2 (15) Mart 1917-26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihleri kapsamına girmektedir.

5 Rublelerin üzerinde 1909 tarihi bulunmasına rağmen, 23, 30 ve 35 no'lu örnekler Çarlık Rusya dönemi olan 1721-1917 tarihleri kapsamına girmektedir. 1, 14, 34, 36, 37 ve 38 no'lu örnekler Sovyet Hükümeti dönemi olan 1917-1946 tarihleri kapsamına girmektedir. Bir adet 5 Rublenin üzerinde ise 1918 tarihi bulunmasına rağmen, 15no'lu örnek Transkafkasya Komiserliği dönemi olan 11 (24) Kasım 1917-26 Mayıs 1918 tarihleri kapsamına girmektedir.

10 Rublelerin üzerinde 1909 tarihi bulunmasına rağmen, 11, 12, 29 ve 33 no'lu örnekler Çarlık Rusya dönemi olan 1721-1917 tarihleri kapsamına girmektedir. 22 no'lu örnekler Geçici Hükümet dönemi olan 2 (15) Mart 1917-26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihleri kapsamına girmektedir.

25 Rublenin üzerinde 1909 tarihi bulunmasına rağmen, 27 no'lu örnek Geçici Hükümet dönemi olan 2 (15) Mart 1917-26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihleri kapsamına girmektedir.

100 Rublelerden ikisinin üzerinde1910 tarihi bulunmasına rağmen, 26 no'lu örnek Çarlık Rusya dönemi olan 1721-1917 tarihleri kapsamına girmektedir, 21 no'lu örnek ise Sovyet Hükümeti dönemi olan 1917-1946 tarihleri kapsamına girmektedir. 100 Rublelerden diğer ikisinin üzerinde1918 tarihi bulunmasına rağmen, 9 ve 10 no'lu örnekler Transkafkasya Komiserliği dönemi olan 11 (24) Kasım 1917- 26 Mayıs 1918 tarihleri kapsamına girmektedir.

250 Rublenin üzerinde 1918 tarihi bulunmasına rağmen, 8 no'lu örnek Transkafkasya Komiserliği dönemi olan 11 (24) Kasım 1917- 26 Mayıs 1918 tarihleri kapsamına girmektedir.

500 Rublenin üzerinde 1912 tarihi bulunmasına rağmen, 20 no'lu örnek Sovyet Hükümeti dönemi olan 1917-1946 tarihleri kapsamına girmektedir.

Katalog örnekleri çerçevesinde incelenen banknotların Çarlık Rusya, Geçici Hükümet ve Sovyet Hükümeti dönemlerinden hangisine ait olduğunu banknotun üzerinde yer alan tarih bakımından ayırmak mümkün değildir. Ancak, aynı mali değerdeki Rus banknotlarının üzerinde aynı tarih işaret edilmesine rağmen, farklı hükümet isimleriyle farklı dönemlerde tedavüle çıkarılmış oldukları görülmektedir. Banknotlar üzerinde dikkatli inceleme yapıldığında ayırt edici noktalar tespit edilebilmektedir. Ayırt edici bu hususların başında banknotlar üzerinde yer alan müdür ve veznedar imzaları gelmektedir. Ancak, imzalar tek başına banknotların ait olduğu dönemi kanıtlamaya yetmemektedir. Bu durumda banknotların üzerinde yer alan harf ve seri numaraları, dolaşıma sürüldüğü dönemleri belirlememize yardımcı olan en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Çarlık Rusya banknotları için bkz. Tablo 5, Geçici Hükümet banknotları için bkz. Tablo 6, Sovyet Hükümeti banknotları için bkz. Tablo 7, Transkafkasya Komiserliği banknotları için bkz. Tablo 8). Çünkü, seri ve numaralar arasındaki geçişlerde modifikasyon yani ufak tefek değişiklikler gözlenebilmektedir. Bu değişikleri şöyle sıralayabiliriz:

1898 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 1 Ruble üzerinde 19 no'lu örnekte iki harf ve altı rakam varken, 1915 yılı modifikasyonu ile iki harf en az bir en çok üç rakamdan oluşan seri kullanımı dikkat çekmektedir. Buna göre 1915 modifikasyonu ile "HA-1" (NA-1) ile "HB-524" (NV-524) seri aralığında 1 Ruble tedavüle çıkarılmıştır. 1898 tarihli 1 Ruble üzerindeki seri numaraları "HA-1" (NA-1) ile "HA-127" (NA-127) arasında ise Çarlık Rusya, "HA-128" (NA-128) ile "HA-200" (NA-200) ve "HB-201" (NB-201) ile "HB-310" (NB-310) arasında ise Geçici Hükümet, "HB-311" (NB-311) ile "HB-400" (NB-400) ve "HB-401" (NV-401) ile "HB-524" (NV-524) arasında ise Sovyet Hükümeti döneminde tedavüle çıkarıldığının göstergesidir (Bkz. Tablo 9).

1905 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 3 Ruble için modifikasyonlu seri ve numara bulunmamaktadır. Ancak, banknotların üzerinde iki harf ve altı rakamdan oluşan seri bilgisi yer almaktadır. Banknotların üzerindeki harf ve rakamlara ilaveten müdür ve veznedar imzaları hangi hükümet döneminde dolaşıma sürüldüğünü ifade

etmektedir. Kataloğumuzda yer alan örneklerde Müdür Konşin ve Müdür Şipov'a ait imzalar bulunmaktadır. Müdür Konşin' in imzasının olduğu 1905 tarihli 3 Rublelerin üzerinde "ЗУ-ФЕ" (ZU- FYe) seri aralığı bulunmaktadır. Bu dönem, Çarlık Rusya dönemine denk gelmektedir. Müdür İ.P.Şipov imzalı 1905 tarihli 3 Ruble örneklerinde "ФЕ-ДА" (FYe-DA) seri aralığı bulunmaktadır, fakat "ФЕ-ЧФ" (FYe-ÇF) aralığındaki banknotlar Çarlık Rusya, "ЧХ-ӨӨ" (ÇH-ӨӨ), "АА-АН" (AA-AN) aralığındaki banknotlar Geçici Hükümet, "АО-ГӨ" (AO-GӨ) aralığındaki banknotlar ise Sovyet Hükümeti dönemine aittir (Bkz. Tablo 10).

1909 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 5 Ruble üzerinde iki harf ve altı rakamdan oluşan seri bilgisi bulunmakta iken, 1917 yılından itibaren 5 Rubleler modifikasyona uğrayarak iki harf üç rakamdan oluşan seri bilgisi ile dolaşıma çıkarılmıştır. Buna göre Müdür Konşin'in imzası ile dolaşıma sürülen paraların üzerinde "АА-ЗЕ" (AA-ZYe) serileri bulunmaktadır ve bu dönem banknotları Çarlık Rusya dönemine aittir. Kataloğumuzda yer alan 5 Rubleler arasında İ.P.Şipov'un imzası bulunan yedi adet banknot bulunmaktadır, fakat bunlardan biri Konşin imzalı örneklerde olduğu üzere iki harf ve altı rakamdan oluşan seri bilgisi ile, diğerleri ise iki harf üç rakamdan oluşan seri bilgisiyle tedavüle çıkarılmıştır. Müdür İ.P. Şipov'un imzası bulunan 5 Rubleler "ЗЯ-ТУ" (ZYa-TU) aralığındaki serilerdir. Bunlardan "ЗЯ-НО" (ZYa-NO) aralığındaki seriler Çarlık Rusya, 1917 modifikasyonu ile Müdür Şipov imzalı "УА-001" (UA-001) ile "УА-001" (UA-200) ve "УБ-401" (UB-401) ile "УБ-401" (UB-513) seri aralığında 5 Ruble tedavüle çıkarılmıştır. 1909 tarihli 5 Ruble üzerindeki seri numaraları "УА-001" (UA-001) ile "УА-043" (UA-043) arasında ise Çarlık Rusya, "УА-044" (UA-044) ile "УА-200" (UA-200) ve "УБ-401" (UB-401) ile "УБ-401" (UB-513) arasında ise Sovyet Hükümeti döneminde tedavüle çıkarıldığının göstergesidir (Bkz. Tablo 11).

1909 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 10 Ruble üzerinde iki harf altı rakamdan oluşan seri bilgisi bulunmaktadır. Müdür Konşin imzalı 10 Rublelerin üzerinde "БА-ДЛ" (BA-DL) aralığındaki seri bilgisi bulunmakta olup bu dönem Çarlık Rusya dönemine denk gelmektedir. Kataloğumuzda Müdür Konşin dışında Müdür İ.P.Şipov'un da imzasının bulunduğu 10 Ruble değerindeki banknotlar mevcuttur. Şipov imzalı banknot serilerinin "ДМ-ЗД" (DM-ZD) ve "АА-АН, ГМ" (AA-AN,

GM) olduğu bilinmektedir. Bunlardan "ДМ-КЦ" (DM-KTs) seri aralığında olanlar Çarlık Rusya, "КЧ-ПГ" (KÇ-PG) aralığında olanlar ise Geçici Hükümet dönemine ait banknotlardır (Bkz. Tablo 12).

1909 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 25 Ruble üzerinde iki harf altı rakamdan oluşan seri bilgisi bulunmaktadır. Kataloğumuzda sadece bir adet 25 Ruble örneği bulunmakta olup üzerinde Müdür İ.P.Şipov'un imzası yer almaktadır. "ВЛ-ЕЯ" (VL-YeYa) seri aralığındaki 25 Rubleler Müdür İ.P.Şipov döneminde tedavüle çıkarılmıştır. Bunlardan "ВЛ-ДЕ" (VL-DYe) seri aralığındakiler Çarlık Rusya, "ДЗ-ДЭ" (DZ-DE) seri aralığındaki banknotlar Geçici hükümet ve "ДЕ-ЕЯ" (DYe-YeYa) seri aralığındaki banknotlar ise Sovyet Hükümeti döneminde tedavüle çıkarılmıştır. Söz konusu katalog örneği üzerindeki seri bilgisi "ДЗ-ДЭ" (DZ-DE) seri aralığındadır ve bu dönem ise Geçici Hükümet dönemine denk gelmektedir (Bkz. Tablo 13).

1910 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 100 Ruble halk arasında banknot üzerinde portresi bulunan Çariçe II. Yekaterina'ya ithafen "Katen'ka" (Катенька) olarak anılmıştır. 100 Rublelik banknot üzerinde iki harf altı rakamdan oluşan seri bilgisi bulunmaktadır. Kataloğumuzda iki adet 100 Ruble bulunmaktadır ve her iki banknot üzerinde de Müdür İ.P.Şipov'un imzası olduğu görülmektedir. Müdür Şipov'un döneminde tedavüle çıkarılan 100 Ruble değerindeki banknotların "ДД-МН" (DD-MN) seri aralığında olduğu bilinmektedir. Bu banknotlar arasında "ДД-ЗЛ" (DD-ZL) seri aralığında olanlar Çarlık Rusya, "ЗМ-КН" (ZM-KN) seri aralığında olanlar Geçici Hükümet, "КО-МН" (KO-MN) seri aralığında olanlar ise Sovyet Hükümeti döneminde dolaşıma çıkarılmıştır (Bkz. Tablo 14).

1912 tarihli Çarlık Rusya dönemine ait 500 Ruble halk arasında banknot üzerinde portresi bulunan Çar I. Petro'ya ithafen "Petruşa" (Петруша) olarak anılmıştır. 500 Rublelik banknot üzerinde iki harf altı rakamdan oluşan seri bilgisi bulunmaktadır. Kataloğumuzda sadece bir adet 500 Ruble örneği bulunmakta olup üzerinde Müdür İ.P.Şipov'un imzası yer almaktadır. "АЕ-ГУ" (AYe-GU) seri aralığındaki 500 Rubleler Müdür İ.P.Şipov döneminde tedavüle çıkarılmıştır. Bunlardan "AE-AM" (AYe-AM) seri aralığında olanlar Çarlık Rusya, "АН-АӨ" (AN-AӨ) seri aralığında olanlar Geçici Hükümet, "БА-ГУ" (BA-GU) seri aralığında olanlar ise Sovyet Hükümeti dönemine denk gelmektedir. Söz konusu katalog örneği

üzerindeki seri bilgisi "БА-ГУ" (BA-GU) seri aralığındadır, bu dönem ise Sovyet Hükümeti dönemine denk gelmektedir (Bkz. Tablo 15).

Katalogda 28 no'lu örnek olan 20 Mark üzerinde 5 Ağustos 1914 tarihi yazılmıştır ve ilgili tarihin birebir tedavül tarihi olduğu bilinmektedir. 1914 yılında 5, 20, 50 Mark olarak tedavüle çıkmıştır.

Katalogda 25 no'lu örnek olan 100 Mark üzerinde 10 Eylül 1909 tarihi yazılmış olup, ilgili tarihin birebir tedavül tarihi olduğu bilinmektedir. 1909 yılında 20, 100 ve 1000 Mark değerinde banknotlar tedavüle çıkmıştır.

2½ Türk Lirasının üzerinde 11 Haziran 1930 Tarihli ve 1715 Numaralı Kanun'a istinaden basıldığı belirtilmesine rağmen, kataloğumuzda yer alan 4 no'lu örnek 5. Emisyon 2. Tertip olarak 1955 tarihinde, 5 no'lu örnek ise 5. Emisyon 3. Tertip olarak 1957 tarihinde tedavüle çıkarılmıştır. 5. Emisyon 2. Tertip 2½ Türk Lirasının ön yüzü ile 5. Emisyon 3. Tertip 2½ Türk Lirasının ön yüzünün renkleri aynı olup kırmızımtırak eflatundur. Ancak, 5. Emisyon 2. Tertip 2½ Türk Lirasının arka yüzü kahverengi iken, 5. Emisyon 3. Tertip 2½ Türk Lirasının arka yüzünün açık kırmızı renkte olduğu dikkat çeken ayırt edici unsurdur. Her iki banknot üzerinde imzası bulunan Umum Müdürü Nail Gidel iken, müdür muavinleri ile emisyon ve vezne müdürü imzalarının farklı kişilere ait olduğu görülmektedir. 5. Emisyon 2. Tertip 2½ Türk Lirasının üzerinde umum müdür muavini olarak Emir Sencer'in, emisyon ve vezne müdürü olarak ise Kâmil Kıbrızlı'nın imzası yer almakta iken, 5. emisyon 3. Tertip 2½ Türk Lirasının üzerinde umum müdür muavini olarak Fikri Diker'in, emisyon ve vezne müdürü olarak ise Ekrem Sungar'ın imzasının bulunduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 16).

Tedavüle sürülen banknotların üzerinde yer alan görsellik ve estetik kaygının değiştiğinin altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla *banknotların süsleme bakımından tasnifi* aşağıdaki gibi yapılabilir;

Transkafkasya Komiserliği 26 Mayıs 1918'de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan olmak üzere üç bağımsız demokratik cumhuriyete bölünmüştür. İlk Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Manatı'nın 1918-1920 yılları arasında basıldığı bilinmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti banknotlarında Azerice, Farsça ve Rusça

ibareler görülmektedir. 500 Manat'ta ise söz konusu üç dile ilaveten Fransızca da yer almaktadır. Azerbaycan Manatlarının üzerinde para birimi olarak Manat ve Ruble ibareleri yer almaktadır. Söz konusu banknotlar filigransız olup, üzerlerinde rumi ve geometrik desenlerin yanı sıra lotus ve yaprak motiflerinden oluşan bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Osmanlı kaimelerinin üzerinde genel olarak sülüs, celi divan ve rika yazı karakterleri kullanılmıştır. Banknotlar üzerinde Osmanlıca ve Fransızca ibareler bir arada verilmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı sırasında batırılan banknotlar evrak-ı nakdiye olarak anılmakta olduğu ve Alman İmparatorluğu'nda bastırıldığı görülmektedir. Kaimeler üzerinde rumi ve geometrik desenlerin yanı sıra çintemani, münhani motifleri ve düğümlü geçme örgüler bulunmaktadır. Ayrıca dönemin padişahına ait tuğralara yer verilmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türk Lirası İngiltere'de basılmıştır. Cumhuriyet dönemi Türk Liraları üzerinde hem filigran olarak hem devlet lideri vasfıyla Atatürk portresi geniş yer tutmuştur. Cumhuriyet banknotları genellikle geometrik desenler, rumi motifler ve stilize bitkisel motiflerle süslenmiştir. Banknotların arka yüzlerinde genellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli illerinden görsellere yer verilmiştir. Bu görseller arasında tarihi ve kültürel değeri haiz mimari yapıları, savunmayı simgeleyen silahlı kahraman Türk askeri, Türk halkını ve içerisinde bulunduğu şartları simgeleyen kırsal ve modern yaşam betimlemelerini, eğitim vasıtasıyla uygarlaşmayı simgeleyen öğrenci görsellerini ve kamu binalarını görmek mümkündür.

Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti banknotları üzerinde Gürcüce, Rusça ve Fransızca ibareler yer almıştır. Dönemin banknotları filigransız olarak tasarlanmıştır. Banknotlar Aziz George tasviri ile taçlandırılarak, palmet motifleri eşliğinde, geometrik desenler ve bulut desenleri ile süslenmiştir. Ayrıca üçlü şeritlerin düğümlenerek oluşturduğu yedi kollu yıldız motifine yer verildiği görülmektedir.

Rus banknotlarını kendi içinde gruplandırarak genel süsleme hatlarından bahsetmenin daha yararlı olacağı kanaatindeyiz. Buna göre;

Transkafkasya Komiserliği dönemine ait banknotların ön yüzlerindeki ortak özelliği olarak mimari ögeleri andıran arşitrav benzeri süslemelerin öne çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda bitkisel süslemelerin yoğun bir biçimde kullanıldığı dikkati çekmektedir. Kabara tarzı süslemeler ve hayat ağacı etrafında iki kuş figürü göze çarpmaktadır. Banknotların arka yüzleri üç adet vinyetin bulunması ve bu vinyetlerin içerisinde Ermenice, Gürcüce ve Farsça olmak üzere aynı ifadelerin üç farklı dilde tekrar edilmesi bakımından benzerlik göstermektedir. Transkafkasya Komiserliği mali olarak 1, 3, 5, 10, 50, 100 ve 250 Ruble değerinde banknotlar çıkarmıştır.

Çarlık Rusya dönemine ait banknotlarda 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devletinin Küçük Arması, Çar Nikolay'ın monogramı niteliğinde adının baş harfi olan "H" (N) harfinin üzerinde taç, "H" (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II yazısı görülmektedir. Bitkisel süslemelerin geniş yer tuttuğu banknotlar üzerinde süslü madalyonlar içinde banknotların mali değerlerini işaret eden rakamlara yer verildiği görülmektedir. Banknotların bazıları dik olarak tasarlanırken, bazılarının da yatay olarak tasarlandığı gözlenmiştir. Banknotların mali değerine göre renklerinin farklılaştığı ayırt edici özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Genel itibariyle banknotlar üzerinde yar alan yazı karakterleri benzerlik göstermektedir. Dönemin banknotlarının arka yüzlerinde devletin gücüne atfen 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın tekrar kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bütün banknotların ön yüzünde altın sikkeye karşılık gelen değişim oranı tek madde halinde ifade edilirken, arka yüzlerinde ise banknotların dolaşımına ilişkin hükümlerden, sahteciliğe ilişkin uyarılardan ve konuya ilişkin yaptırımlardan oluşan üç maddeye yer verildiği görülmektedir. Kataloğumuzda bu döneme ait 500 Ruble olmamasına karşın, söz konusu banknotların stilize bitkisel süslemeler, istiridye kabuğu motifleri, Çar I.Petro ve Çariçe II. Yekaterina'nın portreleri, bereket boynuzu tasviri, antik dönemi simgeleyen erkek heykeli gibi görsellerle zenginleştirildiği bilinmektedir. Bu dönem banknotlarında sıklıkla barış ve zafer simgesi olarak palmiye ve defne yaprakları ile yapılan süslemelerin yanı sıra devletin askeri gücünü temsil eden asa, kılıç ve kalkan tasvirleri ile barok ve rokoko tarzında mimari unsurlardan yararlanılmıştır. 100 Ruble ve 500 Ruble gibi yüksek mali değere sahip banknotlar hem görsellik hem ebat bakımından daha ihtişamlı ve estetik yapıya sahiptir.

Geçici Hükümet dönemi banknotları üzerinde yine 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması bulunduğu görülmektedir. Filigranlı olarak tasarlanan banknotlar üzerinde yer alan çeşitli yazıların karakter bakımından benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bitkisel süslemelerin yoğun olarak kullanıldığı bütün banknotların ön yüzünde altın sikkeye karşılık gelen değişim oranı tek madde halinde ifade edilirken, arka yüzlerinde ise banknotların dolaşımına ilişkin hükümlerden, sahteciliğe ilişkin uyarılardan ve konuya ilişkin yaptırımlardan oluşan üç maddeye yer verildiği görülmektedir. 25 Ruble hariç, Çar Nikolay'ın isminin baş harfini temsil eden "H" (N) harfinin üzerinde taç, "H" (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II yazısı Çar II. Nikolay'ın monogramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Banknotların arka yüzlerinde de 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın kullanılması. Tasarım bakımından banknotlar dikey ve yatay olarak farklı şekillerde tasarlanmıştır. Geçici Hükümet dönemi banknotları arasında sadece "25" Rublenin arka yüzünde Çar III. Aleksandr'ın portresi bulunmakta iken, diğer banknotların hiçbirinde portre olmadığı ayırt edici husus olarak dikkat çekmektedir. Kataloğumuzda bu döneme ait 100 Ruble 500 Ruble olmamasına karşın, söz konusu banknotların stilize bitkisel süslemeler, istiridye kabuğu motifleri, Çar I.Petro ve Çariçe II. Yekaterina'nın portreleri, bereket boynuzu tasviri, antik dönemi simgeleyen erkek heykeli gibi görsellerle zenginleştirildiği bilinmektedir. Bu dönem banknotlarında sıklıkla barış ve zafer simgesi olarak palmiye ve defne yaprakları ile yapılan süslemelerin yanı sıra devletin askeri gücünü temsil eden asa, kılıç ve kalkan tasvirleri ile barok ve rokoko tarzında mimari unsurlardan yararlanılmıştır. 100 Ruble ve 500 Ruble gibi yüksek mali değere sahip banknotlar hem görsellik hem ebat bakımından daha ihtişamlı ve estetik yapıya sahiptir.

Sovyet Hükümeti dönemine ait banknotlarda yine 1883 yılına ait Çarlık Rusya Devlet Küçük Arması'nın kullanımına özen gösterilmiştir. "5" Ruble hariç dönemin diğer banknotlarında Çar Nikolay'ın isminin baş harfini temsil eden "H" (N) harfinin üzerinde taç, "H" (N) harfini birleştiren orta çizginin altında Roma rakamıyla verilen II ibaresi Çar II. Nikolay'ın monogramı olarak verilmiştir. Bu dönem banknotlarında sıklıkla barış ve zafer simgesi olarak palmiye ve defne yaprakları ile yapılan süslemelerin yanı sıra devletin askeri gücünü temsil eden asa, kılıç ve kalkan tasvirleri ile barok ve rokoko tarzında mimari unsurlardan yararlanılmıştır. Ayrıca stilize bitkisel

süslemeler, istiridye kabuğu motifleri, Çar I.Petro ve Çariçe II. Yekaterina'nın portreleri, bereket boynuzu tasviri, antik dönemi simgeleyen erkek heykeli gibi görseller de banknot süslemelerini zenginleştirmiştir. 100 Ruble ve 500 Ruble gibi yüksek mali değere sahip banknotlar hem görsellik hem ebat bakımından daha ihtişamlı ve estetik yapıya sahiptir.

Farklı hükümetler nezdinde basılan Rus banknotlarının en belirgin ortak özelliği olarak mali değeri gösteren rakamların ve para birimi olan Ruble yazısının kabartmalı ve küçük puntolarla banknotların muhtelif yerlerinde örgü biçiminde tekrar etmesidir.

Alman İmparatorluğu'na ait banknotların üzerinde güç timsali olarak imparatorluk tacı, asa, sağlamlık göstergesi olan meşe ağacı süslemesi, barış ve zaferi simgeleyen defne yaprakları önemli süsleme unsurları olarak kullanılmıştır. 100 Mark üzerinde yer alan filo tasviri nedeniyle halk arasında "Yüzlerce Filo" olarak anılmıştır. Ayrıca 100 Mark üzerinde sağ ve sol üst eksende, antik tanrılardan Flora ya da Ceres ile Hermes'in, heykelsi başı bulunmaktadır. Sağ ve sol sütunlarda banknotun mali değerini gösteren rakamı sırtlanmış kartal figüründen yararlanılmıştır. Banknot üzerinde Kaiser Wilhem I'in resmi ve altında rakamla 100 yazısı filigran olarak kullanılmıştır. Ayrıca iki adet imparatorluk mührü ön plana çıkarılmış olup gotik yazı stilinde sahteciliğe ilişkin cezai işlem uyarısı yapılmıştır. Tıpkı 100 Mark üzerinde olduğu gibi 20 Mark üzerinde de sahteciliğe ilişkin cezai işlem uyarısı yapılmıştır. 20 Mark'ın arka yüzünde imparatorluk simgesi kartal merkez motifi teşkil etmektedir. Kartalın dili, gagası, gözleri ve kanatları en ince detayıyla tasvir edilmiştir. 20 Mark üzerinde sol kısımda tanrıça Athena'nın, sağ kısımda ise tanrı Hermes'in heykelsi başı bulunmaktadır. 20 Mark ve 100 Mark yatay olarak tasarlanmış mali değerlerine göre boyutları farklılık gösteren banknotlardır. Süsleme bakımından bahse konu banknotlarda oldukça zengin görsel içeriğe yer verilmiştir.

Banknotların *tasarım bakımından tasnifi*ne bakıldığında toplamda 26 adet yatay banknot ve 14 adet dikey tasarlanmış banknot olduğu görülmektedir. Yatay olarak tasarlanan banknotlar: 1 adet Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Manatı (50 Manat), 2 adet Mehmed V. Reşad Dönemi Osmanlı Lirası (1 Lira), 2 adet Türkiye Cumhuriyeti Türk Lirası (2½ Lira), 2 adet Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Rublesi

(100 Ruble), 4 adet Transkafkasya Komiserliği Rublesi (1 adet 250 Ruble; 2 adet 100 Ruble; 1 adet 5 Ruble), 6 adet Çarlık Rusya Rublesi (1 adet 1 Ruble; 4 adet 3 Ruble; 1 adet 100 Ruble), 4 adet Geçici Hükümet Rublesi (1 adet 1 Ruble; 2 adet 3 Ruble; 1 adet 25 Ruble), 3 adet Sovyet Hükümeti Rublesi (1 adet 1 Ruble; 1 adet 100 Ruble; 1 adet 500 Ruble), 2 adet Alman İmparatorluğu Markı (1adet 20 Mark; 1 adet 100 Mark)dır.

Dikey olarak tasarlanan banknotlar ise; 7 adet Çarlık Rusya Rublesi (3 adet 5 Ruble; 4 adet 10 Ruble), 1 adet Geçici Hükümet Rublesi (10 Ruble), 6 adet Sovyet Hükümeti Rublesi (5 Ruble)dir. *Banknotların ebatları göz önüne alınarak tasnifi* incelendiğinde kâğıt paranın ebatlarının mali değeri ile doğru orantılı olarak büyüdüğü dikkat çekmektedir.

Giriş bölümünden itibaren tez içerisinde söz edilen tarihi banknot paralara ilişkin katalog bilgisi yukarıda verilmiştir. Değerlendirme ve Karşılaştırma bölümünde yapılmış olan açıklamaların araştırmacıları ve/veya okuyucuları yormadan kolaylıkla anlaşılabilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle Değerlendirme ve Karşılaştırma bölümünde yapılan tasnifler doğrultusunda ihtiyaç duyulabilecek tablolar oluşturulmaya çalışılmıştır. Toplamda on altı ayrı tablo hazırlanmış olup, tablolar içerisinde aynı mali değere sahip ya da aynı dönem içerisinde tedavüle sürülen banknotlar hakkında detaylı bilgi sunulması amaçlanmıştır. Burada nicelik bakımından katalogda ağırlıklı olarak karşımıza çıkan Rus Rubleleri konusuna özel bir açıklama getirmemiz gerektiğini düşünmekteyiz. Bu nedenle Çarlık Rusya, Geçici Hükümet ve Sovyet Hükümeti ile Transkafkasya Komiserliği dönemlerine ait banknot bilgileri ayrıca sınıflandırılarak tablolaştırılmıştır. Söz konusu tablolar aşağıda gösterildiği gibidir:

Tablo 1. Kars Müzesi'nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar

Miktar	Örnek No	Mali değer	Ait Olduğu Ülke ve Dönemi	Seri No
1 adet	1	50 Manat	Azerbaycan Cumhuriyeti	"ИХ" "İH" "СЕРİЯ II-АЯ" "Seriya vtoraya" ikinci seri 1372
2 adet	2	1 Lira	Mehmed V. Reşad	"A 852936"
	3			"O 040254"
2 adet	4	2½ Lira	Türkiye Cumhuriyeti	"T14" "28922"
	5			"Ü12" "93721"
2 adet	6	1000 Ruble	Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti	"ъð 0028" (SM 0028)
	7			"ъð 0028" (SM 0028)
2 adet	25	100 Mark	Alman İmparatorluğu	"B. 1834471"
	28	20 Mark		"B.Nr 5850386"
3 adet	19	1 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"КЧ 042494" (KÇ 042494)
	32		Geçici Hükümet Dönemi	"НБ 237" (NB 237)
	18		Sovyet Rusya Dönemi	"НБ 320" (NB 320)
6 adet	24	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ЦӨ" (TsӨ) "650246"
	31		Çarlık Rusya Dönemi	"ПН" (PN) "257009"
	39		Çarlık Rusya Dönemi	"ОМ" "030717"
	40		Çarlık Rusya Dönemi	"СЧ" (SÇ) "951585"
	16		Geçici Hükümet Dönemi	"ЬЪ" "132498"
	17		Geçici Hükümet Dönemi	"ЭВ" (EV) "059434"
10 adet	23	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ДБ 766268" (DB 766268)
	30		Çarlık Rusya Dönemi	"ЗУ 463143" (ZU 463143)
	35		Çarlık Rusya Dönemi	"ЛС 672302" (LS 672302)
	13		Sovyet Rusya Dönemi	"УБ-441" (UB-441)
	14		Sovyet Rusya Dönemi	"УБ-441" (UB-441)
	34		Sovyet Rusya Dönemi	"УА-186" (UA-186)
	36		Sovyet Rusya Dönemi	"УА-170" (UA-170)
	37		Sovyet Rusya Dönemi	"УБ-461" (UB-461)
	38		Sovyet Rusya Dönemi	"УБ-461" (UB-461)
	15		Transkafkasya Komiserliği	"ДД-0456" (DD-0456)
5 adet	11	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ЗЦ 253799" (ZTs 253799)
	12		Çarlık Rusya Dönemi	"ДГ 253799" (DG 412958)
	29		Çarlık Rusya Dönemi	"ГЛ 181323" (GL 181323)
	33		Çarlık Rusya Dönemi	"ИА 814363" (İA 814363)
	22		Geçici Hükümet Dönemi	"ПВ 593354" (PV 593354)

Tablo 1. Kars Müzesi'nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar (Devam)

1 adet	27	25 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	"ДЪ" "216035"
4 adet	26	100 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ЗИ 013966" (Zİ 013966)
	21		Sovyet Rusya Dönemi	"ME 015983" (MYe 015983)
	9		Transkafkasya Komiserliği	"ВЕ-0924" (VYe-0924)
	10		Transkafkasya Komiserliği	"ББ-0910" (BB-0910)
1 adet	8	250 Ruble	Transkafkasya Komiserliği	"З.Г 5050" (Z.G 5050)
1 adet	20	500 Ruble	Sovyet Rusya Dönemi	"БП 016012" (BP 016012)

Tablo 2. Azerbaycan Cumhuriyeti 50 Manatı'na ilişkin bilgiler

Sıra No	Örnek No	Bakanlar Kurulu Başkanı	Maliye Bakanı	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	1	Nasib-bek Usubbekov (Nasib Yusifbeyli)	Aliağa Hasanov	50 Manat	Azerbaycan Cumhuriyeti	"ИХ" "İH" "СЕРİЯ II-АЯ" "Seriya vtoraya" ikinci seri 1372

Tablo 3. Dönemsel olarak tasnifi bakımından Osmanlı Devleti (Mehmed V. Reşad) 1 Lirası Arasındaki Farklılıklar

Sıra No	Örnek No	Maliye Nazırı	Düyûn-u Umûmiye Reisi	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	2	Mehmed Talat Bey	Hüseyin Cahid Bey	1 Lira	Mehmed V. Reşad	"A 852936"
2	3	Mehmed Cavid Bey	Hüseyin Cahid Bey	1 Lira	Mehmed V. Reşad	"O 040254"

Tablo 4. Dönemsel olarak tasnifi bakımından Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti 1000 Rublesi Karşılaştırması

Sıra No	Örnek No	Hükümet başkanı	Maliye bakanı	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	6	Noy Jordaniya	Konstantin Kandelaki	1000 Ruble	Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti	"ხმ"(SM) "0028"
2	7	Noy Jordaniya	Konstantin Kandelaki	1000 Ruble	Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti	"ხმ"(SM) "0028"

Tablo 5. Çarlık Rusya dönemine ait banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	19	İ. P. Şipov	Ovçinnikov	1 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“КЧ” (KÇ) “042494”
2	24	İ. P. Şipov	Şagin	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЦѲ” (TsѲ) “650246”
3	31	Konşin	Noumov	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ПН” (PN) “257009”
4	39	İ. P. Şipov	Gr.İvanov	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ОМ” (OM) “030717”
5	40	Konşin	Çihirjin	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“СЧ” (SÇ) “951585”
6	23	Konşin	Gr.İvanov	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ДБ” (DB) “766268”
7	30	Konşin	Rodinov	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЗУ” (ZU) “463143”
8	35	İ. P. Şipov	Ovçinnikov	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЛС” (LS) “672302”
9	11	İ. P. Şipov	Şmidt	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЗЦ” (ZTs) “253799”
10	12	Konşin	Çihirjin	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ДГ” (DG) “253799”
11	29	Konşin	Rodinov	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ГЛ” (GL) “181323”
12	33	İ. P. Şipov	Gusev	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ИА” (İA) “814363”
13	26	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	100 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЗИ” (Zİ) “013966”

Tablo 6. Geçici Hükümet dönemine ait banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	32	İ. P. Şipov	M.Osipov	1 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“НБ 237” (NB 237)
2	16	İ. P. Şipov	Ya. Metts	3 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“ЬЪ” “132498”
3	17	İ. P. Şipov	Ovçinnikov	3 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“ЭВ” (EV) “059434”
4	22	İ. P. Şipov	Bılinskiy	10 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“ПВ” (PV) “593354”
5	27	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	25 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“ДЪ” (D) “216035”

Tablo 7. Sovyet Hükümeti dönemine ait banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	18	İ. P. Şipov	Starikov	1 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“НБ 320” (NB 320)
2	13	İ. P. Şipov	Gr. İvanov	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-441” (UB-441)
3	14	İ. P. Şipov	Gr. İvanov	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-441” (UB-441)
4	34	İ. P. Şipov	Bubyakin	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УА-186” (UA-186)
5	36	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УА-170” (UA-170)
6	37	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-461” (UB-461)
7	38	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-461” (UB-461)
8	21	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	100 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“МЕ” (MYe) “015983”
9	20	İ. P. Şipov	Metts	500 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“БП” (BP) “016012”

Tablo 8. Transkafkasya Komiserliği dönemine ait banknotlar

Sıra No	Örnek No	Maliye Komiseri	Komiserlik Başkanı	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	15	Haçatur Karçikyan	Yengeniy Petroviç Gegeçkori	5 Ruble	Transkafkasya Komiserliği Dönemi	“ДД” (DD) “0456”
2	9	Haçatur Karçikyan	Yengeniy Petroviç Gegeçkori	100 Ruble	Transkafkasya Komiserliği Dönemi	“ВЕ” (VYe) “0924”
3	10	Haçatur Karçikyan	Yengeniy Petroviç Gegeçkori	100 Ruble	Transkafkasya Komiserliği Dönemi	“ББ” (BB) “0910”
4	8	Haçatur Karçikyan	Yengeniy Petroviç Gegeçkori	250 Ruble	Transkafkasya Komiserliği Dönemi	“З.Г.” (Z.G.) “5050”

Tablo 9. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1898 tarihli 1 Ruble değerindeki banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	19	İ. P. Şipov	Ovçinnikov	1 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“КЧ” (KÇ) “042494”
2	32	İ. P. Şipov	M.Osipov	1 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“НБ 237” (NB 237)
3	18	İ. P. Şipov	Starikov	1 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“НБ 320” (NB 320)

Tablo 10. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1905 tarihli 3 Ruble değerindeki banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	24	İ. P. Şipov	Şagin	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЦѲ” (TsѲ) “650246”
2	31	Konşin	Noumov	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ПН” (PN) “257009”
3	39	İ. P. Şipov	Gr.İvanov	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ОМ” (OM) “030717”
4	40	Konşin	Çihirjin	3 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“СЧ” (SÇ) “951585”
5	16	İ. P. Şipov	Ya. Metts	3 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“ЬЪ” “132498”
6	17	İ. P. Şipov	Ovçinnikov	3 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	“ЭВ” (EV) “059434”

Tablo 11. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1909 tarihli 5 Ruble değerindeki banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	23	Konşin	Gr. İvanov	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ДБ” (DB) “766268”
2	30	Konşin	Rodinov	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЗУ” (ZU) “463143”
3	35	İ. P. Şipov	Ovçinnikov	5 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	“ЛС” (LS) “672302”
4	13	İ. P. Şipov	Gr. İvanov	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-441” (UB-441)
5	14	İ. P. Şipov	Gr. İvanov	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-441” (UB-441)
6	34	İ. P. Şipov	Bubyakin	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УА-186” (UA-186)
7	36	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УА-170” (UA-170)
8	37	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-461” (UB-461)
9	38	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	5 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	“УБ-461” (UB-461)

Tablo 12. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1909 tarihli 10 Ruble değerindeki banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	11	İ. P. Şipov	Şmidt	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ЗЦ" (ZTs) "253799"
2	12	Konşin	Çihirjin	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ДГ" (DG) "253799"
3	29	Konşin	Rodinov	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ГЛ" (GL) "181323"
4	33	İ. P. Şipov	Gusev	10 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ИА" (İA) "814363"
5	22	İ. P. Şipov	Bılinskiy	10 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	"ПВ" (PV) "593354"

Tablo 13. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1909 tarihli 25 Ruble'ye ilişkin bilgiler

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	27	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	25 Ruble	Geçici Hükümet Dönemi	"ДЪ" (D) "216035"

Tablo 14. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1910 tarihli 100 Ruble değerindeki banknotlar

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	26	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	100 Ruble	Çarlık Rusya Dönemi	"ЗИ" (Zİ) "013966"
2	21	İ. P. Şipov	A.Afanasyev	100 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	"МЕ" (MYe) "015983"

Tablo 15. Dönemsel olarak tasnifi bakımından 1912 tarihli 500 Ruble'ye ilişkin bilgiler

Sıra No	Örnek No	Müdür	Veznedar	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara
1	20	İ. P. Şipov	Metts	500 Ruble	Sovyet Hükümeti Dönemi	"БП" (BP) "016012"

Tablo 16. Türkiye Cumhuriyeti 5. Emisyon 2½ Türk Lirası değerindeki banknotların tertipler arası farklılıkları

Sıra No	Örnek No	Umum Müdür	Umum Müdür Muavini	Emisyon ve Vezne Müdürü	Mali değer	Dönem	Seri ve Numara	Renk
1	4 (2.Tertip)	Nail Gidel	Emir Sencer	Kâmil Kıbrızlı	2½ Türk Lira	Türkiye Cumhuriyeti	"T14" "28922"	Kırmızımtrak eflatun / Kahverengi
2	5 (3.Tertip)	Nail Gidel	Fikri Diker	Ekrem Sungar	2½ Türk Lira	Türkiye Cumhuriyeti	"Ü12" "93721"	Kırmızımtrak eflatun / Açık Kırmızı

7. SONUÇ

Yüksek Lisans tez çalışmamız için bu konunun belirlenmesindeki en önemli etken Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde bulunan bir müzenin envanterinde yakın tarihten bir kesite ışık tutacak, daha önce incelemeye tabi olmamış kültürel değere sahip belgelerin bulunmasıdır. Bir diğer etken ise söz konusu kâğıt paraların sanat tarihi uzmanlarının gözüyle incelenmemiş olmasıdır. Ayrıca, literatür taramalarımızda genel banknot para konusu ile ilgili yapılan çalışmaların yalnızca alan araştırmaları çerçevesinde ve grafik tasarımı uzmanlarınca araştırıldığı görülmüştür. Fakat çoğunlukla grafik tasarımı alanında yapılan çalışmalar, Osmanlı kaimeleri ve Türkiye Cumhuriyeti banknot paralarının tasarım ve özellikleri konusunda yapılmıştır. Dolayısıyla, Kars Müzesi'nde farklı devletlere, hatta Rus devletinin farklı yönetim dönemlerine ait çeşitli mali değerde çok sayıda kâğıt para tespit edilmiştir. Konu, Kars'ın sosyal ve ekonomik geçmişini aydınlatması hem de sanat tarihi merceğinden yorumlanmamış olması bakımından bizleri oldukça heyecanlandırmıştır. Bu çerçevede Kars Müzesi Müdürlüğü tarafından çalışma onayı alınarak tez çalışması başlatılmıştır. Araştırmamızda incelediğimiz eserler 19. ve 20. yüzyılda kullanılan farklı ülkelere ait kâğıt paralardır. Söz konusu eserlerin hepsi Kars Müzesi'nin etnografya kısmına ait depolarda korunmaktadır.

Yaptığımız envanter incelemesi neticesinde tezimizin esasını teşkil eden 40 adet tarihi banknot paranın 38'inin müzeye satın alma yoluyla geldiği, 2 adetinin ise bağış yoluyla geldiği bilgisine ulaşılmıştır. Bağış yoluyla müze envanterine kazandırılan 2 adet banknotun biri Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait 50 Manat, diğeri ise Geçici Hükümet (Rusya) dönemine ait 1 Ruble olduğu tespit edilmiştir.

Tez çalışması çerçevesinde incelenen 40 adet tarihi banknot paranın içerisinde 1 adet Azerbaycan Cumhuriyeti banknotu; 2 adet Osmanlı Devleti Mehmed V. Reşad dönemi kaimesi; 2 adet Türkiye Cumhuriyeti banknotu; 2 adet Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti banknotu; 13 adet Çarlık Rusya banknotu, 5 adet Geçici Hükümet dönemi banknotu, 4 adet Transkafkasya Komiserliği banknotu (tahvili), 9 adet Sovyet Hükümeti dönemi olmak üzere *"kredi bileti"* adı altında toplamda 31 adet Rus banknotu; 2 adet Alman İmparatorluğu banknotu bulunduğu görülmüştür.

Tez çalışmamızda incelediğimiz müze envanterinde kayıtlı bulunan 40 adet banknot paradan 1 adet 50 Manat, 2 adet Mehmed V. Reşad 1 Lirası (Osmanlı Devleti-1 Livre), 2 adet 2½ Lira (T.C.), 2 adet 1000 Gürcü Rublesi, 1 adet 20 Mark (Alman İmparatorluğu) ve 1 adet 100 Mark (Alman İmparatorluğu) olduğu görülmüştür. Rus banknotları ise mali değer bakımından kendi içerisinde incelendiğinde 3 adet 1 Ruble, 6 adet 3 Ruble, 10 adet 5 Ruble, 5 adet 10 Ruble, 1 adet 25 Ruble, 4 adet 100 Ruble, 1 adet 250 Ruble ve 1 adet 500 Ruble olduğu kaydedilmiştir. Söz konusu Rus banknotlarının üzerinde yer alan tarih, harf ve seri numarası ile imzalayan müdür bilgileri banknotların Çarlık Rusya, Geçici Hükümet, Transkafkasya Komiserliği ve Sovyet Hükümeti dönemlerinden hangisine ait olduğunu belirlememize yardımcı olmuştur. Dolayısıyla Rus Rublelerinin dönemlere göre; **1 Rublelerden** 1 adet Çarlık Rusya, 1 adet Geçici Hükümet dönemi ve 1 adet Sovyet Hükümeti dönemi banknotu; **3 Rublelerden** 4 adet Çarlık Rusya, 2 adet Geçici Hükümet dönemi banknotu; **5 Rublelerden** 3 adet Çarlık Rusya, 1 adet Transkafkasya Komiserliği dönemi, 6 adet Sovyet Hükümeti dönemi banknotu; **10 Rublelerden** 4 adet Çarlık Rusya, 1 adet Geçici Hükümet dönemi banknotu; **25 Ruble** 1 adet Geçici Hükümet dönemi banknotu, **100 Rublelerden** 1 adet Çarlık Rusya, 2 adet Transkafkasya Komiserliği dönemi, 1 adet Sovyet Hükümeti dönemi banknotu; **250 Ruble** 1 adet Transkafkasya Komiserliği dönemi banknotu; **500 Ruble** 1 adet Sovyet Hükümeti dönemi banknotu biçiminde dağıldığı gözlenmiştir.

Çalışmamız kapsamında incelediğimiz 40 adet kâğıt para hafif yıpranmalar olsa da kondisyon olarak iyi diyebileceğimiz durumdadırlar. Söz konusu paraların yarısından fazlası yatay olarak tasarlanmış olup, yalnızca 14 adet banknotun dikey olarak tasarlandığı sonucuna varılmıştır.

Yapılan tüm incelemelerin ardından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile görüşme sağlanmış olup, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzeler arasında envanterinde banknot para bulunan müzeler konusunda yetkilerden bilgi alınmıştır. Bu bağlamda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerde toplamda 407 adet banknot para bulunduğu bilgisi edinilmiştir. Bakanlık ilgili birim yetkilerince prosedür olarak Müze Müdürlükleri ile telefon görüşmesi vasıtasıyla ön görüşme sağlanması, ardından yazılı olarak yerinde çalışma hususunda izin talebinde bulunulması

önerilmiştir. Buna istinaden Van, Erzurum, Iğdır, Mardin, Malatya, Sivas, Kayseri, Amasya, Trabzon, İstanbul, Gümüşhane, Tokat ve Ankara başta olmak üzere birçok müze yetkilisi ile irtibata geçilmiştir. Görüşme sağlanan müzeler arasında Erzurum, Malatya, Kayseri, Amasya illerindeki müzelerde kesin olarak envanterinde banknot para bulunduğu bilgisi edinilmiştir. Bu bağlamda söz konusu müzelerden Kars Müzesi'nde bulunan banknot paralar konusunda değerlendirme ve karşılaştırma yapmak üzere araştırma / çalışma izni talebinde bulunulmuştur. Ancak 2020 yılı itibariyle küresel SARS-2 virusu kaynaklı Covid-19 salgını nedeniyle T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen salgınla mücadele tedbirleri gereğince müzelere ziyaretçi ve araştırmacı kabul edilemediği, dolayısıyla çalışma talebine olumlu yanıt verilemeyeceği bilgisi edinilmiştir. Ayrıca müze yetkilileri pandemi sürecinde birçok müzede depo sayımı, tadilat ve esnek çalışma modellerinin uygulanması gibi özel sebepler nedeniyle araştırma ve/veya çalışmaya elverişli ortamlarının bulunmadığını bildirmişlerdir. Bu sebeplerden ötürü tez çalışmamızda incelen banknot paralar imkanlar dahilinde yalnızca kendi içerisinde değerlendirilebilmiştir.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde banknot olarak adlandırılan kâğıt paraların dolaşıma çıktığı tarihler dikkate alındığında genellikle savaş dönemlerinde finansman aracı olarak ya da ekonomik kriz dönemlerinde basıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca basılan ve tedavüle sürülen banknotların yapısal özellikleri bakımından ait olduğu devletin gücü ile hükümdarın kudretini, söz konusu toplumun sosyolojik yapısını, tarihini, kültürünü, ekonomik durumunu ve sanat anlayışını yansıttığı sonucuna varılmıştır. Banknot paraların, devletlerin kendilerine ait merkez bankaları kurulana dek kendi namına daha ileri teknolojik imkanlara sahip bir başka devlet bünyesinde bastırıldığı, merkez bankalarının kurulmasından sonra ise her devletin kendi bünyesinde bastırılıp tedavüle sürüldüğü görülmüştür. Taklit edilmesi ya da sahteciliği söz konusu olduğunda devletler tarafından yaptırım uygulanması noktasındaki karar dolaşıma çıkarılan bütün banknotların ortak özelliği olmuştur. Bir banknot üzerinde yer alan tarihin her zaman banknotun basım yılını göstermediği, söz konusu tarihin banknot para basımına izin veren Kanun'un yürürlüğe girdiği tarih olabileceği anlaşılmıştır. Yukarıda sıralanan nedenleri göz önünde bulundurduğumuzda, banknot olarak adlandırılan kâğıt paraların "tarihi belgeler" sınıfında değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

İmkanlar dahilinde yapmış olduğumuz literatür taraması, inceleme ve analizlerimizin sanat tarihi alanında bundan sonra yapılacak olan banknot çalışmaları başta olmak üzere müzecilik, nümismatik, tarih, kültür, bankacılık, ekonomi, güzel sanatlar, grafik tasarımı gibi birçok bilim alanına katkı sağlayacağı ve söz konusu bilim alanlarının çalışmalarına kılavuz olabileceği öngörülmüştür. Akademik alan çalışmalarına ilaveten, tez çalışmamızın koleksiyonerler ve banknot merakı bulunan araştırmacıların yararlanabileceği bir kaynak niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akarslan, M. (2017). ***Kars Etnografya Müzesinde Bulunan Halılar*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Akyıldız, A. (1996) ***Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri.*** İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd.Şti.

Armaoğlu, F. (1997). ***19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)***, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı: 169.

Atak, S. (1946). ***Doğunun Kapısı Kars***, İstanbul: İbrahim Horoz Matbaası.

Bingöl, A. (2011). Kars ve Çevresinde Demir Çağı Yerleşmeleri. ***Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 8, 20-40.

Cengiz, E. (2013). ***XI. ve XV. Yüzyıllar Arasında Kars*** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Delen, M. (2005). ***Kars İli ve İlçelerindeki Türk Dönemi Mimari Eserleri*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, M. (2013). ***Kars Kent Coğrafyası*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, M. (2014). ***Kars Kent Coğrafyası***. Erzurum: Zafer Medya Ofset.

Demir, A. (2019). ***Kars Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Sikkeleri (18.yy-20.yy)*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eltut, N. (2008). ***XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türkiye Türkçesinden Rusçaya Geçen Kelimelerin Tarihsel (Etimolojik) Açıdan İncelenmesi*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, S. (2018). ***Baltık Mimarisi Etkisinde Kars (Batum Örnekleriyle Karşılaştırmalı)*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gündüz, T. (2001). "Kars". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi***, (24, 515-518). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hakan, E. (2009). ***Kars Tarihi-Başlangıçtan Roma Devrine Kadar***. Kocaeli: Kocaeli Gazetecilik ve Yayın A.Ş.

Karadağ, D. (2009). ***1855 Kars Zaferi*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kars: Kafkas Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakulak, M. (2020). ***Osmanlı Sularında Rus Vapurları- Buharlı Çağında Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (1856-1914)***. Ankara: Atatürk Kütür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-2-2.3. Dizi-Sayı: 5, Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.

Kaşgarlı, M. (1985). ***Divanü Lûgat-it-Türk.*** (Çev. Besim Atalay). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Eserin orijinali 1074'te yayımlanmıştır).

Kırzıoğlu, M. F. (1953). ***Kars Tarihi-Taş Çağlarından Osmanlı İmparatorluğu'na Değin ve Ekleme 1534-1921 Yılları Kronolojisi***. İstanbul: Işıl Matbaası.

Kızılkaya, O. (2011). ***XIX. Yüzyılda Kars Sancağı'nda Sosyal ve Ekonomik Durum (1830-1877)*** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kop, Y. (1999). ***1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Kars ve Çevresi*** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurat, A.N. (2010). ***Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye Kadar*** (5. Baskı, Tıpkıbasım), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi-Sayı: 17.

Kuytul, K. (2020). ***Cumhuriyet Dönemi Kars'ta Hayvancılık Faaliyetleri*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kars: Kafkas Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Okuyucu, E. (2019). ***Kars Müzesi'nde Bulunan 20. YY. Ait Cicim Zili ve Sumak Dokumaların Tahlilleri*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Ortaylı, İ. (1978). Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars. ***İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi,*** 9, 343-362.

Ölçer, C. (1973). ***50 Yılın Türk Kâğıt Paraları***. İstanbul: Kıral Matbaası.

Özaydın, M. (2019). ***Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kars ve Çevresindeki Faaliyetleri ve Kars Müzesi'nde bulunan Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkaya, A.T. (1991). ***Kırım Savaşı*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, N. (2013). ***Kars Müzesi Cam Eserleri.*** Erzurum: Mega Ofset.

Serbest, B. ve Demirci, N.S. (2012). Kars ve Çevresinde Rus Yönetimi (Karskaya Oblast' 1878-1917) [Bildiri]. ***38. (ICANAS) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışması Kongresi***, 10-15 Eylül 2007, (s. 2715-2734), Ankara: Bildiriler: Tarih ve Medeniyetler Tarihi, VI. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tekbaş Tanyu, N. (2001). ***Türkiye'de Banknotun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi ve Tasarımı*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Harb Tarihi Başkanlığı. (1970). Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi. ***Balkan Harbi (1912-1913)***, c. I. (s. 20-21), Ankara: Genelkurmay Basımevi, Seri No: 4.

http://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2012). ***Türkiye'de Banknot Basımının Tarihçesi, Banknotun Üretim Süreci ve Emisyon Politikaları,*** Ankara: TCMB Yayınları.

Ural, S., Akyüz Orat, J., Oran Arslan, N., Bingöl, A., Tuysuz, Ş.C. (2011). ***Kars Tarihi-Geçmişten Cumhuriyete.*** Kars: Eser Ofset ve Matbaacılık.

Uylu, N. (2011). ***Kars Müzesi'nde Bulunan Ani Harabelerinden Çıkarılan Selçuklu Seramiklerinin Süsleme ve Kompozisyon Özellikleri*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Vural B. (1997). ***Cumhuriyet Dönemi Banknotlarında Grafik Düzen (Birinci ve İkinci Emisyondaki Banknotların İncelenmesi).*** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeni Rehber Ansiklopedisi. ***Türkiye Gazetesi Yayınları,*** (3333). https://www.pdfdrive2.com/yeni-rehber-ansiklopedisi-d183859411.html (Erişim Tarihi: 05.11.2020).

https://files.preslib.az/projects/remz/pdf_en/atr_pullar.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-250-Rubel-d18082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-100-Rubel-d17082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_10_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_5_1909_D030417.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/Transkaukasische-DFR-5-Rubel-d13082020.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_3_1905_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_1_1989_D06042017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_500_1912_D23032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_100_1910_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

http://fox-notes.ru/img_rus/RUSSLAND_25_1909_D24032017.htm (Erişim Tarihi:01.02.2021).

https://www.gokcemuzayede.com/urun/2284235/abdulmecid-donemi-kars-madalyasi-1272-1854-toplam-boy-117mm-madalya (Erişim Tarihi: 18.10.2020).

https://kars.ktb.gov.tr/TR-54869/muzeler.html (Erişim Tarihi: 28.09.2020))

https://pgm.ktb.gov.tr/TR-137113/muze-nedir.html (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 25.09.2020).

https://tarihvearkeoloji.blogspot.com/2015/07/kars-tarihi.html (Erişim Tarihi: 18.10.2020).

https://tr.topwar.ru/98740-kak-kazaki-turok-bili.html (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	:Kalender, Murat
Uyruğu	:T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri	:
Telefon	:
Faks	:
E-mail	:

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Van YYÜ, SBE, Sanat Tarihi ABD	
Lisans	Anadolu Ünv. İİBF, Kamu Yönetimi	2015

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
……	…….	…….

Yabancı Dil

Rusça, İngilizce

Yayınlar

Eltut Kalender, N., Kalender M. (2019). Rus Toplumunda Semaverin Önemi, Iğdır Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:19.

Hobiler

Yüzmek, kültür ve tarih gezileri yapmak, fotoğraf çekmek.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

17/06/2021

Tez Başlığı / Konusu:

"Kars Müzesi'nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar"

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 186 sayfalık kısmına ilişkin, 07/06/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 (Yüzde on üç) tür.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

17/06/2021
Murat KALENDER

Adı Soyadı : Murat KALENDER

Öğrenci No : 18920011034

Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Programı : Sanat Tarihi

Statüsü : Y. Lisans ✓ Doktora ☐

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN
17/06/2021

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
……./……./2021
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü